

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATJA FUNA

VLOGA ŠAVRINKE PRI OBLIKOVANJU
ŠAVRINSKE IDENTITETE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATJA FUNA

MENTORICA: DOC. DR. ZDENKA ŠADL
SOMENTORICA: DOC. DR. MATEJA SEDMAK

VLOGA ŠAVRINKE PRI OBLIKOVANJU
ŠAVRINSKE IDENTITETE

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

Hvala mentorici doc. dr. Zdenki Šadl in somentorici doc. dr. Mateji Sedmak za strokovne nasvete in vzpodbude v času nastajanja diplomske naloge.

Posebna zahvala je namenjena gospe Alferiji Bržan, ki je s svojo ljubeznijo do Slovenske Istre vzbudila moje zanimanje za šavrinsko identiteto.

Hvala Šavrinkam in Šavrinom, ki so mi kot informatorji pripovedovali o svojih poteh.

KAZALO

1	UVOD.....	1
2	TEORETIČNI DEL.....	3
2.1	ŠAVRINIJA IN ŠAVRINSKA IDENTITETA.....	3
2.1.1	Oprelitev geografskega prostora Šavrinije	3
2.1.2	Oprelitev pojma identiteta	6
2.1.3	Etimološki izvor Šavrinov	12
2.1.4	Oprelitev Šavrinke	13
2.2	DRUŽBENA KONSTRUKCIJA SPOLOV.....	15
2.2.1	Biolški spol, družbeni spol in androcentrična družba.....	15
2.2.2	Delitev dela po spolu v androcentrični družbi.....	17
2.2.3	Vloga žensk in emancipacijske težnje v prvi polovici 20. stol. na Slovenskem	20
3	EMPIRIČNI DEL.....	24
3.1	OPIS RAZISKOVALNEGA INSTRUMENTA	24
3.1.1	Raziskovalno vprašanje	24
3.1.2	Uporabljena metoda.....	25
3.1.3	Vsebinski načrt analize empiričnih podatkov.....	27
3.2	ANALIZA EMPIRIČNIH PODATKOV	28
3.2.1	Šavrinska identiteta	28
3.2.2	Poklicno poimenovanje	32
3.2.3	Jajčarice	34
3.2.4	Mlekarice	41
3.2.5	Perice	43
3.2.6	Odnos med Šavrini/-kami in Koprčani.....	45
3.2.7	Odnos med Šavrini/-kami in Tržačani.....	49
3.2.8	Odnos med Šavrini/-kami in prebivalci sedanje hrvaške Istre	52
3.2.9	Solidarnost med šavrinkami	54
3.2.10	Tihotapljenje in zvičajnost šavrinke.....	56
3.2.11	Odprtost in iznajdljivost šavrinke.....	58

3.2.12	Šavrinca v vlogi matere.....	62
3.2.13	Razmerje moči v zakonu - ženska v podrejenem položaju	65
3.2.14	Feminizirana dejavnost šavrinke	69
3.2.15	Dvojna obremenjenost ženske – šavrinca in gospodinja.....	71
3.3	SKLEPNA ANALIZA INTERVJUJEV	73
4	ZAKLJUČEK.....	80
5	LITERATURA IN ŽIVI VIRI.....	83
6	PRILOGA.....	87
	PRILOGA A: VPRAŠANJA ZA INTERVJUJE	87
	PRILOGA B: SLOVAR NAREČNIH BESED.....	89
	PRILOGA C: ZEMLJEVID SLOVENSKE ISTRE.....	94

KAZALO SLIK

Slika 3.1: Tržnica na Titovem trgu.....	35
Slika 3.2: Šavrinke z oslom na koprskem pomolu	38
Slika 3.3: Prodaja na trgu	40
Slika 3.4: Parnik, s katerim so šavrinke hodile v Trst.	41
Slika 3.5: Prikaz krušaric in mlekarice z oslom	42
Slika 3.6: Krušarice na Prešernovem trgu	61

1 UVOD

V zadnjem desetletju 20. stoletja se zlasti v javnosti Slovenske Istre pogosto pojavljata istrska in šavrinska identiteta. Mojo pozornost so vzbudila poimenovanja številnih pevskih skupin, kulturnih društev ipd., saj odražajo pripadnost Istri in Šavrinom. Pomemben dejavnik pri oblikovanju posameznikove in skupinske identitete je tudi istrski govor, ki ga pogosto zasledimo v priljubljenih lokalnih radijskih oddajah, na vaških javnih prireditvah, na nekaterih gledaliških uprizoritvah in celo v besedilih glasbenih skupin. V prostoru slovenskega dela Istre je dragoceno tudi bogato ljudsko izročilo pesmi, pripovedi, običajev in rekov. Najpomembnejši zbiratelji odmevnega gradiva so bili predvsem Rožana Koštial, Rožana Špeh, Nelda Štok-Vojška, Nada Morato in Marjan Tomšič.

Pisatelj Marjan Tomšič, velik poznavalec in ljubitelj Istre, je s svojimi besedili z istrsko tematiko, med katerimi izstopa roman *Šavrinke*, predstavil fenomen šavrinke širšemu slovenskemu prostoru in tako pripomogel k oblikovanju šavrinske idenitete. Življenje Istranov pa je prisotno tudi v besedilih avtorjev, ki pišejo v knjižnem jeziku, vnašajo istrske narečne besede ali pišejo v narečju.

Kljub velikemu zanimanju in navdušenju za istrski govor in šavrinstvo nasploh pa ugotavljam, da je o omenjenem fenomenu še vedno izredno malo napisanega. Preseneča tudi dejstvo, da so avtorji obstoječih študij in leposlovja o šavrinstvu nekateri posamezniki, ki niso bili rojeni v Slovenski Istri.

Moje zanimanje za šavrinsko identiteto je pritegnila prav relativno pozna samoopredelitev prebivalcev Šavrinije kot Šavrinov. Ob branju Brumnove raziskave o identiteti v istrski vasici Sv. Peter sem bila presenečena, da so se prebivalci Sv. Petra začeli samoopredeljevati kot Šavrini šele po letu 1991. V nadaljevanju me bo zanimalo, kateri dejavniki so vplivali na oblikovanje šavrinske identitete v Slovenski Istri, zato bom v nalogi pozornost namenila prav procesu (samo)identifikacije Šavrinov in nastanku oziroma oživljanju šavrinske identitete. V drugem tematskem sklopu se bom osredinila na fenomen šavrinke, kjer z izrazom šavrinca označujem žensko na področju Šavrinije, ki se je med dvema vojnama zaradi težkih življenjskih pogojev posluževala različnih dejavnosti (jajčarstvo, mlekarstvo, pranje perila, prodaja sadja in zelenjave ipd.) za preživetje svoje družine.

Med prvo in drugo svetovno vojno je bilo ozemlje Slovenske Istre pod italijansko oblastjo, ki je izvajala zelo načrtno asimilacijsko politiko v odnosu do Hrvatov in Slovencev (Darovec, 1992). Italijanska oblast je določala izredno visoke davke, ki so bili poglavitni vzrok propada številnih manjših kmetij. Specifika Slovenske Istre je bila tudi razdrobljenost obdelovalnih površin, kar pomeni, da večina ljudi na podeželju ni imela svoje lastne zemlje za obdelovanje, temveč so nekateri obdelovali zemljo drugih lastnikov. Najboljšo zemljo so imeli v lasti italijansko govoreči meščani, ki so v zameno za možnost obdelovanja njihovih površin zahtevali od kmeta polovico zaslužka. Težki življenjski pogoji, brezposelnost, revščina, lakota ipd. so prisilili najbolj iznajdljive ljudi, da so iskali različne možnosti za preživetje, marsikdo pa je poiskal delo celo v tujini. Bližina gospodarsko razvitega Trsta in Kopra ter drugih obalnih mest je ponujala možnost zaslužka, ki so jo izrabile mnoge ženske s podeželja.

Šavrinka me je pritegnila zaradi nekonvencionalnosti. Kot trgovska posrednica je šavrinka prestopila meje zasebnega, zato bom v nalogi poskušala ugotoviti, kako je vplivala dejavnost šavrinke na njeno vlogo v družini in v širšem okolju. Hkrati pa me bo zanimal odnos med šavrinkino dejavnostjo v obdobju med dvema vojnama ter današnjo šavrinsko identiteto.

Diplomska naloga je razdeljena na teoretični in empirični del. V teoretičnem delu bom predstavila ključne teoretske koncepte, ki se navezujejo na problematiko vsakdanjega življenja in dela šavrinke ter šavrinske identitete, v empiričnem delu pa bom s pomočjo intervjujev preverjala svoje hipoteze. Raziskovalni del je razdeljen na dva sklopa. V prvem delu obravnavam šavrinsko identiteto, drugi del pa je namenjen opazovanju in analizi šavrinke kot spolno določene vloge. Empirični del temelji na polstrukturiranih intervjujih, ki so potekali v istrskem narečju, zato bodo izjave informantov, ki sem jih vključila v nalogo, ostale v izvirnem, narečnem jeziku. Da bi ohranila pristnost izjav informantov, bom v nalogi, predvsem v empiričnem delu, uporabljala narečne izraze, ki jih bom pisala v ležečem tisku, v prilogi pa bom dodala tudi slovar narečnih izrazov. Zaradi večje preglednosti in lažjega razumevanja teksta sem v nalogo vključila tudi stare fotografije, ki ponazarjajo življenje in delo šavrinke. Ob koncu empiričnega dela bom povzela ključne vsebinske ugotovitve analize intervjujev in navedla, ali so se moja pričakovanja uresničila ali ne.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 ŠAVRINIJA IN ŠAVRINSKA IDENTITETA

2.1.1 Opredelitev geografskega prostora Šavrinije

Rožana Špeh opredeli Šavrinijo kot gričevnat svet pod Kraškim robom, med rekama Rižano in Dragonjo, kjer se razprostirajo vasi Sv. Anton, Marezige, Boršt, Truške, Glem, Čentur, Pomjan, Šmarje, Padna, Nova vas, Korte, Koštabona, Puče, Sv. Peter, Krkavče, Dragonja, Sečovlje, Parecag, Seča. Na severovzhodu ležijo vasi Hrastovlje, Kubed, Gračišče, Smokvica, Movraž, Dvori, Sočerga in Mlini, kjer poteka meja s Hrvaško (Špeh, 1999:12) Kljub temu pa danes ne moremo govoriti o enotni opredelitvi geografskega prostora Šavrinija (Sedmak, 2002). O izvoru Šavrinov oziroma opredelitvi geografskega prostora Šavrinije še vedno obstajajo številna nesoglasja, zato bom v tem poglavju nekaj pozornosti posvetila različnim avtorjem, ki so se ukvarjali z vprašanjem definicije geografskega prostora Šavrinije.

V Koprskem primorju se po drugi svetovni vojni pričneta uporabljati imeni Šavrinija in Šavrinska brda, hkrati pa lahko ugotovimo, da izginja poimenovanje Istra, kar nekateri avtorji pripisujejo načrtnemu, celo politično diktiranemu prizadevanju (Štok-Vojška, 1998:115). Vzrokov za omenjeno izogibanje historičnemu poimenovanju Istre je več, vsekakor pa je moč »deistrizacije« slovenskega dela Istre pripisati dejstvu, da je Istra čezmejna pokrajina, katere večji del pripada Hrvaški. Bojan Baskar meni, da je nadaljnji možni izvor za tovrstno ravnanje posledica slovenske italofobijе oziroma celo izogibanja nacionalne nezaveščenosti ali manjše nacionalistične obremenjenosti Istranov, ki dela jugazahodni del pokrajine še bolj ranljiv. Opuščanje imena Istra lahko torej pomeni tudi implicitno priznanje, da si Slovenci Istre niso zadosti učinkovito simbolično prilastili, zato Baskar trdi, da je strah pred historičnim imenom znamenje pomanjkanja nacionalne samozavesti oziroma poguma. Slednji opozarja, da postane strategija preimenovanja pokrajine aktualna, ko si historično ime učinkoviteje in prepričljiveje prilasti nekdo drug; po vojni lahko namreč opazimo številne alternative poimenovanj, kot je npr. Koprsko primorje, Slovensko primorje in Obala (Baskar, 2002: 118).

V petdesetih letih 20. stoletja lahko v nacionalni geografski literaturi zasledimo veliko avtorjev, ki se ukvarjajo z geografskim poimenovanjem. Roman Savnik piše o Šavrinskem primorju, s katerim omenja flišni del Slovenske Istre, medtem ko Vladimir Kokole in Andrej Briški pišeta o Šavrinskem gričevju (Baskar, 2002: 118). Andrej Briški se v nadaljevanju osredotoča kar na Šavrine (čeprav s tem izrazom poimenuje tudi prebivalce), ki jih mestoma poimenuje Šavrinsko, vendar nikoli Šavrinija. Tako avtor razlikuje zgornje in spodnje Šavrine, med slednje prišteva tudi Koper, Izolo in Piran (Savnik v Baskar, 2002: 118). Iz tega je razvidno, da se Šavrini, kot jih opredeli Briški, ne omejujejo zgolj na gričevnato zaledje obalnih mest, prav tako pa lahko trdimo, da opredelitev Šavrinskega gričevja ne pokriva v celoti slovenskega dela Istre (Baskar, 2002: 118).

Anton Melik v svojem delu *Slovensko primorje*, ki sega v šestdeseta leta 20. stoletja, opisuje slovenske pokrajine, kjer uporablja poimenovanje Koprsko primorje, s katerim opisuje Tržaški zaliv in njegovo bližnje zaledje, v katero danes vključujemo Istrska ali Šavrinska brda, Kras, kraško severno Istro in Brkine z reško dolino ter Pivko (Melik v Baskar, 2002: 118). Pojmovanje Šavrinsko ni omejeno zgolj na ruralno zaledno gričevje, temveč obsega tudi obalo z mesti, kar nakazuje Melikova omemba šavrinske luke oziroma pristanišča. Tako pri Meliku kot pri Briškem lahko torej zasledimo ekstenzijo Šavrinije (do obalnih mest na severni obali Istre in do Trsta) »kot strategijo poimenovanja, ki naj bi omogočila učinkovito slovenizacijo prej italijanskih obalnih mest in morja. Melik namreč enači Šavrine s Slovenci oziroma s slovenskimi Istrani« (Baskar, 2002: 119).

Ko govorimo o geografski opredelitvi Šavrinije, naj omenim tudi avtorja Julija Titla, ki dosledno uporablja ime Koprsko, s katerim opisuje pokrajino, sestavljeno iz Istrskih brd in prehodnega področja, ki meji na Podgorski kras, oziroma kot ozemlje obalnih občin Izola, Koper in Piran (Titl v Baskar, 2002: 119). Kasneje Titl uporablja poimenovanje Koprsko primorje (Titl v Baskar, 2002: 119), leta 1998 pa se ukvarja celo s pojmom Šavrinije, pri tem pa opozori, da le-ta nikoli ni bila alternativno ime za Koprsko primorje (Titl v Baskar, 2002: 119). Avtor zavrača pojem šavrinski, saj trdi, da domačini imena Šavrin ne sprejmejo, ker je ta izraz zanje zmerljivka. Leta 1962 je bila izvedena anketa, s katero so ugotavljali območje, na katerem dejansko živijo Šavrini in pomen samega poimenovanja Šavrin; prebivalci posameznih naselij so odgovarjali na vprašanje, kje leži Šavrinija in kdo so Šavrini. Vsi vprašani so odločno zanikali, da bi bili oni Šavrini, hkrati pa so zatrjevali, da živijo Šavrini

drugje, na drugem hribu ipd. Podobne rezultate je zasledil tudi Rafael Vidali, ki je kasneje poizvedoval po Šavrinih; za razliko od Titla pa je slednji ugotovil, da je poimenovanje Šavrin za »avtohtone« prebivalce zbadljivka, saj so jim jo dodelili hrvaški Istrani (Titl, 1998).

Omenjeni avtorji, ki so se ukvarjali z opredelitvijo geografskega prostora Šavrinije, dokazujejo, da gre v nekaterih predelih tudi za etnično mešano področje, zato je tudi njegova opredelitev oziroma določitev zelo občutljiva. Kljub temu naj ob koncu podam opredelitev geografskega prostora Šavrinije, ki jo bom tudi sama uporabljala v svoji diplomski nalogi. S pojmom Šavrinija bom v nadaljevanju označevala gričevnat svet med Rižano in Dragonjo, in sicer naslednje vasi: Sv. Anton, Marezige, Boršt, Truške, Glem, Čentur, Pomjan, Šmarje, Padna, Nova vas, Korte, Koštabona, Puče, Sv. Peter, Krkavče, Dragonja, Sečovlje, Parecag, Seča, Hrastovlje, Kubed, Gračišče, Smokvica, Movraž, Dvori in Sočerga. Zaradi lažje predstave geografskega prostora sem dodala tudi zemljevid, na katerem sem označila našete vasice, ki sodijo v Šavrinijo (glej Priloga C).

2.1.2 Opredelitev pojma identiteta

Na območju Slovenske Istre lahko v zadnjem desetletju zasledimo šavrinsko identiteto kot obliko lokalne pripadnosti, zanimivo pa je, da se le-ta začne pojavljati šele z letom 1991, ko se del prebivalcev/-lk Slovenske Istre začne prvič samoopredeljevati kot Šavrini (Brumen, 2000). Omenjena trditev se navezuje na Brumnova dognanja študije primera¹ v Sv. Petru, ki je bila hkrati tudi moje izhodišče za nadaljnjo obravnavo šavrinske identitete. Borut Brumen je v svoji študiji v Sv. Petru, obmejni vasici v Šavriniji, ugotovil, da se Šupetrci² šele leta 1991 prvič samoopredelijo kot Šavrini/-ke. Politična osamosvojitve Slovenije je namreč Istrane oziroma nekoč enotno področje Istre razdelila na slovensko in hrvaško Istro in tako je postalo poimenovanje Šavrini način ločevanja prebivalcev slovenskega predela Istre od hrvaškega, medtem ko so slednji ostali Istrani (Brumen, 2000). Zaradi lažjega razumevanja bom v nadaljevanju osvetlila osrednji pojem identitete in njene ključne značilnosti.

Pojem identiteta predstavlja zapleten odnos med posameznikom in družbo, ko se (zunanja) družbena stvarnost ponotranji, utelesi in zaživi v posamezniku, hkrati pa posameznik z dušo in telesom pripada družbi ter s svojim delovanjem povnanja sebe (Ule, 2000: 83). Posameznik se prepozna kot pripadnik družbe in zato tudi sebe razlaga v skladu z delovanjem drugih ljudi. Identiteta je torej proces, v katerem »odmeva in se odziva svet okrog posameznika na njegove osebne značilnosti«, zato jo lahko pojasnimo zgolj v odnosu z drugimi ljudmi (Ule, 2000: 84).

Oblikovanje identitete poteka torej v interakciji z drugimi, kjer prihaja do ločevanja »od« in identifikacije »z«. Posamezniki se na podlagi podobnosti poistovetijo in integrirajo med seboj, hkrati pa se razlikujejo od nepripadnikov in v tem primeru je delovanje identitete ekskluzivno.

Ogrodje osebne identitete predstavlja samovidenje kot način, kako sami sebe vidimo, saj je osebna identiteta odvisna tudi od tega, kako nas vidijo drugi. Pri konstrukciji skupinske identitete je osrednjega pomena komuniciranje, preko katerega smo usmerjeni k drugemu in je zato od njega odvisna tudi naša drža v socialni interakciji. Koncept sebe oziroma predstave, ki jo ima posameznik o samem sebi, ima pomembno vlogo pri komuniciranju. V interakcijskem

¹ Brumen, Borut (2000): Sv. Peter in njegovi časi. Založba *cf, Ljubljana.

² Prebivalci Sv. Petra.

odnosu pa je zelo pomembna tudi samoprezentacija kot proces upravljanja z vtisi drugih, tj. vplivanje na vtise, ki si jih ustvarjajo drugi ljudje o nas samih (ang. *impression management*). Posameznik se preko svojega delovanja predstavlja drugim in s tem ustvarja vtis o sebi, pri čemer teži k ustvarjanju čimbolj pozitivnega vtisa (ang. *monitoring self*) (Goffman, 1967).

Šavrinsko identiteto je mogoče razlagati kot skupinsko identiteto, kjer se prebivalci Šavrinije zaradi skupnih značilnosti opredelijo kot pripadniki določene skupine - Šavrini. Skupinska (šavrinska) identiteta je torej posledica identifikacije posameznikov zaradi določene podobnosti s skupino, s katero razvijejo občutek pripadnosti.

Na oblikovanje skupinske identitete močno vpliva spomin. Posameznik ima osebne spomine, ki se navezujejo na poznane okoliščine, dogodke in z njimi povezane izkušnje ter so individualna last. Posameznikov spomin se nanaša na določene dogodke iz njegovega življenja, časovno dojetje nekega dogodka pa je predvsem pogojeno s posebnimi socialnimi doživljajskimi kvalitetami. Ko pa posameznik osebne spomine začne deliti z drugimi člani skupine, le-ti postanejo kolektivni spomini (Brumen, 2000: 27). Kolektivni spomini se torej nanašajo na člane skupnosti, kjer so v ospredju dogodki in izkušnje, ki se nanašajo na večje število članov določene skupine (Brumen, 2000: 28). Na podlagi kolektivnega spomina se izoblikuje tudi skupinska identiteta. Posamezniki - prebivalci Šavrinije - se zaradi skupne zgodovinske izkušnje poistovetijo med seboj in tako razvijejo skupinsko, šavrinsko identiteto.

Pri predstavitvi šavrinske identitete ne moremo mimo opredelitve etnične identitete, vendar naj opozorimo na pomembno razlikovanje med izrazi nacija, narod in etnija. Etnija oziroma etnična skupnost opredeljuje različne oblike človeškega organiziranja na osnovi skupnega jezika, kulture in teritorija. Tako je smiselno govoriti o etniji kot nadpomenki, ki določa pleme, ljudstvo, narod in nacijo (glej Sedmak, 2002: 107). Pojem etničnosti lahko torej razlagamo kot klasifikacijo na distinktivne etnije, pri tem pa moramo opozoriti na kompleksnost pojava etničnosti, kar kažejo tudi številne definicije različnih avtorjev (glej Sedmak, 2002: 108). Medtem ko je etnija bolj splošen pojem, ki ne vključuje ideološke razčlenitve o enkratnosti, zgodovinski avtonomnosti in kontinuiteti, vsebuje narod politična in ideološka razsežja ter občutke pripadanja. Narod postane nacija, ko doseže določeno obliko politične organizacije, ki teži k avtonomiji in nedvoumni ločenosti (glej Južnič, 1993: 265).

Nacija predstavlja najbolj razvito družbeno – politično kategorijo, kjer narod vzpostavi suvereno politično oblast nad določenim ozemljem, znotraj katerega se odvija avtohtono kulturno in gospodarsko življenje naroda.

Če se vrnemo k definiciji etnične identitete, lahko trdimo, da le-ta označuje občutenje etnične pripadnosti, na podlagi pripadnosti etnični skupini in istovetenja s to skupino pa ljudje oblikujejo pomembne občutke prepoznavanja, pripadanja in zavedanja, imenovane etnična zavest.

Ko govorimo o identiteti, moramo vedeti, da so določene komponente identitete trajne in relativno nespremenljive, hkrati pa vsebuje identiteta, v smislu iskanja sebe, tudi razvojnostne komponente. To pomeni, da identiteta ni nekaj določenega, pridobljenega z biološkim rojstvom, temveč jo izoblikujemo s socialnim življenjem (Ule, 2000: 91). Podobno velja tudi za etničnost oziroma etnično identiteto. Primordialistični pristop³ opisuje »etničnost kot prirojeno danost, kot vezi krvi, kot nekaj naravnega in obvezujočega. Etničnost je tako temeljni, primordialen aspekt človeške eksistence in samozavedanja« (Sedmak, 2002: 113). Nasprotno pa definirajo etničnost zagovorniki instrumentalističnega pristopa⁴ kot družbeno konstruirano. Etnična pripisanost je torej variabilna glede na okolje in druge interese (Sedmak, 2002). Pri tem naj dodam, da je etnični izvor sicer biološko dejstvo, vendar v veliki meri odvisen tudi od kulturnega razvoja in vrednotenja, saj človek skozi socializacijske in inkulturacijske procese sprejme in ponotranja številne vrednote svoje družbe in s tem tudi občutek etnične pripadnosti ter povezanosti s svojo skupino.

Kot že omenjeno, deluje identiteta integrativno, saj na podlagi istovetenja med pripadniki združuje, vendar je njeno delovanje hrati tudi ekskluzivno, kjer zaradi podobnosti med posamezniki, pripadniki etnične skupine, izključuje do ostalih, (ne)pripadnikov. Fredrik Barth se je ukvarjal z medkulturnimi razlikami in ugotovil, da le-te niso odločilnega pomena pri definiranju etničnosti, saj ni nujno, da so etnične meje hkrati tudi kulturne meje. Kulturna homogenost med pripadniki iste etnične skupine ni njihova prvinska značilnost, temveč je zgolj rezultat dolgoročnega družbenega procesa. Tako nadaljuje, da »so prav medskupinske kulturne variacije dejansko posledica in ne vzrok skupinskih meja« (Sedmak, 2002: 114).

³ Zagovorniki primordialističnega pogleda o etničnosti so M. Weber, C. Geertz in E. Shils.

⁴ Zagovorniki instrumentalističnega pristopa o etničnosti so N. Glazer, A. Cohen in R. Jenkins.

Podobnosti med člani iste etnične skupine se razvijejo zgolj ob produkciji razlik v odnosu do drugih. Skupinske socialne identitete nastajajo v procesu samovidenja posameznikov in videnja drugih v njihovih vsakdanjih stikih, kjer se pripadniki skupine med seboj identificirajo, medtem ko jih kategorizirajo drugi. Tako lahko govorimo o socialni konstrukciji identitet, ki nastajajo na mejah oziroma odnosih, ki jih imajo člani različnih socialnih identitet. Kot sem že v uvodnem delu omenila, je posameznikova identiteta spremenljiva, fluidna, saj lahko posameznik poljubno vstopa v določene socialne identitete, jih sprejema ali celo zavrača.

Ob aplikaciji Barthovega modela na primer šavrinske identitete lahko trdim, da se posamezniki med seboj identificirajo in samoopredeljujejo kot Šavrini prav zaradi novonastalih meja. Na območju Šavrinije se s propadom Jugoslavije in z osamosvojitvijo Slovenije pojavi državna meja, ki ima dvojno delovanje; na eni strani predstavlja socialni dejavnik identitet, obenem pa uteleša razlike. Prebivalce Šavrinije na podlagi etničnosti ločuje od hrvaških Istranov, ki so nekoč živeli skupno, pod enotnim imenom Istrani, ter od ostalih »neavtohtonih« prebivalcev Slovenske Istre, prav to razlikovanje od ostalih pa prebivalce Šavrinije hkrati integrira. »Državne meje postajajo v povezavi z drugimi socialnimi dejavniki (iz)viri identitet, hkrati pa utelešanje razlik« (Brumen, 2000: 374). Socialno konstruirane kolektivne identitete so tesno povezane s političnimi, saj so prav politični razlogi v Istri tisti, ki so pripeljali do pomembnega socialnega procesa konstrukcije podobnosti (glej Cohen v Brumen, 1997: 347).

Med posamezniki se torej na podlagi kulturne enotnosti razvije skupinska identiteta, ki je posledica delitve na slovenske in hrvaške Istrane. Državno-politična meja med Slovenijo in Hrvaško vzbudi občutek etničnosti oziroma etnične skupnosti med prebivalci obmejne pokrajine Šavrinije. Pripadniki etnije – Šavrini – imajo svojo kulturo, teritorij in jezik (istrsko narečje). Prav narečni govor določa kulturne in simbolne meje skupnosti in je zato tudi med najbolj razpoznavnimi elementi regionalne kolektivne identitete. Tudi Borut Brumen je v raziskavi v vasi Sv. Peter ugotovil, da pomeni govoriti oziroma *šrajati po domaće*⁵ predvsem pripadati vaški skupnosti Sv. Petra (Brumen, 1997: 379).

⁵ Šrajati po domaće – govoriti v narečju.

Če povzamemo, lahko etnično pripadnost (identiteto) razumemo kot lastnost posameznika, ki zaradi skupnih značilnosti (jezik, prostor, zgodovina, socialno-gospodarstvo in politika)⁶ pripada določeni etnični skupnosti, vendar pojem identiteta opisuje zgolj trpen odnos med posameznikom/-ico in etnično skupnostjo. Ko govorimo o dejavnem odnosu med posameznikom/-ico in etnično skupnostjo, pa imamo opraviti z etnično zavestjo, ki je sestavljena iz kognitivnih, emocionalnih in aktivnostnih elementov. S kognitivnimi elementi opisujemo predvsem vedenje, predstave in sodbe posameznikov o lastni etnični pripadnosti, medtem ko se emocionalna komponenta navezuje na čustveno naravnost in odnos do svojega naroda. Aktiviranje posameznika na podlagi svoje etnične pripadnosti v družbi pa predstavlja aktivnostno oziroma dinamično lastnost etnične zavesti (Gomezel Mikolič, 2000).

Poleg osnovnih značilnosti etnične identitete nekateri avtorji ločujejo še objektivne in subjektivne elemente nacionalne identitete, kjer prve določajo zunanji znaki, druge pa opredeljujejo nosilci identitete sami kot svoje lastne. Posamezniki se sami uvrščajo med pripadnike določene skupine in so zato med seboj lojalni, med njimi vlada duh vzajemnosti, s tem pa prihaja do poistovetenja zunanjih stvarnih znakov na osebno raven.

Popularizacijo šavrinstva lahko razlagamo tudi kot obliko istrske regionalne identitete, ki se oblikuje na območju določene regije. V celotni zgodovini je Istra predstavljala obrobni del širših političnih enot in obenem stičišče različnih kulturnih, političnih in gospodarskih vplivov ter hkrati stičišče treh narodov (Slovencev, Hrvatov in Italijanov). Večkratno spreminjanje meja in političnih oblasti v preteklosti je preprečevalo utrditev enega samega naroda in etnično homogenizacijo območja, obenem pa prispevalo k izredno zapleteni in občutljivi vsebini istrske regionalne identitete.

Kot že omenjeno, se regionalna identiteta pojavi med posamezniki, kateri na podlagi podobnosti razvijejo občutek pripadnosti. Regionalna zavest in identiteta temeljita na dediščini nekega območja, ki je v preteklosti imelo določeno stopnjo povezanosti, na podlagi katere se je izoblikovala kulturna pokrajina, materialna in duhovna dediščina ter tako vplivala

⁶ Skupne značilnosti nacionalne identitete: jezikovna kultura (jezik, narečje, kultura, regija, mentaliteta, kolektiviteta), skupen izvor, zgodovina (stvarno in namišljeno poreklo, miti, zgodovinske izkušnje in zgodovinski spomin, materialna dediščina v prostoru in duhovna dediščina prebivalstva), prostor (kot kulturna pokrajina, organizacija v prostoru, formalno in funkcionalno obvladovanje prostora), socialno-gospodarska komponenta (socialna organiziranost, varnost, kohezivnost, gospodarski viri), politika (institucije, organiziranost, pripadnost, lojalnost, politična zavest) (glej Zupančič 1997: 308).

na mentaliteto ljudi. Omogočila je torej občutek notranje povezanosti in bližine njenih prebivalcev in hkrati utrjevala različnost od sosedov. Tako se je oblikovala samopodoba, s katero se istovetijo vsi njeni prebivalci, in hkrati podoba, ki jo imajo o tej regiji prebivalci sosedstva (Zupančič, 1997: 308).

Razlag za pojav šavrinske identitete, ki se pojavlja izključno na istrskem podeželju, je več. Področje Slovenske Istre predstavlja teritorij z izredno raznoliko demografsko strukturo, ki je posledica zgodovinskih, političnih, ekonomskih in socialnih procesov v preteklosti. Sobivanje avtohtonega slovenskega prebivalstva in italijanske manjšine ter priseljencev iz republik nekdanje Jugoslavije oblikuje etnično in jezikovno pluralnost na območju Slovenske Istre. Na tako etnično heterogenem področju gre za sobivanje več identitet hkrati, zato lahko razlagamo pojav šavrinske identitete tudi kot eno od oblik regionalne (istrske) identitete.

Borut Brumen razlaga proces šavrinizacije na istrskem podeželju s procesom slovenizacije, kjer predstavlja samoopredelitev Šavrinov distinkcijo med prebivalci Istre glede slovenske in hrvaške etničnosti. Državno-politična meja med Slovenijo in Hrvaško je torej povod za rabo poimenovanja Šavrin in s tem afirmacije šavrinske identitete. Zato lahko šavrinsko identiteto pojasnimo kot obliko regionalne identitete, ki oblikuje nacionalnokulturno homogeno območje slovenskega predela Istre, z namenom distinkcije od ostale, hrvaške Istre (Brumen, 2000).

Kot sem že omenila, je Brumnovo dognanje o prvi samoopredelitvi Šavrinov iz leta 1991 osnova za nadaljnjo obravnavo šavrinske identitete v diplomski nalogi. Pri tem pa moram opozoriti, da je avtorjev sklep zgolj odraz študije primera, opravljene v Sv. Petru, zato ugotovitev ne gre posploševati na celotno Šavrinijo. Dognanja o Sv. Petru so namreč še toliko bolj specifična prav zaradi njegove obmejne lege. Nova državna meja, ki ločuje Slovenijo in Hrvaško, je kot fizični odsev nacionalnodržavne suverenosti povzročila, da se danes Šupetrci doma in na Hrvaškem identificirajo s Šavrinami (Brumen, 2000: 373).

V nadaljevanju bom poskušala preveriti, ali je šavrinska identiteta obstajala tudi v preteklosti, ali se le-ta resnično pojavi šele v devetdesetih letih dvajsetega stoletja. Ob branju obstoječe literature zasledimo, da večina avtorjev trdi, da je imelo imenovanje Šavrin v preteklosti negativno oznako, zaradi česar se tudi prebivalci Šavrinije v preteklosti niso želeli

(po)imenovati Šavrini (Titl, 1998). Zaradi lažjega razumevanja problematike šavrinske identitete bom v naslednjem poglavju posvetila nekaj pozornosti etimološkemu izvoru besede Šavrin.

2.1.3 Etimološki izvor Šavrinov

V nadaljevanju se bomo preusmerili k vprašanju etimološkega izvora Šavrinov in pokazali, da tudi na tem področju vladajo številna nesoglasja. Milko Kos umešča prvotne Šavrine v zaledje Kopra, Izole in Pirana v 13. stoletje, čas Beneške republike. Šavrini predstavljajo »druge najstarejše Slované v Istri, ki so naseljeni na območju med reko Dragonjo in Venskimi hribi (Vena Gebirge) v okrajih Piran, Koper in na tržaškem mestnem področju« (Brumen, 2000: 390).

Tudi Pietro Kandler opisuje Šavrine kot manjšo slovensko kolonizacijo, ki so jo v severni Istri spodbujale Benetke kot odgovor na demografske krize, povzročene z vrsto epidemij, kuge v 14. in 15. stoletju. »Benečani so prav zaradi tega na to demografsko izpraznjeno področje vabili tudi prebivalce Kranjske ter jim obljubljali običajne ugodnosti, kot je npr. večletna opustitev davkov,...« (Baskar, 2002: 124).

Bernardo Benussi opredeljuje Šavrine kot prve Slovence, ki so se naselili na to območje po letu 800 na podeželju severozahodne Istre, ki imajo svoje navade, nošo in različne dialekte, vendar etimološko izvirajo iz imena reke Sore (Savre) (Titl, 1998).

Carl F. von Czoernig poimenuje Šavrine kot »Slovence, ki se širijo od tržaškega teritorija do Savudrije in se smatrajo za najstarejše slovanske naseljence Istre« (Brumen, 2000: 392), medtem ko prostor med Dragonjo in Porečem naseljujejo slovensko-hrvaški mešanci, ki so se naselili v 13. stoletju iz »Vindiške marke« (von Czoerning v Brumen, 2000: 392).

Podobno tudi Camillo de Franceschi ugotavlja, da naj bi Šavrini prišli iz krajev ob zgornjem toku reke Save in njenega pritoka Sore ter se po kugah, v letih 1348 in 1361, naselili v prostor Šavrinije. Zanimivo je, da se sami ne imenujejo Istrani, temveč imenujejo Istrane Hrvati, ki živijo onstran reke Dragonje, kar verjetno kaže na to, da so prišli v Istro kasneje kot Hrvati (de Franceschi v Baskar, 2002: 124).

Jure Mažuranić poimenuje Šavrine kot Hrvate in Slovence iz okolice Motovuna in Umaga, izvor termina šavrin pa naj bi izhajal iz besede sjarbin, srbar ali sreber, ki naj bi pomenila plebejca, kmeta ali podložnika.

Izvor besede šavrin lahko zasledimo tudi pri ostalih avtorjih. Julij Titl trdi, da je le-ta izpeljanka besede šavrer, kar pomeni črno marogasto kravo oziroma metaforično nerodnega človeka, navadno žensko (Titl v Brumen, 2000). France Bezljaj utemeljuje izvor imena Šavrinov iz furlanske besede ciavra, ki je zmerljivka za Slovence in kajkavske Hrvate v Istri, pri tem pa avtor dopušča možnost, da naj bi nastala tudi iz italijanske besede caprino, ki pomeni kozje bobke. Dejstvo je, da pri večini avtorjev, ki so se ukvarjali z etimološkim izvorom besede Šavrini, zasledimo, da gre za žaljivko, tako tudi Nelda Štok-Vojška pojasnjuje njen izvor v pomenu človeka, ki ga obletavajo obadi in prenaša klope (Štok-Vojška, 1998: 54).

2.1.4 Opredelitev Šavrinke

Primarno poimenovanje Šavrinke je bilo vezano na ženske iz jugovzhodnega zaledja današnjega Slovenskega primorja, ki so pred drugo svetovno vojno hodile v hrvaško Istro kupovat jajca in jih z oslom ali peš v košarah tovorile do Trsta ter jih tam prodajale (glej Rogelja, Ledinek, 1997:135). Ime Šavrinka so jim nadeli hrvaški Istrani, ker so prihajale iz Šavrinije. V nadaljevanju naloge bom uporabljala izraz šavrinka za številne dejavnosti, ki so se jih posluževale ženske na področju Šavrinije za preživetje svojih družin: jajčarstvo, mlekarstvo, pranje perila, prodaja sadja in zelenjave ter ostalih kmečkih pridelkov.

Pisni viri kažejo na ambivalentno opredelitev Šavrinke; na eni strani jo povečujejo, na drugi strani pa je prisotna pejorativna opredelitev tega poklica. Pozitivna konotacija poimenovanja Šavrinka se nanaša na naravo njenega trdega dela, s katerim je zaradi svoje mobilnosti posrednica med mestnimi inovacijami in ruralnim tradicionalnim življenjem, v katerega prinaša številne novosti. Slabšalna opredelitev Šavrinke pa je pogojena z njeno odsotnostjo od doma in njene družine, kjer bi morala v skladu s patriarhalno agrarno moralo opravljati socialno predpisano vlogo matere in žene (Brumen, 2000: 399). Prvotna produkcijska funkcija ženske znotraj družine se je torej izgubila, hkrati pa so določena družinska dela, kot sta varstvo in vzgoja otrok, prepuščena drugim družinskim članom. Nekateri dejavnost

Šavrinke prikažejo celo kot možnost bega ženske iz njene gospodinjske vloge znotraj družine v mestno ležerno življenje; to je neredko vzbujalo sumničav odnos v domačem okolju, ki je Šavrinkam vtisnil celo pečat prešuštva. »V izrazito patriarhalnem okolju, kjer so bile ženske izločene iz vaške javnosti, je povsem razumljivo nezaupanje moža do situacij, v katerih se je ženska izmikala njegovemu nadzoru« (Brumen, 2000: 252).

Pejorativno vrednotenje šavrinke dejavnosti, ki je zaradi svojega dela odsotna od svoje tradicionalne vloge v patriarhalni družbi, ni spolno določeno, saj ga lahko zaznamo tako pri ženskah kot pri moških. Moški so zaradi ekonomske neodvisnosti svojih soproj izgubili družbeni ugled in so se zato pogosto počutili manjvredne. Hkrati pa so na razvrednotenje položaja Šavrinke vplivale tudi tiste ženske, ki zaradi različnih vzrokov niso imele možnosti za opravljanje dejavnosti šavrinke in so zato ostale v trdem primežu tradicionalne vloge, potisnjene v omejeno področje družinskega in zasebnega življenja ter odvisne od svojih soproj.

Fenomen šavrinke bi lahko uvrstili v obdobje med prvo in drugo svetovno vojno, čeprav so se po pripovedovanju informantk, ki so bile večinoma rojene v dvajsetih letih 20. stoletja, tudi njihove prednice ukvarjale s tovrstno dejavnostjo. V svoji nalogi se bom osredotočila na obdobje med dvema svetovnima vojnama, predvsem na trideseta leta 20. stoletja, saj menim, da je bila dejavnost šavrinke v tem obdobju zaradi težkih življenjskih razmer najbolj aktualna.

2.2 DRUŽBENA KONSTRUKCIJA SPOLOV

2.2.1 Biološki spol, družbeni spol in androcentrična družba

Šavrinka je kot ženska spolna vloga vzbudila mojo pozornost, ker je s svojo dejavnostjo trgovske posrednice med prvo in drugo svetovno vojno prestopila meje zasebnega in se na ta način začela udejstvovati v javni sferi. Preden se bom lotila raziskovanja posledic, ki jih je prinašala šavrinkina dejavnost za položaj ženske v družbi in za odnose ter razmerja med spoloma, bom predstavila poglobitve značilnosti (androcentrične) družbe. Ključna značilnost androcentrične družbe je moškosrediščnost kot princip družbene organizacije, kjer je ženskemu spolu določen manjvreden, drugorazredni položaj (Jogan, 1990). Patriarhat oziroma moškosrediščna družba je relativno trajni družbeni sistem, za katerega je značilna asimetrična delitev družbenih vlog in moči na vseh ravneh družbenega delovanja. »Ženskemu spolu ni pripisana svojska identiteta, temveč je ženska identiteta definirana s pripadnostjo moškemu« (Jogan, 1990: 51). Poglobilna lastnost patriarhalne družbe je privilegiranost moškega spola glede na ženski spol, oziroma »videnje družbe skozi moška očala«. Značilnosti in delovanje žensk je vselej definirano v razmerju z moškim, kar pomeni, da ima moški spol v družbi glavno vlogo, medtem ko je ženskemu spolu dodeljena stranska družbena vloga (Jogan, 1990).

Hierarhija družbenih vlog se v androcentrični družbi kaže v tem, da imajo vloge, ki jih v družbi opravljajo ženske, manjši ugled v primerjavi z moškimi družbenimi vlogami. »Ženske vloge« so povezane z družbeno nižje ovrednotenim življenjem žensk v zasebni sferi, zato so tudi dela, ki jih opravljajo ženske, v družbi nižje vrednotena (Mrčela, 1998: 40). »Dejavnost žensk je (zaradi njihove vloge dajalke življenja, matere, vzgojiteljice, negovalke in skrbnice, prenašalke kulture) potisnjena v sfero nevidnosti« (Jogan, 1990: 48). Delitev družbenih vlog je v patriarhalni družbi utemeljena z argumentom o naravni povezanosti žensk z domom, otroki in družino, pri tem pa so prav procesi reprodukcije človeške vrste ključni za interpretiranje ženske kot bližje naravi v primerjavi z moškim. Po Sherry B. Ortner pa je narava nižje vrednotena kot kultura (razumljena kot moška sfera), zato je vsakršno delovanje žensk, bodisi v javni ali zasebni sferi, razvrednoteno (Ortner v Haralambos, 1999).

Izhodišče za razumevanje androcentrične družbe je torej superiorna vloga moškega spola, na podlagi katere se vrednoti delovanje žensk. Ob obravnavi moškosrediščne družbe in (seksistične) ideologije, ki ločuje in neenako vrednoti družbene dejavnosti spolov, je potrebno upoštevati razliko med biološkim in družbenim spolom. Čeprav je vodilo moškosrediščne družbe biološki spol, ki določa družbene vloge, biološkega in družbenega spola ne moremo enačiti, saj med njima ni nujne korelacije.

Izhodišče za razlago biološkega spola je spolni dimorfizem oziroma razlikovanje med moškim in ženskim spolom glede primarnih (spolni organi) in sekundarnih (oblika telesa, višina, tip poraščenosti) spolnih znakov. Biološki spol (ang. *sex*) je torej naravna, biološka danost posameznika/-ice, medtem ko je družbeni spol (ang. *gender*) družbena in kulturna dimenzija spolne (biološke) razlike med moškim in žensko ter se kaže v številnih razlikah med spoloma. V primarni socializaciji se posameznik in posameznica pričneta učiti družbenih in spolnih vlog, ki so pripisane glede na njegov/njen biološki spol. Patriarhalna družba upravičuje determiniranost spolnih vlog in spolno razlikovalne prakse z biološkimi razlikami med spoloma in s tem ohranja (patriarhalno) razmerje moči. Tako se znotraj androcentrične družbe oblikuje bipolarna spolno označena dihotomija, kjer se ženskemu spolu pripisuje ekspresivne lastnosti, medtem ko so moškemu spolu določene bolj instrumentalne, racionalne lastnosti. Stereotipi o spolnih vlogah so torej rezultat družbenih norm in posledica socializacije, preko katere se prenašajo na posameznike/-ce in s tem ohranjajo v družbi (Mrčela, 1998: 57).

V procesu socializacije, kot procesu ponotranjenja družbene strukture, se posamezniki/-ice učijo družbenih vlog. »Družbena struktura je torej družba, v kateri posamezniki/-ce glede na različne lastnosti, ki jih imajo, zavzemajo različne položaje, opravljajo različne družbene vloge in imajo različen družbeni status in moč« (Mrčela, 1996: 38). Družba torej posredno, preko socializacije, prenaša na posameznika/-co vzorce vedenja in sklope vrednot, ki so družbeno sprejemljivi in zaželeni, kar pomeni, da se posameznik/-ca uči družbenih vlog in s tem formira svojo lastno (spolno) identiteto, katere sestavine so družbeno določene, predvsem pa pod vplivom stereotipnih predstav (Mrčela, 1998: 47).

Pri definiciji patriarhata naj omenim tudi avtorico Sylvio Walby, ki ugotavlja, da prihaja v dvajsetem stoletju do preobrazbe oziroma premika patriarhata iz zasebne v javno sfero. Za

razliko od sodobnega (javnega) patriarhata je bil v devetnajstem stoletju značilen patriarhat zasebne narave, kjer je moški (individualno) nadzoroval ženo v zasebni sferi doma, medtem ko je ženska imela omejen vstop v javno sfero politike in zaposlovanja. Zaposlovanje žensk na trgu delovne sile pa povzroči spremembo narave patriarhata. V tem primeru lahko govorimo o javnem patriarhatu, za katerega je značilna navidezna emancipacija ženskega spola, v smislu dostopa do javnih aren, vendar ostajajo ženske kljub delovanju na javnem prizorišču še vedno podrejene moškemu spolu. »Ženske niso več omejene na domače ognjišče, ampak imajo vso družbo, v kateri se lahko gibljejo in so izkoriščane« (Walby v Haralambos, 1999: 621). Omenjena spolna asimetrija se kaže na številnih družbenih področjih, med drugim tudi na trgu delovne sile (Walby v Haralambos, 1999). »Spolna segregacija⁷ v zaposlovanju je pomembna in relativno dokaj trdovratna značilnost zaposlovanja žensk v zahodnih industrijskih in postindustrijskih družbah. To ni samo znak spolne neenakosti, ampak tudi proces, ki olajšuje produkcijo in reprodukcijo spolne neenakosti« (Černigoj Sadar in drugi, 2002: 409).

2.2.2 Delitev dela po spolu v androcentrični družbi

Tradicionalna (androcentrična) družba temelji, kot smo že ugotovili, na večji družbeni moči moškega spola in na sekundarnem položaju žensk. Sekundaren položaj ženskega spola lahko zasledimo tudi v zasebni sferi, kjer je ženskam dodeljena primarna skrb za družino kot naravna dejavnost, medtem ko je vključevanje žensk v javno sfero prikazano kot nenaravna domena žensk, ki jih ovira pri opravljanju družinskega dela. Domestifikacija ženskega spola je posledica zgoraj omenjene družbene konstrukcije hierarhije med spoloma v patriarhalni družbi, kjer je ženskam, s sklicevanjem na biološke danosti oziroma vlogo v reprodukciji, določena zasebna sfera doma. Poleg tega lahko trdimo, da se vzorec zakoreninjenosti ženskega spola, kjer »ženske zrejo v svet skozi kuhinjsko okno in z rokami v pomivalnem koritu« (Peckham v Oakley, 2000: 44) nadaljuje tudi onkraj zasebne sfere, saj ženske opravljajo tista dela, ki so nadaljevanje domačih opravil (Mrčela, 1998: 40). Feminizacija poklicev je odraz dejstva, da so določeni »ženski« poklici podaljšek gospodinjskega dela, »naravnega« poslanstva ženske, zaradi česar tudi izgubljajo družbeni ugled.

⁷ »Segregacija zaposlovanja / segregacija delovnih mest: koncentracija žensk in moških v različnih vrstah in na različnih ravneh dejavnosti in zaposlovanja, pri čemer so ženske omejene na ožji sklop poklicev (horizontalna segregacija) kot moški in na nižje položaje (vertikalna segregacija)« (Černigoj Sadar, Verša, 2002: 409).

Spolna asimetrija se kaže v spolno označenih področjih delovanja posameznika/-ce, pri tem pa je v androcentrični družbi prav družina tradicionalna domena delovanja žensk, znotraj katere opravljajo svoje »naravno« poslanstvo matere, žene, gospodinje in emocionalne skrbnice, medtem ko se za moške predpostavlja, da so aktivni v javni sferi dela, politike in vojskovanja. Delitev dela po spolu je v androcentrični družbi utemeljena z različnimi vlogami, ki jih imata moški in ženska pri reprodukciji človeške vrste. Ženska rojeva in ima zato vlogo negovalke, medtem ko je moškemu zaradi večje fizične moči pa tudi drugih predpostavljenih lastnosti (npr. intelektualna superiornost, racionalno in logično mišljenje, itd.) dodeljena vloga oskrbovalca družine ter dominantna pozicija na ekonomskem, političnem in vojaškem področju.

Sociolog Talcot Parsons razlaga spolno dihotomijo z ohranitvijo obstoječega družbenega reda (Jogan, 1990). Bipolarno spolno označeno dihotomijo ekspresivno/ instrumentalno pojasnjuje z družino kot (pod)sistemom. Družina je ključni medij med posameznikom/-ico in družbo, kjer se kulturni vzorci internalizirajo v individuumu in institucionalizirajo v družbenem sistemu (Jogan, 1990). Z ustrezno socializacijo znotraj družine, ki velja kot ena fundamentalnih funkcij družine,⁸ se v družbi ohranja ekvilibrij, pri tem sta prav starša, nosilca družbenih vlog, poglavitna socializatorja. Diferenciacija starševskih vlog temelji na očetovi instrumentalni vlogi, njegovi zadolženosti za materialne dobrine oziroma finančno vzdrževanje družine, in na ekspresivni vlogi matere, ki skrbi za gospodinjstvo in otroke ter ustvarja emocionalno skupnost. »Temelj očetove instrumentalne vloge je torej očetova profesija, ki jo opravlja in od katere je v veliki meri odvisen status družine. S tem pa se jasno kažejo obrisi tega, kaj naj bi vsebovala ženska vloga znotraj družine; skrb za vsakodnevne gospodinjске posle in seveda skrb za otroke« (Rener, 1979: 21).

Mož/oče je zaradi pomembnosti njegove poklicne vloge (skrbnika) instrumentalni vodja družine, ob sebi pa ima žensko, ki je v patriarhalni družbi enačena z »angelom doma« (Jogan, 2002: 19), ki ohranja vrednote obstoječe (patriarhalne) družbe. Za družbo, v kateri živimo, so značilni socializacijski dejavniki, ki prenašajo seksistične obrazce in s spolom določene

⁸ Po Parsonsu ima družina dve fundamentalni funkciji: primarna socializacija otrok in emotivna stabilizacija odraslih osebnosti (Jogan, 1990).

socialne vloge. Seksistično socializacijo pa podpirata in opravičujeta sistem vrednot in kulturno okolje, za katero so značilne androarhalne prvine (Mrčela, 1998).

V androcentrični družbi lahko govorimo o spolni alokaciji družinskega dela, kjer predstavlja družinsko delo - gospodinjenje, skrb za otroke, emocionalno delo ter negovanje bolnih in ostarelih - najbolj pogosto in najbolj razširjeno obliko neformalnih dejavnosti, ki zadovoljujejo potrebe vsakdanjega življenja. V vseh sodobnih družbah je družinsko delo spolno določeno, navadno kot neplačano žensko delo.

Družina je torej tista institucija, ki preko socializacijskih obrazcev ohranja patriarhalne vrednote. Kot sem že omenila, temelji patriarhalna družba na večji družbeni moči moškega, medtem ko je ženska podcenjena, njena dejavnost pa razvrednotena. »Moškemu je dodeljena javna sfera in posledično nadrejen položaj, ne le v javni temveč tudi v zasebni sferi, medtem ko so družbeno nujne dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika določene kot »ženska« in s tem nižje vrednotena dela. »Ženski je določena vloga (u)domače(ne)ga bitja, ki je primarno (»po naravi«) mati in gospodinja ter prenašalka (spolno neenakih) vzgojnih vzorcev« (Jogan, 2001: 1).

»Pomembno vlogo v domestificiranju žensk je v preteklosti odigrala tudi organizirana dejavnost cerkve, ki je težila k ohranjanju tradicionalne androarhalne delitve družbenega delovanja na moško (javno, nadrejeno) in žensko (zasebno, podrejeno) sfero« (Jogan, 2001: 9). Z odvzemom družbene moči ženskam se je hkrati zožila tudi ekonomska funkcija ženske na funkcijo gospodinje. Kot že omenjeno, je domestifikacija žensk izoblikovala predstave o načinih obnašanja žensk v družbi in o dopustnih spolnih vlogah v javnem ter v zasebnem življenju (Jogan, 1990: 20).

2.2.3 Vloga žensk in emancipacijske težnje v prvi polovici 20. stol. na Slovenskem

V nadaljevanju bom fenomen oz. dejavnost šavrinke umestila v širši sociološki kontekst, ki je opredeljeval življenje in delo žensk v prvi polovici 20. stoletja na Slovenskem. Pri opredelitvi položaja ženske v tedanji (androcentrični) družbi, lahko z gotovostjo trdim, da je položaj, ki ga je zavzemala slovenska ženska med prvo in drugo svetovno vojno, močno povezan z mestom, ki ga je tedaj ženska zavzemala znotraj družine. Le-ta je bila v obdobju med vojnama, v katerem so prevladovala patriarhalna načela, obravnavana kot »naravna« domena ženskega delovanja. Mož je bil v družini opredeljen kot »glava rodbine«, zadolžen za vodenje »hišnega gospodarstva«, ekonomsko je vzdrževal svojo ženo in pri tem imel pravico zastopati ženo v vseh pogledih, medtem ko so bile ženske v med svetovnjima vojnama izključene iz političnega življenja, saj niso imele niti pasivne volilne pravice.⁹ Neenakost med spoloma se je kazala tudi v tem, da je poročena ženska potrebovala za opravljanje pravnih zadev predhodno privoljenje moža. Sama je lahko bila zgolj priča pri oporoki ali skrbnica mladoletnih oseb in njihove lastnine (glej Jeraj, 2003).

V prvi polovici 20. stoletja je bila v Sloveniji obvezna cerkvena poroka, razveza ni bila mogoča, četudi sta z njo soglašala oba zakonca. »Družinsko razmerje je bilo ustanovljeno z ženitveno pogodbo, s katero sta se mož in žena obvezala, da bosta živela v nezdružljivi skupnosti, rojevala otroke, jih vzgajala in si vzajemno pomagala« (Jeraj, 2003: 17). Preživetje otrok, v smislu ekonomske pomoči, je bila skrb očeta, medtem ko je vzgoja pripadala materi. Pri tem pa naj poudarim, da so bili očetje, ki niso ustrezno skrbeli za svoje otroke, kaznovani z začasno ali celo s trajno izgubo očetovske oblasti. Žena je sicer s poroko dobila moževo ime in s tem pravico do uživanja vseh ugodnosti njegovega stanu, vendar je bila njena dolžnost deliti z možem njegovo bivališče, ga pri njegovih odločitvah čimbolj podpirati in mu biti pokorna (Jeraj, 2003). Enakopraven položaj žensk v Sloveniji lahko opazimo zgolj na področju kazenskega prava, kjer so bile ženske izenačene z moškimi (Kesman v Jeraj, 2003).

⁹ Leta 1848 se je z revolucijo začelo na Slovenskem volilno življenje, kjer je bila volilna pravica vezana le na plačevanje davkov in imetje posesti, zato je bilo že v tem obdobju nekaj žensk vpisanih v volilni imenik, vendar niso smele osebno voliti. Namesto poročene ženske je tako volil mož, namesto neporočene, vdove ali ločene pa možki, ki ga je sama pooblastila. Šele leta 1873 so volilno pravico omejili na moške (Jeraj, 2003).

V prvi polovici 20. stoletja je moč zaznati nekatere emancipacijske težnje na področju zaposlovanja, kjer se delež zaposlenih žensk poveča. Ob odsotnosti moških so bile namreč mnoge ženske skrbnice družine, prisiljene voditi »družinsko gospodarstvo«. Ženske na podeželju so poleg težkega dela na polju skrbele še za gospodinjstvo in otroke, zaradi nizke kupne moči pa so številne med njimi izdelovale tudi mnoge predmete za osebno uporabo svojih družinskih članov. Nekatere so se v obdobju med dvema vojnama, zaradi želje po osvoboditvi od svojih partnerjev in uveljavitvi v javni sferi, začele zaposlovati, večina pa je bila zaradi ekonomskih razmer primorana vstopiti v javni sfero zaposlovanja.

V 19. stoletju je prevladovalo mnenje, da je vloga ženske predvsem reprodukcijsko določena, zato je tudi vzgoja temeljila na tem, da je žensko zaradi njene krhosti potrebno varovati pred vsem javnim. Tako so nastale dekliške meščanske šole, ki so izobraževale predvsem za življenje, ne pa za poklic. V začetku 20. stoletja je bil v veljavi šolski zakon, ki je določal splošno obvezno izobrazbo. V tem obdobju se med plačano delovno silo pojavi tudi prvi intelektualni ženski poklic – poklic učiteljice. Dolgo časa so bila prav ženska učiteljšča edina institucija, ki je dajala slovenski ženski priložnost za doseganje višje izobrazbe, konec 19. stoletja pa je dunajska vlada dala možnost izobraževanja ženskam tudi na filozofskih fakultetah. V obdobju med prvo in drugo svetovno vojno se uveljavi nov šolski zakon, ki uvede obvezno 8-letno šolanje, uvede koedukacijo, prepove telesno kazen, uvede sistem razredov, oddelkov in ocen, poleg tega pa označi osnovno šolo za narodno šolo (glej Mrgole Jukič, 1998: 118).

Glede na to, da sega začetek izobraževanja žensk v drugo polovico 19. stoletja, lahko predvidevamo, da so bile ženske v prvi polovici 20. stoletja v večini nižje izobražene kakor moški. Veliko je bilo nekvalificiranih delavk in gospodinjskih pomočnic (Kecman v Jeraj, 2003: 19), poleg tega pa so se ženske zaposlovale kot učiteljice, vzgojiteljice predšolskih otrok in učiteljice ročnih del ter gospodinjstva, medtem ko so jim bili poklici v medicini, bančnih službah in trgovini nedostopni. Izjemo sta predstavljala poklic poštarja in trgovca, za katere je že avstrijski odlok iz leta 1869 dovoljeval, da so se ženske, katerih mož je bil poštar ali trgovec, lahko tudi same priučile v ta poklic (Žiberna, 1998: 44).

Neegalitaren odnos med spoloma v zaposlitveni sferi se je prvi polovici 20. stoletja odražal tako v horizontalni¹⁰ segregaciji, pri čemer je ženski spol omejen na ožji sklop poklicev, kot v vertikalni¹¹ segregaciji oziroma depriviligiranem položaju žensk v zaposlitvenem sektorju. Ženske so se zaposlovale na nižje (družbeno) vrednotenih delovnih mestih, imele (zaradi šibkejšje telesne konstitucije, večje nagnjenosti k boleznim in možnosti izostankov z dela zaradi poroda) slabše delovne pogoje in obenem tudi manjšo družbeno moč. V večini primerov so jim bila nedostopna vodilna in druga pomembnejša delovna mesta¹². Izpostavim naj poročene ženske¹³, ki so bile v državnih ustanovah ob vsakem omejevanju oziroma odpuščanju delovne sile najbolj izpostavljene. Prevladovalo je namreč prepričanje, da njihova zaposlitev ni nujna za preživetje, saj lahko za njihovo preživetje poskrbi mož.

Medtem ko so ženske predstavljale državnim ustanovam breme zaradi zgoraj omenjenih predstav in prepričanj, pa so lastniki tovarn in podjetij pogosteje zaposlovali ženske, še zlasti v obdobjih gospodarskih kriz, saj so se matere, še posebej v primeru, ko so bile edine hranilke svojih družin, zadovoljile z nizkim plačilom. Kljub vladnemu ukrepu iz leta 1937, ki je določal minimalno mezdo in kolektivno pogodbo, so bili delovni pogoji nekvalificiranih delavk izjemno težki (Kresal v Jeraj, 2003:20).

V dvajsetih let 20. stoletja so izšli nekateri zakoni, ki so ščitili položaj žensk na delovnem mestu. *Zakon o zaščiti delavcev* je ženskam določal pravico do porodniškega dopusta za čas dveh mesecev pred porodom in dveh mesecev po njem ter pravico do dojenja otrok še dvajset tednov po vrnitvi na delo. Tako so bili lastniki industrijskih podjetij z več kot sto delavci, od katerih je bilo vsaj petindvajset mater z majhnimi otroki, dolžni v neposredni bližini podjetja zgraditi posebna otroška zavetišča, vendar omenjenih predpisov zakona delodajalci niso upoštevali, saj si številne ženske zaradi strahu pred izgubo delovnega mesta niso upale uveljavljati pravic, ki jih je določala zakonska odredba. Ženske in otroci so tako delali v

¹⁰ Ženske niso mogle biti sodnice, poslanke in ministrice ipd. (Melik v Jeraj, 2003).

¹¹ Delavke v tovarni Saturnus so npr. prejemale 3 din na uro, medtem ko so delavci za enako delo dobili vsaj 4,60 din na uro. Zniževali so tudi prejemke žensk v državnih službah, tako da so prejemale od 30-40% nižje plače (Kecman v Jeraj, 2003).

¹² Ženske zdravnice niso mogle postati upravnice bolnic, ženske niso mogle postati okrajni referenti niti učiteljice na kmetijskih šolah (Kecman v Jeraj, 2003)

¹³ Šolski zakon iz leta 1937 je določal, da učiteljicam ljudskih in gospodinjskih šol ter vzgojiteljicam preneha delovno razmerje, kadar se poročijo z osebo, ki ni učitelj ljudske šole (Kecman v Jeraj, 2003).

rudnikih¹⁴, v neustreznih higienskih pogojih, tudi po dvanajst ur dnevno, kar je seveda pripomoglo k izredno slabemu zdravstvenemu stanju delavk, ki so v tedanjem času večinoma umirale zaradi jetike (Kraigher v Jeraj, 2003). Leta 1929 je bil dovoljen splav zaradi zdravstvenih razlogov, vendar so bile slabe socialne razmere vzrok, da so se številne ženske odločale za nestrokovno opravljen poseg, kar je še dodatno poslabšalo zdravstveno stanje žensk iz nižjih socialnih slojev (Vode, 1938).

Poleg zakonskih predpisov, ki so ščitili položaj žensk in otrok na delovnem mestu, lahko v 20. stoletju v slovenskem prostoru zaznamo tudi številne emancipacijske težnje. Ustanovljeno je bilo *Slovensko žensko društvo*, ki je vključevalo vse Slovenke. Poleg kulturnih in socialnih nalog si je prizadevalo za enakopravnost žensk v izobraževalnem sistemu, poklicnem in političnem življenju. Prizadevale so si, da bi bilo znanje dostopno vsem ženskam, saj so menile, da je izobrazba ključ do političnih in socialnih ciljev. Poleg tega so želele »vzgojiti narodno zavedno in izobraženo generacijo žensk, ki bo sposobna vzgajati otroke, se zaposliti in nastopati v javnem življenju, predvsem pa misliti s svojo glavo« (Jeraj, 2003: 29). *Društvo slovenskih učiteljic* je zastopalo interese učiteljic in branilo njihove pravice; borilo se je za izenačenje plač učiteljic in učiteljev ter sploh za enakopravnost z učitelji v vsakem pogledu. Poleg tega so si slovenske učiteljice, članice tega društva, prizadevale proti celibatu učiteljic in zahtevale, da naj učiteljica, ko se poroči, ne izgubi pravice do pokojnine (Žiberna, 1998: 57).

Po letu 1923 so slovenske ženske napredovale tudi v trgovski in obrtni dejavnosti¹⁵, poleg tega pa so pridobile velik pomen tudi v gostinski dejavnosti, modnih ateljejih, mlinarstvu in na žagah. Pomembno vlogo za preživetje slovenskih družin v prvi polovici 20. stoletja so imele tudi domače obrti, predvsem ročna dela¹⁶. »Dejavnost prvih ženskih društev v Sloveniji je bila za tiste čase velikega pomena, saj so programi vključevali socialno skrb za revne, izobraževanje in politično narodno osveščanje« (Žiberna, 1998:57).

¹⁴ Leta 1925 je v jugoslovanskih rudnikih delalo približno 2000 otrok, v nekaterih pa so ženske delale tudi ponoči.

¹⁵ Leta 1923 je bilo v Sloveniji že 1474 samotojnih obrtnic. Poleg tega so se pojavile celo obrtnice za izvajanje moškega dela (npr. izdelovanje pohištva, steklarstva, pekovske obrti, vrtnarstva, čevljarstva, vodnarska dela, dimnikarstvo, kovaštvo, veliko žensk se je ukvarjalo celo z mesarsko dejavnostjo).

¹⁶ V Beli Krajini in na Gorenjskem ter Štajerskem je bilo razvito predenje, v Ihanu pri Domžalah je bila razvita slamnikarska obrt, v Velikih Laščah so žene razvile obrt zobotrebecv (Žiberna: 1998: 48).

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 OPIS RAZISKOVALNEGA INSTRUMENTA

3.1.1 Raziskovalno vprašanje

Diplomska naloga je vsebinsko razdeljena na dva skopa. Prvi se nanaša na šavrinsko identiteto, kjer bo moje osrednje raziskovalno vprašanje ugotoviti, ali je poimenovanje Šavrin/-ka novejši družbeni konstrukt, zgolj posledica vse večje popularizacije šavrinstva, ali je to poimenovanje obstajalo že v preteklosti in lahko danes govorimo zgolj o (re)invenciji šavrinske identitete.

Preden se lotim iskanja odgovora na vprašanje razvoja šavrinske identitete, naj pojasnim razliko med pojmom konstrukcija in invencija identitete. Menim, da je razlikovanje dveh terminov relevantno za pojasnjevanje izvora šavrinske identitete, saj ni vseeno, ali govorimo o konstrukciji ali o invenciji le-te. »Pojem konstrukcija sugerira nastanek nečesa novega, nastajanje iz nič, medtem ko invencija pomeni pojavljanje nečesa, kar nekje že eksistira v taki ali drugačni obliki« (Baskar, 2002: 116). Uporaba različnih izrazov je pri pojasnjevanju šavrinske identitete sama po sebi signifikantna. Govoriti o konstrukciji šavrinske identitete pomeni, da je le-ta dejansko novejši družbeni pojav, posledica določenih družbenih in političnih dogodkov, zato v preteklosti še ni obstajala. Nasprotno pa predstavlja termin (re)invencija šavrinske identitete navzočnost nekoč že obstoječe identitete in s tem opozarja na preteklost tega pojava.

Glede na to, da obstoječa literatura navaja, da je bilo poimenovanje Šavrin/-ka v preteklosti pejorativno, bom poskušala v pogovorih z informanti ugotoviti, kako prebivalci/-lke Šavrinije vrednotijo poimenovanje Šavrin/-ka danes in kakšno vrednost je imelo to poimenovanje v preteklosti. Zanimal me bo torej razvoj poimenovanja Šavrin/-ka skozi čas in hkrati proces oblikovanja šavrinske identitete.

Predvidevala sem, da je k poimenovanju Šavrin/-ka in s tem k oblikovanju šavrinske identitete (ne)posredno prispevala tudi šavrinkina dejavnost med prvo in drugo svetovno

vojno, zato bom drugi sklop empiričnega dela namenila fenomenu šavrinke kot »netipične« ženske spolne vloge v androcentrični družbi, ki s svojo posredniško dejavnostjo vstopa v javno sfero in se ta način razlikuje od ženske kot »angela doma« znotraj (patriarhalne) družbe. Primarno raziskovalno vprašanje bo ugotoviti, ali je šavrinica s svojo aktivno vlogo v javni sferi dejansko presegla tradicionalno mesto in vlogo ženske znotraj družine oziroma družinskega dela ter njegovo prerazporeditev med spoloma. Opazovala bom torej posledice, ki jih prinaša šavrinica dejavnost v obdobju med dvema vojnama na individualni in interpersonalni oziroma skupinski ravni; ali je šavrinica s svojo dejavnostjo prestopila meje zasebnega – družine – in se približala družbeni vlogi moškega spola, v smislu skrbnika družine, ali ne. S pomočjo intervjujev s prebivalci Šavrinije, ki so v preteklosti imeli izkušnje s šavrinicami, bom poskušala ugotoviti, ali je vključitev šavrinice v sfero plačanega dela prispevala tudi k večji enakopravnosti med spoloma, ali pa je vključitev žensk v javno sfero prispevala zgolj k dodatni obremenjenosti ženske.

3.1.2 Uporabljena metoda

V raziskovanju fenomena šavrinice identitete in šavrinice kot (ženske) spolne vloge sem uporabila delno strukturiran globinski intervju, saj bi z metodo avtobiografskih pripovedi dobila preobsežne podatke. Glede na to, da sem preučevala zelo široko problematiko identitete, kjer so podatki subjektivne narave, sem se odločila za kvalitativno raziskovanje, pri čemer sem imela vnaprej pripravljeno tematiko. Vprašanja niso bila specifična, kar je omogočalo širok razpon možnih odgovorov. Intervjuji so vsebovali vnaprej zastavljene tematske sklope, ki so bila zgolj vodilo pogovora z informantom. Prepise intervjujev zaradi preobsežnosti nisem objavila, vendar sem v prilogo vključila vprašanja, ki so bila vodilo mojega raziskovalnega dela (glej Priloga A).

Vzorec je vključeval 16 informantov, od tega tri moške in trinajst žensk. Večina informantov je bila iz različnih predelov Šavrinije (Koštabona, Lopar, Marezige, Boršt, Sv. Anton, Dvori, Sv. Peter, Gažon, Kubed), ker pa sem predvidevala, da so poimenovanje Šavrin/-ka določili hrvaški Istrani, sem v intervjuje vključila tudi tri informatorje iz hrvaške Istre (Zonti, vasica Opatija, Mali Mlun), ki so v preteklosti imeli stike s šavrinicami (glej Priloga C). Med terenskim raziskovanjem sem spoznala jajčarico iz Kubeda in njeno prodajalko jajc iz Opatije, ki sta mi pripovedovali o odnosu hrvaških Istranov do šavrinic in šavrinov. Podrobni opisi iz

vsakdanjega življenja so slikovito predstavili odnose med sosednjima državama in mi tako omogočili uvid v vrednotenje samega poimenovanja Šavrin/-ka. Intervjuje sem izvajala med marcem in julijem leta 2004.

V raziskavo sem vključila predvsem starejše informante/-tke (nad 80 let), ki so imeli izkušnje z dejavnostjo šavrink. Glede na to, da zaradi starosti predstavljajo težje dostopno skupino za preučevanje, sem uporabila metodo snežne kepe (ang. *snow-ball strategy*); pomagala sem si z informantko, ki je imela veliko poznanstev, hkrati pa je dobro poznala problematiko šavrinstva. Z njeno pomočjo sem navezala stike z drugimi informanti iz različnih krajev v Šavriniji.

Vzorec ni reprezentativen, saj informacij, pridobljenih z globinskim intervjujem šestnajstih informantov, ne moremo posploševati na celotno populacijo. V raziskavo sem namenoma vključila respondente iz različnih krajev v Šavriniji, ki so mi podali različne informacije glede prostorske razsežnosti šavrinstva, razlikovanja med kraji ipd.

Intervjuji so potekali na domovih respondentov, in sicer v istrskem narečju, kar je omogočalo bolj sproščeno vzdušje. Zaradi lažjega, nemotenega poteka intervjuja sem pogovore snemala z magnetofonom, kar ni oviralo poteka intervjujev. Izjave respondentov sem pustila neokrnjene, v narečni, vendar slovnično neustrezni obliki, saj bi se s prevodom intervjujev v knjižni jezik v veliki meri izgubila njihova avtentičnost. Pri nekaterih citatih, ki sem jih vključila v nalogo, sem dodala tudi vprašanja, ki sem jih postavila respondentom, ker so ključna za razumevanje njihovih izjav.

Presenetilo me je, da so se nekateri respondenti pri intervjuvanju odprli in mi zaupali tudi zelo osebne stvari. Zaradi zaupne narave nekaterih podatkov sem se odločila, da objavim le tiste dele njihovih izjav, ki jih potrebujem pri svojem raziskovanju. Upoštevala sem tudi pomembnost varovanja osebnih podatkov, zato jih v empiričnem delu ne poimenujem z osebnim lastnim imenom, ampak pod citatom navajam le inicialke njihovega imena in priimka, starost ter kraj.

3.1.3 Vsebinski načrt analize empiričnih podatkov

Vprašanja, zastavljena respondentom, sem kategorizirala v različna tematska področja, na podlagi katerih bom v nadaljevanju analizirala pridobljene podatke. Na začetku sem poskušala ugotoviti razumevanje pojma Šavrinija, kjer sem od respondenta/-tke pričakovala, da podrobno našteje kraje, ki jih uvršča v geografski prostor Šavrinijo. V nadaljevanju sem ugotavljala respondentovo interpretacijo poimenovanja Šavrin/-ka in preverjala, ali je omenjeno poimenovanje resnično eksogeno, tj. zunanje, dodeljeno s strani hrvaških Istranov. Hkrati pa me je zanimala njihova evalvacija poimenovanja Šavrin/-ka v preteklosti, kjer sem poskušala ugotoviti, ali je bila samoopredelitev Šavrinov prisotna že v preteklosti ali ne, in če ne, zakaj ne.

Poleg vrednotenja poimenovanja Šavrin/-ka pri prebivalcih Šavrinije sem poskušala ugotoviti izvor poimenovanja Šavrin/-ka in spoznati njegov pomen skozi čas. Preko podrobnih opisov vsakdanjega življenja šavrinke sem poskušala razbrati pomen, ki ga je imela dejavnost šavrinke med obema vojnama pri izoblikovanju šavrinske identitete.

Pogovori z informanti, ki so mi pripovedovali o svojih življenjskih poteh, so vzbudili moje zanimanje za preučevanje aktualnega in priljubljene sociološkega fenomena šavrinke kot ženske spolne vloge. Preko orisov njihovega vsakdana sem podrobneje spoznala različne dejavnosti šavrinke, ki so obdobju med prvo in drugo svetovno vojno omogočale preživetje številnih družin. Ob koncu sem poskušala od informantov spoznati odnose med spoloma v družbi in znotraj družine; zanimalo me je, ali je šavrinica s svojo dejavnostjo prestopila meje zasebnega in se z ekonomsko emancipacijo približala družbeni vlogi moškega spola.

3.2 ANALIZA EMPIRIČNIH PODATKOV

Temelj analize empiričnih podatkov, pridobljenih z metodo (pol)strukturiranega globinskega intervjuja, so predstavljala tematska področja, ki sem si jih zastavila že pred pričetkom intervjuja. Ključne ugotovitve kvalitativne raziskave sem poskušala strniti v naslednje tematske sklope: šavrinska identiteta, poklicno poimenovanje, jajčarice, mlekarice, perice, odnos med Šavrini/-kami in Koprčani, Tržačani ter prebivalci sedanje hrvaške Istre, solidarnost med šavrinkami, tihotapljenje in zvičajnost šavrinke, odprtost in iznajdljivost šavrinke, šavrinca v vlogi matere, razmerje moči v zakonu, feminizirana dejavnosti šavrinke ter dvojna obremenjenost šavrinke.

3.2.1 Šavrinska identiteta

Slovenska Istra je glede opredelitve oziroma poimenovanja v slovenskem prostoru nekaj posebnega, saj zanjo obstajajo številna poimenovanja, kar sem predstavila že v uvodnem poglavju. Namen kvantitativne študije »Identiteta Slovenske Istre« je bil ugotoviti, kako se prebivalci Slovenske Istre regijsko samoopredeljujejo in kako bi sami poimenovali regijo (Sedmak, 2002). Izsledki omenjene raziskave kažejo na heterogeno regijsko samoopredelitev, saj so se anketiranci odločali za različna poimenovanja; večina se je sicer samoopredelila kot Primorci, sledijo prebivalci Obale, Istrani, manjši delež anketirancev pa se je opredelil za Šavrine, Brkince idr. (glej Rožac Darovec, 2003: 363). Neenotna regijska opredelitev, ki jo je moč zaslediti v navedeni raziskavi, vpliva tudi na neenotno opredelitev Šavrinije kot geografskega prostora. V pogovorih z informanti sem zasledila, da večina prebivalcev Šavrinije pozna Šavrinijo kot geografski prostor, vendar ne zna natančno definirati mej le-te. Spodnja citata nazorno prikažeta obravnavano raznovrstnost opredelitev geografskega prostora Šavrinije:

»Anbot¹⁷ smo rekli, da Šavrinija začinja na Krvavem potoku in zdej les,¹⁸ Kaštel, Črnotiče, Zazid, Zanigrad do Rakitovec. Od uonde¹⁹ naprej Sočerga do Abitantov... -Kaj

¹⁷ Anbot – včasih.

¹⁸ Les – sem.

¹⁹ Uonde – tam.

Čubed je v Šavriniji? - Ja. - Rižana? - Ja. - Kaj pa Dekani? - Dekani spadajo vre pod gospude... Šavriniso bli do Rožarja, pole Rižana in Urbanci. - Kaj pa Sv. Anton, Dvori, Kocjančiči? - Dvori spadajo pod Šavrinijo. - Kaj pa Lopar, Marezige? - Samo do Burjo²⁰. - Kaj pa Boršt in Glem? - Ja, to so Šavrinii. - Župančiči in dol proti Rokavi? - To so bli pod lego²¹ in ta je bla pod Italijo. - Kaj pa Šmarje, Nova vas? - Ne, to ne spada več. Ne, to je Slovenska Istra. - Kaj pa dol Padna, Dragonja? - To je spadalo pod Slovensko Istro. - Kaj Glem je Šavrinija? - Ma ne; to je Slovenska Istra do roba.« (V. B., 84 let, Marezige)

» /.../ Koper nija mislim Šavrinija... Šavrinija ja mislim, da je Kubed, Gračišče, ja mislim, da Sočerga...ma anka Sočerga, mislim, je Šavrinija... Pregara oni niso Šavrinija, znaš. Enkrat Pregara je bila pod Buzet, a zdej, ponjer partizani, so pod Slovenijo. -A Pregara za vas ni pod Šavrinijo? - Ja mislim, da ni. -Kaj pa Marezige? - Marezge bi morala bit Šavrinija; Marezge so nad Vanganelom. Ja, jaz mislim, da anka²² tam je Šavrinija. Mi smo tako pravli. -Kaj pa Dekani? - Kaj ti bin jaz rekla...« (S. S., 81 let, Opatija)

Navedena citata intervjujev, opravljenih s prebivalcem Šavrinije in prebivalko sedanje hrvaške Istre, opozarjata, da niti prebivalci Šavrinije ne znajo natančno definirati mej geografskega prostora Šavrinije. Na tej točki se torej sprašujem, ali je sploh smiselno govoriti o Šavriniji kot geografskem prostoru, če ga še njegovi prebivalci – Šavrinii – ne poznajo.

Obstoječa literatura navaja, da je bilo poimenovanje Šavrin v preteklosti negativno, zaradi česar sebe prebivalci Šavrinije ne opredeljujejo kot Šavrinii/-ke (Titl, 1965), vendar na podlagi opravljenih intervjujev navedene trditve ne morem potrditi. Vzrok, zakaj se prebivalci Šavrinije v preteklosti niso opredeljevali kot Šavrinii, ne gre pripisati slabšalnemu imenu, kot navaja omenjena literatura (Titl, 1965), ampak dejstvu, da je to poimenovanje eksogeno, saj so prebivalce Šavrinije tako poimenovali hrvaški Istrani. Za prebivalce Šavrinije imenovanje Šavrinii ni osebno lastno ime, temveč so z imenom Šavrinica poimenovali ženske, jajčarice, ki so v prvi polovici 20. stoletja trgovale v hrvaški Istri. Na podlagi pogovorov z informanti sem spoznala, da se prebivalci Šavrinije še danes ne poistovetijo z oznako Šavrinii, temveč jo sprejemajo kot možno poimenovanje iz preteklosti.

²⁰ Burji – del Marezige.

²¹ Lega nazionale – fašistična zveza.

²² Anka – tudi.

» Alora, mi smo hodili v Istro po jajca in ko smo pršli na Topolovec, Belvedur, to je blo hrvaško anbot, ne slovensko, so nam pravli že Šavrini.« (M. B., 83 let, Boršt)

» Šavrini so nam rekli Hrvati, ko smo hodili v Istro. Sada je došla Šavrinka. Tako ime so ti dali tem ženskam, ki so hodile v Istro kupovat, ki so pobirale jajca. Mi smo bili Istrani, Istranke. Jaz ne vem, zakaj so dali to ime Šavrinija tle. Mi smo rekli, da smo Primorci ali Istrijani, ma nikoli Šavrini. To so nam v glavnem rekli Hrvati, da smo Šavrinke.« (A. J., 88 let, Boršt)

» Še ko sem bla mikena, so rekli, da smo Šavrini. Kadar smo šli v Istro, so rekli, da je Šavrinka. Ne, ne, to samo, kadar smo šli ten, so rekli tako: Je pršla Šavrinka, dej še en karčul²³ vode.« (M. M., 81 let, Kubed)

Navedeni citati prikazujejo nevednost informantov o izvoru in pomenu poimenovanja Šavrin, saj zgolj predvidevajo, da je le-to vezano na prebivanje v določenem kraju, vendar ga kljub temu ne zavračajo.

»Mi smo Istrijani vsi, ma samo, ki Istrijani nas imajo za Šavrine, pa ne znam zakaj...Ormaj²⁴ eno cono kličejo Šavrini. Ma so oni, Istrijani, ki govorijo od nas, da smo Šavrini. -Ma Vi se niste maj tako klicali, da bi sami rekli, da smo Šavrini?- Ne, nanka²⁵ znali ne /.../ - Alora, kaj beste Vi rekla, ste Šavrinka al niste Šavrinka?- Jest ne znam kaj sem. Pa naj bom Šavrinka, pa naj bodem, kaj me briga. -Ma kaj, to je kej slabega?- Ne. -Ma, če bi vas nekdo drug, iz drugih krajev vprašal, če ste Šavrinka, bi Vi rekla, da ste Šavrinka, al ne?- Ne, ne bi rekla. Ma, to je blo tabot,²⁶ veš, zdej se ne reče več.« (C. K., 87 let, Lopar)

Zgornja izjava informantke pripoveduje o odnosu prebivalcev Šavrinije do poimenovanja Šavrin, ker pa me je med drugim zanimalo tudi videnje hrvaških Istranov, sem v svoj vzorec vključila tudi prebivalce hrvaške Istre, ki so v preteklosti imeli redne stike z jajčaricami. Ugotovila sem, da poimenovanje Šavrin tudi za hrvaške Istrane - nosilce poimenovanja - vsekakor ni zaničljivo. Dejavnost šavrinke je bil, v nasprotju z mojimi pričakovanji in

²³ Karčul – zajemalka.

²⁴ Ormaj – trenutno, sedaj.

²⁵ Nanka – niti.

²⁶ Tabot – takrat.

prebrano literaturo (Baskar, 2002), med prebivalci Šavrinije visoko vrednoten. Šavrinka je zaradi slabih življenjskih razmer iskala nove načine preživetja in zato veljala kot iznajdljiva oseba. S trdim delom je preživljala svojo družino prokreacije, ponekod celo orientacije, v nekaterih primerih pa tudi ekonomsko odvisnega moža.

» Tiste, ki so se znašle, da so šle nekam, je blo za košček kruha, za tiste, pa ki niso šle nikamor, pa je bil glad doma.« (A. T., 84 let, Koštabona)

» /.../ te, ki so hodile, so se šteje bolj brihtne, ki so vsaj nekaj zaslužle.« (M. M., 81 let, Kubed)

Dejavnost šavrinke je bila izredno naporna, kar opisujejo tudi številni avtorji v svojih delih (npr. Tomšič, Kocjančič), kljub temu pa ugotavljam, da je večina informatorjev delo šavrinke doživljala kot privilegij; imela je občutek, da jim to dejavnost ponekod celo zavidajo. Za dejavnost šavrinke se namreč niso odločale le najrevnejše ženske, ki jim je to prinašalo edini vir dohodka za družino, ampak so se s trgovanjem ukvarjale tudi ostale ženske. Družinam, ki so posedovale zemljo, s katero so se preživljale, je dejavnost šavrinke prinašala le še dodaten vir zaslužka, kot tudi navaja informator:

» Već uni, ki so se znajdli, ki so kašno knjigo prečitali, ki so bli med ljudmi, te so se znajdli ino so si kupili konja ali karetino...²⁷« (V. B., 84 let, Marezige)

Na podlagi opravljenih intervjujev s prebivalci Šavrinije in s hrvaškimi Istrani lahko trdim, da oboji interpretirajo poimenovanje Šavrin pozitivno. Morda gre tovrstno ugotovitev pripisati prav dobrim izkušnjam in medsebojnemu odnosom med Šavrinijci in prebivalci hrvaške Istre, katerim bom več pozornosti namenila v nadaljevanju.

²⁷ Karetina – voz, ki ima spredaj sedež.

3.2.2 Poklicno poimenovanje

Poimenovanje Šavrinka je bilo prvotno krajevno določeno, kar pomeni, da so hrvaški Istrani tako poimenovali prebivalke Šavrinije. Vendar izjave informantov nakazujejo, da se je zunanje konstituirana oznaka kasneje oprijela same dejavnosti - jajčarstva - s katero so se ukvarjale ženske, ki so imele stike s hrvaškimi Istrani:

» -Kdu so šavrinke?- Vse te, ki smo hodile, so rekli, ki se je hodilo v Istro pobirat jajca. - Une pa, ki niso hodile pobirat jajca, pa niso ble šavrinke?- To se ni govorilo. To se je govorilo samo unim, ki so hodile pobirat jajca: Je pršla Šavrinka.« (M. M., 81 let, Kubed)

Tudi Marjan Tomšič (1980), Bojan Baskar (2002) in drugi avtorji (npr. Jurinčič), ki so pisali o Šavrinih/-kah, so se s poimenovanjem šavrinka navezovali na dejavnost jajčarice, vendar moram opozoriti, da so bile jajčarice dejansko edine prebivalke Šavrinije, ki so zaradi trgovanja z jajci imele redne stike s hrvaškim predelom Istre, kjer jih poimenujejo Šavrinke. Redukcijo poimenovanja Šavrinka na dejavnost jajčarice lahko opazim tudi v naslednjih odlomkih intervjujev, kjer se informantke z oznako Šavrinke vedno znova osredotočajo na poklic jajčarice:

» Šavrinke so ble poklicane prov po poklicu une, ki so hodile s plenjerji,²⁸ ne samo s plenjerji, so hodile anka z osli iskat jajca, kupit jajca, prodat kej so mogle, kašno žajfo,²⁹ kuonce,³⁰ take stvari, ...kašen metro blaga in tu se je neslo tja in jajca se je dobilo in to se je hodilo vsaki teden.« (M. B., 83 let, Boršt)

Informantka iz hrvaške Istre me je opozorila na dvojni pomen poimenovanja šavrin(ka), saj so tako poimenovali tudi jajčarice, ki niso živele v Šavriniji. Dejstvo je, da so tudi nekatere ženske iz hrvaške Istre premagovale revščino s preprodajo jajc, zato so jih v hrvaški Istri prav tako imenovali šavrinke.

²⁸ Plenjer – košara.

²⁹ Žajfa – milo.

³⁰ Kuonec – sukanec.

»Moja mama je šla če³¹ pobirat jajca do Motovuna ino so ji anka rekli šavrinka ali Žontarka zatu, ki je pobirala jajca. -Tvoja mama je bla te doma iz Zontov in tudi če ni bla iz Šavrinije, so ji vseeno rekli šavrinka, ki je pobirala jajca.- V Soviščini in na Kartobregi in gor na Motovuni znam, da so rekli. -Ma tako so rekli tudi drugim Šavrinkam, ki so pobirale mleko, al samo jajčaricam?- Ne, te niso pobirale mleko, ko ne samo jajca, kokoši, piščeta...³² Ma te je pobirala samo moja mama. -In ti si čula, da so ji rekli šavrinka?- Ma kaku da ne, kaj sem bla malo boti bosa z njo. -Ma lahko so jo zamenjali, ki so mislili, da je iz Šavrinije.- Ma ne, so djali: Marija šavrinka iz Zontov.« (A. K., 80 let, Zonti)

Če povzamem razlago informatorkе, moram za lažje razumevanje obravnavane problematike uporabiti poimenovanje šavrinka z veliko in malo začetnico. Pri tem *Šavrinka* označuje prebivalko Šavrinije, medtem ko se poimenovanje *šavrinka* nanaša na jajčarico, vendar le-ta ni nujno prebivalka Šavrinije. Hkrati pa označuje skupek različnih poklicev, ki so jih opravljale ženske v prvi polovici 20. stoletja v Istri (jajčarice, mlekarice, perice ter prodajalke zelenjave in sadja). O dodatnih, sekundarnih dejavnostih, s katerimi so se ukvarjale Šavrinke poleg svoje primarne dejavnosti (jajčarice, mlekarice ali perice), bom posvetila več pozornosti v naslednjih poglavjih.

Večina žensk je svoje prve izkušnje s trgovanjem pridobila v spremstvu svojih predhodnic, npr. z mamo ali teto, ki so jim predale svoje znanje, izkušnje in stranke. Zaradi naučenih spretnosti, potrebnih za uspešno trgovanje, je dejavnost Šavrinke postala »poklic«.³³ Kljub determiniranosti šavrinstva, kjer so mlajše generacije predstavljale kontinuiteto tega poklica, ugotavljam, da vsaka ženska ni bila uspešna v tem poklicu, saj so bile zanj nujno potrebne določene veščine, predvsem iznajdljivost:

»Moja soseda je rekla hčeri, Juca ji je blo ime: Rožina, zdaj bom ti dala pet lir in hodi anka ti v Istro, kor grejo anka druge pupe.³⁴ Ta pupa je šla ino ona ni bla več ko tolko

³¹ Če – stran.

³² Pišče – piščanec.

³³ V SSKJ je poklic opredeljen kot »delo, dejavnost, za katero je potrebna usposobljenost, navadno za pridobivanje osnovnih materialnih dobrin« (SSKJ, 1998: 891). V nalogi bom uporabljala termin poklic, ker je bila dejavnost šavrinke dejansko zelo zahtevna, saj je zahtevala spretnost in izkušnost posameznic, ki so jo navadno prevzele od svojih predhodnic.

³⁴ Pupa – punca.

*zbrihtana.*³⁵ *Je kupila eno kokuš, je dala sedem lir, je nesla prodat v Koper, je primla*³⁶ *pet.*«
(A. T., 84 let, Koštabona)

Nekatere ženske so se z dejavnostjo šavrinke ukvarjale samo določeno obdobje, zgolj do poroke, dokler si niso zaslužile *bale*, druge pa so zaradi različnih vzrokov (visoki davki in pomanjkanje med vojno, ovdovelost) s to dejavnostjo nadaljevale še po poroki. Medtem ko so se nekateri moški zaposlovali v sečoveljskem rudniku, so se ženske v drugi polovici tridesetih let dvajsetega stoletja redno zaposlovale v tovarnah rib v Izoli in Kopru,³⁷ zato dejavnost šavrinke ni bila več primarnega pomena za preživetje. (Brumen, 2000).

Kot sem že omenila, se bom v svoji nalogi z izrazom šavrinca osredotočila na različne dejavnosti slovenskih (istrskih) žena, s katerimi so preživljale svoje družine. Kljub temu, da sem v intervjujih pridobila številne zanimive podatke, se bom v nadaljevanju osredotočila zgolj na poglobitve dejavnosti šavrinca na območju Slovenske Istre med dvema vojnama.

3.2.3 Jajčarice

Kot že znano, so bile jajčarice ženske s področja Šavrinje, ki so hodile v hrvaško Istro po jajca in jih prodajale v Trstu bodisi na trgu (Piazza Impero, Ponte Rosso), *merkatu*,³⁸ ali po hišah, trgovinah in mlekarnah. Navadno so v hrvaško Istro hodile z osli, na katerih so v *bisagah*³⁹ tovorile jajca. Osel je veljal za najenostavnejšo in najcenejšo obliko prevoza, temu je sledil vol in nato poseben voz, *karetina*. Imetje vola je pričalo o posebnem družbenem statusu moškega, saj so si ga lahko privoščili le premožnejše družine:

»...*So pravli enbot, ko jimaš vola, boš ga vzela, ko ne ga ne vzameš. Če nimaš vola, kaj češ z njim, ki nima nanka vola. Ki uni so bli več bogati, inveče bužci ko jest, nismo imeli neč...ma nas je blo več bužceh ko bogatih.*« (C. K., 87 let, Lopar)

³⁵ Zbrihtana – iznajdljiva.

³⁶ Primla – zaslužila.

³⁷ V Izoli sta bili dve tovarni rib, Ampelea in Arigoni, v Kopru pa Delanglade.

³⁸ Merkato – tržnica.

³⁹ Bisaga – platnena torba.

Najrevnejše jajčarice so se na pot v hrvaško Istro podajale peš; v *plenjerjih* na glavi so nosile jajca za prodajo v Trst. Informantka iz Boršta me je poučila, da je Boršt veljal za revno vasico, ki ni imela ceste. To je onemogočalo prevažanje sadja in zelenjave s *karetino*, saj bi se pridelki zaradi strmine pomečkali in uničili. Tako so bile mnoge ženske, tudi tiste, ki so imele osla in *karetine*, prisiljene tovoriti sadje in zelenjavo s *plenjerji* peš do Kopra. Večina žensk je kupljena jajca prodajala v Trstu, nekatere pa v Kopru.⁴⁰

Slika 3.1: Tržnica na Titovem trgu

Vir: Simič, Slobodan Sime (2002): Koper na robovih stoletij. SIJ art, Piran.

Pot šavrink v Istro se je začela že zelo zgodaj zjutraj. Ponavadi so se v skupini odpravile na pot. Med seboj so si delo razdelile, tako je vsaka imela točno določene vasi, zaselke, hiše, ki jih je navadno prevzela od svojih prednic:

» -Ino te ženske, ki so pršle ten, so imele svoje šiše, uondi, ki so čupavale jajca, so imele svoje ventore, al so imele razdeljeno?- Ne, so pustile zmerom⁴¹ tem Čubejkam. Niso dale drugim, s temi so ble več. Tudi moja mama, ki je hodila vele dol do Motovuna. Niso dale maj nobenim, ki so znale, da pride moja mama, so pustili vse zanjo.« (A. K., 80 let, Zonti)

⁴⁰ Občinska oblast je leta 1854 določila prodajna mesta in kaj je bilo po mestu Koper dovoljeno prodajati. Na Titovem in na Prešernovem trgu (De Pontejev trg) je bilo dovoljena prodaja prehrabnega blaga (sadje, zelenjava in meso), medtem ko na trgu Brolo in pred Mudinimi vrati prodaja drv, oglja in domačih izdelkov (glej Simič, 2002: 95).

⁴¹ Zmerom – vedno.

Nekaterim so pripadale bližnje vasi v sedanji hrvaški Istri (Žvoniči, Štrped, Škujari, Opatija, Zonti), medtem ko so druge morale v *globoko Istro* (Motovun, Karojba, Buzet, Sovinjak, Livade) (glej Priloga C), zato so bile tudi dalj časa odsotne od doma. Njihova pot je bila zelo dolga, saj so prvi dan zgolj hodile in šele naslednji dan pričele pobirati jajca. Tako so bile prisiljene prespati pri družinah, ki so jim večkrat nudile tudi hrano in pijačo:

»Kar mi so čez dan dali po vaseh, ki nam so dali kosilo ali kej, marendo,⁴² tabot je bla polenta zmeram v vsaki hiši, v deveti uri... povsod polento in, ki tabot so imeli povsod prasca, en malo rjavega golaža, magari je bil en črn košček pršuta. -Kaj pa za kosilo?- V glavnem bobiči,⁴³ trkin.⁴⁴ -Kaj za večerjo?- Krompir; pr Škujarih smo ga dali v pepel, celega, al smo ga vrezali na pol in ga dali v pepel in pole en košček špeha, ocvirka smo rekli, in pole so nam dali en kančič⁴⁵ vina.« (M. M., 81 let, Kubed)

Stranke na Hrvaškem so bile šavrinke vedno zelo vesele, saj so bile odvisne od njihovih storitev. Ob prihodu v vas so jim prinašale stvari, ki jih v njihovi bližini ni bilo moč kupiti (sladkor, stara oblačila, čevlje, rabljeno posodo), v zameno za njihovo ustrežljivost pa so jim šavrinke plačale z drugimi dobrinami, ki so jih kupile v Trstu. Gospodinjam, ki so jim nudile prenočišče ter hrano in pijačo, so prinašale milo in testenine, medtem ko so moškim in štalarju,⁴⁶ ki je v vasi skrbel za njihove osle, navadno prinašale tobak. Nekatere so z gospodinjami razvile celo prijateljske stike in jih ohranile še dolgo zatem, ko so z delom šavrinke prekinile.

»... sem prnesla ali pol kile pašte ali pol žajfe, za uno, ki sem spala in ki so dali uoslu jest... Ja, ma to je blo nobel, da si enbot prnesla uno čupovno;⁴⁷ to so bli špageti. Velika reč čupavna pašta! Pašto al žajfo, en kos žajfe za prat so koštali⁴⁸ eno liro in uondi, ki mo smo spali, smo dali en tak kos žajfe za plačat.« (M. M., 81 let, Kubed)

⁴² Marendo – malica.

⁴³ Bobiči – mlada koruza.

⁴⁴ Trkin – koruza.

⁴⁵ En kančič – malo.

⁴⁶ V štali so šavrinke pustile svoje osle, dokler niso vsega prodale. Štalar je v tem času poskrbel za osle, jih nahranil, zato pa so morale šavrinke plačati.

⁴⁷ Čupovna – kupljena.

⁴⁸ Koštati – stati (cena).

» ... so tabakali;⁴⁹ je bil en tašen prah ko pever.⁵⁰ So žnjofali,⁵¹ so dajali v nus,⁵² žene in anka moži. Mikene,⁵³ mikene škatlice so ble, ki to je blo drago in so vzeli en ščepec. Moži so pipali⁵⁴ in anka moži so to tabakali in so rekli, da žnofajo... Fina, fina ruba je bla, kafetasta. Moži pa so jeli tabak. So ble ene karte tabaka taku kvadraste,⁵⁵ eno liro je koštala ta karta tabaka. To so prodajali te, pr nas, kor špinulete⁵⁶ in popolare.⁵⁷ Prou trava narezana je bla. In uno so dali v usta in žvečli in pole so hitli⁵⁸ ven, ma kdu zna kolko cajta⁵⁹ so to žvečli...« (M. M., 81 let, Kubed)

Pot kubejskih šavrink je bila slikovita:

» Ujutro⁶⁰ smo vstale pr teme, okoli pete, šeste ure, ma je mogla bit še tema, ko se je šlo iz vasi ...taku, ki je blo grdo vid, da gre ena taku kesno.⁶¹ Zmeram se je šlo v temi, ni blo lepo, če si šel čez dan. Zato ki te, ki so hodile, jest sem hodila te blizi, ma te, ki so hodile, so hodile cel dan peš, v Karojbo, Motovun. Mi smo šli več blizik, te pr Štrpeda, dol pr Bračane, Opatijo,...« (M. M., 81 let, Kubed)

Ob prihodu v vas so osla navadno privezale in peš, s plenjerjem na glavi, pobrale jajca po vasi. V plenjerjih se je nabralo veliko jajc, sedemsto, osemsto jajc, ki so jih nato skrbno zložile v bisage:

»...smo šteli eno roko tri, drugo roko dve jajci. In tako smo rekli ena roka, dve, tri...ena roka je bla pet jajc.« (M. M., 81 let, Kubed)

Naslednji citat nazorno opisuje bisago, s katero so jajčarice na oslu tovorile jajca:

⁴⁹ Tabakati – njuhati tobak.

⁵⁰ Pever – poper.

⁵¹ Žnjofati – vohljati.

⁵² Nus – nos.

⁵³ Miken - majhen

⁵⁴ Pipati – kaditi.

⁵⁵ Kvadrast – kvadraten.

⁵⁶ Špinulete – cigarete.

⁵⁷ Popolare – posebna vrsta cigaret.

⁵⁸ Hitit – vreči.

⁵⁹ Cajt – čas.

⁶⁰ Ujutro – zjutraj.

⁶¹ Kesno – pozno.

» Sedemsto, osemsto jajc se je nabralo. Vse to se je dalo v bisago, pole malo slame; lepo, lepo se jih je zložilo, pole nazad⁶² en snopič⁶³ slame, pole nazad eno vrsto jajc. Te bisage so ble velike, ko žakli. To je blo debelo, močno platno, se ni rablo ko ne samo za bisage. To je blo domače, ostro platno. Tako dolga torba in to so ble štiri bisage na vsakem oslu, ko dve torbi in te je blo sčep⁶⁴ zašito, ma je blo vse eno platno in pri strani prehitjeno.⁶⁵ To je viselo do pol nog temu oslu in to je moglo bit belo, ma se jih ni maj⁶⁶ pralo. In pole je bil konc, je bil nuter en špag,⁶⁷ da malo stisne, ma ko je blo dosti jajc, je blo treba še enga za na vrh naredit. To na oslih so ble dvojne bisage in se da na osla tako na križ. Na dveh kotih je mogu primit pr straneh in nes na osla, aden na eno stran in drugi na drugo. Ko smo pustili osla, smo zneli vse te bisage na tla in pole dajali ta jajca notri. Pole aden, ki je pršu pomagat, v dveh je blo treba, vsak je vzel eno torbo, tako, da so ble štiri te bisage. -In osu ni neč zdrobo?- To je blo odvisno od človeka, kako je zložavau⁶⁸ nutr;⁶⁹ je blo treba lepo zložit eno vrsto jajc in pole malo slame od pšenice, ma slama je mogla bit mehka, ko ne, jo je blo treba zmestit.⁷⁰ Ko je bla ostra, je predrla jajca.« (M. M., 81 let, Kubed)

Slika 3.2: Šavrinke z oslom na koprskem pomolu

Na oslu so obešene bisage, v katerih šavrinke tovorijo jajca, vrče ipd.
Vir: Simič, Slobodan Sime (2002): Koper na robovih stoletij. SIJ art, Piran.

⁶² Nazad – ponovno.

⁶³ En snopič – malo.

⁶⁴ Sčep – skupaj.

⁶⁵ Prehitjen – obrnjen.

⁶⁶ Maj – nikoli.

⁶⁷ Špag – vrv.

⁶⁸ Zložavat – zlagati.

⁶⁹ Nutr – notri.

⁷⁰ Zmestit – zmečkati.

Poleg jajc so šavrinke v hrvaški Istri kupovale tudi šparango, *ruško*,⁷¹ *šempreverde*,⁷² *polaštre*,⁷³ kokoši, ki so jih nato prodajale v Trstu. V zameno za jajca so šavrinke gospodinjam nosile naročene izdelke, navadno stvari (milo, sodo, sladkor, platno, robčke, igle, sukanec), ki jih takoj po drugi svetovni vojni v notranjosti Istre ni bilo moč dobiti. Tako je potekala blagovna menjava:

»...ko so kej naročili. Al kašen meter platna, al kašen fićol, kuonce, jeglo,⁷⁴ une zaponke, pontipet,⁷⁵ ki se ni neslo, taku, kašne tašne malenkosti.« (M. M., 81 let, Kubed)

» ... so prnesle, kar smo kvazali,⁷⁶ zmerom kej... žajfo, šodo,⁷⁷ kšen bot cukerja,⁷⁸ ma nanka⁷⁹ kafe ne, so prnesle ječmen. So ga semlele za ćuhat⁸⁰ kafe. Kdu je vedu za kafe, nanka... Je bla ena žena z Buzeta, smo ji djali Marija. In uona je vsako jutro sćuhala te fundaće,⁸¹ jih je lepu pobrala, jih posušila tako na eni štraci⁸² in pole prnesla vsakmi eno malo kafeja. Pole naše so spekle eno malu ječmena, so semlele in pole so pile tu mišjanco.⁸³ Be, bulše⁸⁴ ko samu uoda⁸⁵ je blo, ka češ, da ti rečem.« (A. K., 80 let, Zonti)

Ko so pobrale vsa jajca po »svojih« vaseh, so se odpravile proti domu. Doma so jajca ponovno zložile iz bisag in jih ločile po velikosti, saj so jih v Trstu pri svojih kupcih glede na velikost jajc različno prodajale. Podobno kot so imele razdeljene hiše, vasi, kjer so pobirale jajca, je vsaka jajčarica imela tudi točno določene *ventore*,⁸⁶ katerim so prodajale večja jajca.

Preostala, manjša jajca so prodajale v tržaškem *magazinu*⁸⁷ po nižji ceni. V skladišču, kjer so kupovali manjši trgovci, je bila tudi gospodinja, ki je pregledovala kakovost jajc:

⁷¹ Ruška – lobodika.

⁷² Šempreverde – zimzelen.

⁷³ Polašter – piščanec.

⁷⁴ Jegla – igla.

⁷⁵ Pontipet – sponka.

⁷⁶ Kvazati – ukazati.

⁷⁷ Šoda – soda, pralno sredstvo.

⁷⁸ Cuker – sladkor.

⁷⁹ Nanka – niti.

⁸⁰ Ćuhat – kuhati.

⁸¹ Fundaća – usedlina.

⁸² Štraca – krpa.

⁸³ Mišjanca – mešanica.

⁸⁴ Bulše – bolje.

⁸⁵ Uoda – voda.

⁸⁶ Ventori – prodajalci.

⁸⁷ Magazin – skladišče.

» In pole to v Trsti smo imele vsaka svoje trgovince, ventore, poznane. To je moja nona dala mene in jest sem napred⁸⁸ pobirala pr njenih. Smo imeli eno mlekarno, eno slaščičarno, al pa anka trgovino, kako se kje reklo, alementarji.⁸⁹ In uondi se je zbralo ta debele, se je gledalo. Pole kar je ostalo teh jajc, ki je blo dosti boti več, ki niso tolko vzeli, kolko smo imeli teh jajc, je blo viška, smo nosili v magazin, če, ki je zlata mati božja, prva ulica uondi gor. Uondi je bil magazin, samo uondi smo mogli dat več poceni,⁹⁰ ki uondi je bil dober ćup, uondi so hodili drugi trgovci ćupavat, ma je mogu zaslužít anka uni, ki je bil v magazini...Uondi je bla gospodinja, in so dali tašne velike koše, da znememo iz teh bisag ven in uondi so šteli tudi tako nazad po tri in dva...Uondi je imela luč na elektriko, eno lampadino, in vse to je nesla uondi tako, je nesla pokazat al je slabo jajce. Prej ko so vzeli ta jajca, so mogli gledat, da ne bi blo kašno gnílo.« (M. M., 81 let, Kubed)

Slika 3.3: Prodaja na trgu

Vir: Jakomin, Dušan (1996): *Skozi vasi do ljudi. Sv. Anton pri Koprju*. Škedenjski etnografski muzej, Trst

Jajčarstvo je bilo v nekaterih vaseh vezano na posrednice. Ženske iz Boršta so nosile jajca zgolj do Kopra, kjer so jih prodale *Jucki mori* in *Ančki od tičev*, posrednicama, ki sta jih nato prodajali mlekaricam na *vaporju*, ko so odhajale v Trst:

»... v Borštu smo zmeram v Koper nosile. -Alora v Boršti ste bli, ko da bi bli malo na pol sužnji vi tam? Vi niste šli do Trsta, zmeram ste v Koprju prodali?- Ja, zmeram ta Jucka mora in ta Ančka od

⁸⁸ Napred – naprej.

⁸⁹ Alementarji – trgovina s prehrano.

⁹⁰ Več poceni – ceneje.

tičev; te so kupavale te jajca in pole mi smo čupile to rubo v Kopre in nesle v Istro.» (M. B., 83 let, Boršt)

Slika 3.4: Parnik, s katerim so šavrinke hodile v Trst.

Med vojnama je bil parnik oziroma vaporetto izjemno pomemben za dejavnost šavrink, saj je bil edina vez med Koprom in Trstom ter ostalimi istrskimi pristanišči.
Vir: Simič, Slobodan Sime (2002): Koper na robovih stoletij. SIJ art, Piran.

3.2.4 Mlekarice

Mlekarice so bile ženske, ki so se ukvarjale s prodajo mleka v Trstu, Kopru in Piranu:

» /.../ so ble dve mlekarce, ena je gonila⁹¹ mleko v Šotomarjo,⁹² moja mama pa je hodila v Peran. Najprej je začela na glavi nosit tri vrče do Sv. Lucije, od leti do Sv. Lucije je en lep bokončič...⁹³ Po hišah. So imele zmerom⁹⁴ liter, pu litra, kur je vzela. Ko je zmanjkalo, je šla u mlekarno. Ki več boti⁹⁵ je zmanjkalo.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

V raziskavi sem imela največ stikov s šavrinkami, ki so se ukvarjale z mlekarstvom, kar kaže na zelo razširjen pojav mlekaric in s tem na njihov velik pomen za preživetje istrskih družin. Večina mlekaric se je ob poglavitni dejavnosti, prodaji mleka, poslužila tudi obrobnih,

⁹¹ Goniti – voditi živino.

⁹² Šotomarja - Šmarje

⁹³ Bokončič – košček.

⁹⁴ Zmerom – vedno.

⁹⁵ Več boti – večkrat.

priložnostnih del, kot so prodaja zelenjave, sadja in celo jajc, ki so pripomogla k dodatnemu zaslužku.

Slika 3.5: Prikaz krušaric in mlekarice z oslom

Levo mlekarice, ki se s svojimi oslički, na katerih so obešeni vrči, vračajo domov.
Desno ženske iz okolice Kopra (najverjetneje iz Šmarij), ki v plenjerjih na glavi nosijo kruh v mesto.
Vir: Simič, Slobodan Sime (2002): Koper na robovih stoletij. SIJ art, Piran.

Nekatere mlekarice so imele posrednice; ženske iz Boršta in okoliških vasi (npr. Trsek) so nosile mleko v Marezige na most, kjer so ga predale Marežgankam. Le-te so ga prekuhale, posnele smetano in iz nje naredile maslo, ki so ga prav tako prodajale. Naslednje jutro so zgodaj z osli, voli, *već bogate s karetinami*, odšle proti Trstu. V Kopru so osle pustile v štali,⁹⁶ medtem ko so mleko v vrčih znosile na *vapor*,⁹⁷ s katerim so se odpeljale v Trst.

Veliki vrči so navadno vsebovali do deset litrov mleka in imeli posebne *špine*⁹⁸ ter *misure*,⁹⁹ s katerimi so si pomagale pri prodaji. V Trstu so jih s posebnimi vozički odpeljale na *korto*,¹⁰⁰ dvorišče, kjer so pustile ostale vrče, dokler niso prodale preostalega mleka.

⁹⁶ V Kopru so bile štale *pr Špangrce*, na Mudi in pri stari *peškariji*, ribarnici.

⁹⁷ Vapor – parnik.

⁹⁸ Špina – pipa.

⁹⁹ Misura – merica.

¹⁰⁰ Korta – dvorišče.

» *Muaja mama je hodila po mljeko u Popjetre. Sez mušo je hodila v Trst. Štjere vrče je gnala na muše, anga na glave. Vrče po dvanajst litro, na vsako stran dva. Vrho vrčo je dala fagot, sjeno¹⁰¹ eno jajca je dala nutre.*« (I. Š., 78 let, Dvori)

Pred odhodom na *vapor* za Trst so v Kopru morale podariti nekaj litrov mleka, menda za vojsko.

» */.../ smo mogle te pr kavarni, ki se je pilo bele kafe. Je delal uondi en moški, je bla dželaterija,¹⁰² in vsaka mlekarca, ki je dala v štalo, je pršu uondi z vuzičem¹⁰³ ino z vrčem, smo mogle vsaka mlekarca dat njemi po tri litre mleka, pet litrov vsako jutro, ko smo šle v Trst. Uon je pobiral to mleko, mi se zdi za vojsko.*« (A. T., 84 let, Koštabona)

3.2.5 Perice

Po drugi svetovni vojni so ženske premagovale *črno mižerjo*¹⁰⁴ tudi s pranjem perila za tržaško gospodo. Dejavnost perice se je razvila v krajih, kjer je bila v bližini voda. Te so bile predvsem v vaseh ob rekah Rižana in Rokava ter ob osapski Reki. Največ peric je bilo iz vasi Puče, Krkavče, Marezige, Koštabona, Nova vas, Škofije, Elerji, Plavje, Dolina, in Boljunec (slovenska vas, sedaj v Italiji).

Perice so enkrat tedensko, navadno v ponedeljkih, hodile v Trst, pri gospodinjah pobrale umazano perilo, ga doma v čebrih oprale in posušile ter ga ponovno odpeljale v Trst. Nekatere so v Trst hodile peš, druge pa so imele vozove, s katerimi so vozile tudi perilo preostalih žensk v Koper, na *vapor*.

» *V ponedeljek so jih šle iskat, peljali čisto nazaj in vzele umazano nazaj. Anbot na teden, vsak ponedeljek; čiste nazad in umazano les. Ma so ble anka puno umazane, ki so jih mogle anka čuhat v popeli.¹⁰⁵ Čuhat ino cedit uno vodo ino uno ti je čistlo ku smrad.*« (C. K., 87 let, Lopar)

¹⁰¹ Sjeno – seno.

¹⁰² Dželaterija – sladoleđarna.

¹⁰³ Vuzič – voziček.

¹⁰⁴ Črna mižerja – huda revščina.

¹⁰⁵ Čuhat u popeli – kuhati v pepelu.

V Trstu so velike *fagote*, polne *štrac*, na glavah znosile do stanovanj svojih gospodinj, katere so jim predale umazano perilo itd. Naslednja izjava informantke opisuje pot perice:

» Anka iz Svetega Antona, anka naša nona je prala. Uona je imela po deset, petnajst fagotov, od Krštine, od Zore, od Štefanje in njeno, po deset, petnajst fagotov. In to je nakrgala¹⁰⁶ taku velke gor z vrha tavolac¹⁰⁷ in pole ga pustile na Piazza Vico in nosila te fagote tem babam, kamor so vzele, čisto so pustile in umazano so vzele. (A. K., 80 let, Zonti)

Glede na to, da je bilo milo prava redkost, so ženske prale perilo s pepelom. Pri tem je bila pomembna celo vrsta lesa, saj ni vsak pepel ustrezen za pranje perila.

» /.../ ma se je telo, da je uni lep, črn, bel, ne od vsakih drv, ki so ena, ki nardijo siv; kanela ni dobra. Me par, da so pravli, da je hrast.« (C. K., 87 let, Lopar)

Delo perice je bilo izredno zahtevno in zamudno opravilo, saj so ženske pred pranjem morale ustrezno pripraviti pepel. Le-tega je bilo najprej potrebno presejati, šele nato namočiti v vreli vodi. Po prvi svetovni vojni na območju Slovenske Istre še ni bilo urejenih vodovodnih napeljav po gospodinjstvih, zato so morale perice vodo znositi iz vaškega vodnjaka domov in šele nato so lahko prekuhale pepel:

» Popel si dala močit u en sečo¹⁰⁸ velik. Moja mama je imela en kuato¹⁰⁹ od petdeset litrov in uni so rekli anbot terliži.¹¹⁰ Uni ki so delali po fabrikah, ki so imeli une vse umazane, obeljene,¹¹¹ undi je blo težko, je blo treba žucat.¹¹²« (C. K., 87 let, Lopar)

Pepel, namočen v vreli vodi, so perice pustile, da se *škola*¹¹³ in nato z njim oprale perilo. Pepel je bilo potrebno tudi precediti, sicer je umazal perilo. Spodnji citati opisujejo *luženje*¹¹⁴-proces pranja perila s pepelom:

¹⁰⁶ Nakrgat – natovoriti.

¹⁰⁷ Tavalac – voz s podom.

¹⁰⁸ Sečo – vrč.

¹⁰⁹ Kuato – kotel.

¹¹⁰ Terliži – delovna obleka.

¹¹¹ Obeljen – zamaščen.

¹¹² Žucat – drsati.

¹¹³ Školati se – odcediti se.

¹¹⁴ Lužiti – prati s pepelom.

» Najprej smo oprale na potoke, sez žajfo smo pasale. Doma smo dale uodo u kuatele od prasco, uodo zavrele en dale nutre u kuato pepjel. Smo pestile, da se ustave,¹¹⁵ na uno uado smo dale čuhat štrace,¹¹⁶ belo posjebe, temno posjebe.¹¹⁷ Za plavino¹¹⁸ smo odcedile uodo, da se je močilo. Bjelo rubo smo dale u čebrić en hitle to vrjelo uodo ud pepjela. Se je močilo do družga dnjeva. Druge dan se je splahnilo u potoke. Je pršlo bjelo, lepo en je gonjalo.¹¹⁹« (A. K., 80 let, Zonti)

» Smo prali s čebrom in pole si šla na potok splahnjavat.¹²⁰ In pole smo skuhali lug iz pepela, ki ni blo šode. Si zakuhala, si zložila v ta čeber perilo in si skuhala en tolko vode. Če je bil šestdeset litrov čeber, si imela vsaj enih petdeset litrov, si dala pepel noter, da je zakuhal in pole s posodico nalival. Si dala eno štraco¹²¹ al pa kašen star prt, ki ni smelo it čez, ki pepel lahko ti nardi sivo; je mogu samo tisti lug it. Si počakala malo, šele drugi dan si ga lahko znela ven in šla na potok splahnjavat. To je bil v bistvu precejen pepel, vse je ostalo v prtju. Je šla samo tista tekočinca ven. In nisi imela štrika za dajat sušit, tam pod kašnim grmom... Po mestih so imeli štrike, ma mi po vaseh...Si šla prat na potok in eno malo si oprala in si nesla sušit, da ne boš imela težko za nest domov.« (A. J., 88 let, Boršt)

3.2.6 Odnos med Šavrini/-kami in Koprčani

Pred orisom odnosa med Šavrini in Koprčani, naj poudarim, da je bilo mesto Koper vse do druge svetovne vojne ekonomsko in trgovsko razvito mesto, ki je ponujalo izdelke svojega trga, medtem ko ga je podeželje zalagalo z domačimi pridelki.

Leta 1918, ko je ozemlje današnje Istre osvojila Italija, so sledile korenite spremembe. Po pripovedovanju informatorjev je bila glavni vzrok zanje prav davčna politika in s tem visoki davki, ki jih je zahtevala italijanska država. Plačevanje davkov je bilo prisotno tudi v času avstrijske oblasti, vendar so tedaj obstajali *žandarmi*,¹²² ki so omogočali odlok plačila davkov.

¹¹⁵ Ustave – usede.

¹¹⁶ Štrace –perilo.

¹¹⁷ Posjebe – posebej.

¹¹⁸ Plavina -

¹¹⁹ Gonjat – dišati.

¹²⁰ Splahnjavat – splahovati.

¹²¹ Štraca – krpa.

¹²² Žandarmi – žandarji, orožniki.

V času italijanske okupacije, z novo davčno politiko, so se davki štirikrat povečali, hkrati pa so bile vnaprej določene tudi zamudne obresti. Tisti, ki niso zmogli plačevati davkov, so se tako morali zadolžiti pri bogatejših kmetih ali bankah, nekateri so »šli na *inkant*«,¹²³ zato jim je včasih grozil celo bankrot. Leta 1945 so z agrarno reformo nekateri kmetje ostali brez vsega, celo brez svoje zemlje, kar je pomenilo, da so morali za preživetje obdelovati zemljo v zakupu.

Do konca druge svetovne vojne so v Kopru prevladovali Italijani, ki so bili lastniki zemlje, medtem ko so obrobna ruralna področja poseljevali Slovenci. Peščica le-teh so bili kmetje, ki so imeli zemljo v svoji lasti, medtem ko so jo drugi imeli v najemu. Lastniki¹²⁴ le-te so bili večinoma Koprčani, grofje, ki so svoje parcele ali celo posestva dajali kmetom v najem za obdelavo.

» Mi drugi smo delali pod gospodarjem, smo delali na polovico. /.../ Smo pridelali grozdje, fige, cukete,¹²⁵ kukumerje,¹²⁶ to smo vse delali mi drugi, ki nas je tokalo delat, polovico je blo zanj in polovico je blo zanas, tu je blo /.../ Pero mi druge nismo plačali ne davka za zemljo, ne za hišo, ne za neč. Mi smo delali samo na polovico. Ko si dosti delala, ni blo slabo, ma ko si bla neč, je blo težko, te je poslal anka stran /.../ Moja mama, kr je prodala robo, uona mu je dala šolde,¹²⁷ klkor je uon zračunal, da je. Ma mu je mogla dat, ki če ne, te je poslal če.« (C. K., 87 let, Lopar)

Najem zemlje je sicer kmetu, ki jo je obdeloval, pomenil možnost za preživetje, lastniku zemlje pa je predstavljal dodaten zaslužek, ki je bil odvisen od marljivosti kmeta. Kot je iz zgornjega citata razvidno, je *delo na polovico* pomenilo, da je *kolon* obdeloval zemljo, medtem ko je lastnik plačeval vse davke. Odnos med kmetom/*kolonom* in lastnikom je pomenil, da je prvi obdeloval zemljo, vendar si je dobiček delil z lastnikom zemlje. Nekateri

¹²³ Inkant – propad.

¹²⁴ Z agrarno reformo so postali lastniki zemlje Koprčani - Italijani, ki so živeli v Kopru. Okoliške vasi so bile razdeljene; vsak lastnik je imel določeno področje, kjer je imel svoje obdelovalne površine, ki so mu jih obdelovali koloni: Gravisi (Šantoma), Madonizza (dolina Badaševice), župniki (Debeli rtič), Nobile (Bertoki), Segre (Kampel, Bošamarin), Bataglia (Bonifika, Škofije, Hrvatini), Margonia (Semedela), Bratti, Ahtič, Šumberac in Garela so imeli razdeljen Škocjan, medtem ko sta bila lastnika obdelovalnih površin v Ankaranu Manzini in Franzini.

¹²⁵ Cuketa – bučka.

¹²⁶ Kukumer – kumarica.

¹²⁷ Šoldi – denar.

lastniki zemlje so svojim kolonom včasih priskrbeli tudi hiše, le-ti pa so jih kasneje, ko so se grofje izselili iz mesta Koper, odkupili in v njih živijo še danes.

» Ta šiša je bla od Gravisija in pole, po vojski, smo dvejsti let plačavali¹²⁸ en tolko na leto in pole je ostala šiša¹²⁹ nam, so jo zapisali nam. In tudi zemla, kar je blo od Gravisija, kar smo imeli mi drugi črez, uno je blo vse naše, pero smo plačavali dvejsti let.« (C. K., 87 let, Lopar)

Odnos med kmetom in lastnikom zemlje je bil v veliki meri odvisen od lastnika. V nekaterih primerih je lastnik zemlje skrbel za svoje kolone, v drugih primerih pa so morali le-ti trdno delati, sicer jim je zemljo vzel in jih zapodil s posestva. O zadovoljstvu kolonov s polovičarskim delom priča tudi naslednja izjava informantke:

»Ma ni blo slabo, samo treba je blo dosti delat; ko nisi delala, si vjela balo¹³⁰ in si šla, kamor si tjela.« (C. K., 87 let, Lopar)

Naslednji citat opisuje odnos kolonov do svojega gospodarja, v tem primeru gospoda Gravisija:

»Ni bil slab, za nas ne. Je pršu anka h nam. Jest sem farbala¹³¹ kamro,¹³² jes sem zmeraj farbala, zmeraj skrivala mižerjo... In enbot pride...sem tela jimet čisto in nič družga...ma sem dosti se matrالا in dosti skrbela ...Ino je pršu in ga nisem nanka vidla. Je zmeraj šel povsod gledat. Porco di porco, je storu, che brava che te son¹³³. Me je potuku po rami. Ma sem rekla: Šjor paron, coša vuol che fačio. O coši o pezo, mi arangio¹³⁴. Sem rekla, da si pomagam eno me je potuku po rami: Che brava che te son...In me je štemo¹³⁵ anka. Prou rad me je jimu...« (C. K., 87 let, Lopar)

¹²⁸ Plačavat – plačevati.

¹²⁹ Šiša – hiša.

¹³⁰ Vjeti balo – ostati brez dela.

¹³¹ Farbat – barvati, beliti.

¹³² Kamra – soba.

¹³³ Kako si pridna.

¹³⁴ Gospod gospodar, kaj naj naredim. Ali tako ali slabše, se znajdem...

¹³⁵ Štemati – imeti rad.

Poleg lastnikov zemlje, ki so svojo zemljo dajali v najem kolonom, so v mestu Koper živeli tudi *paolani* – kmetje, ki so imeli svojo zemljo na obrobju mesta Koper in jo tudi obdelovali, ob večjih opravilih pa so najeli zunanjo delovno silo, moške iz okoliških vasi, ki so prihajali na *žornade*.¹³⁶

Kot sem že omenila, so imeli koloni na razpolago zemljo, hkrati pa bili opravičeni plačevanja zelo visokih davkov, kar je pomenilo, da jim dejavnost šavrinke ni predstavljala nuje za preživetje. Preživetje njihovih družin je temeljilo na zasluških od prodaje pridelkov. Tako so imeli manj neposrednih stikov s Koprčani kot preostali Šavrini, ki so bili odvisni od mesta Koper. Vendar pa so se nekatere ženske kljub temu odločile za poklic šavrink, kar je družini prineslo dodaten vir zaslužka:

» Anka Štukarca je bla na dobri kmetiji. Uoni so imeli po tri krave, so imeli mulota, ma je imela kolko, sedem otrok. Je pustila te otroke in šla ča. Je pršla u šterih urah popudan¹³⁷ domu, prat vrče vele, naret kej večerje in do polnoči hodit okoli po mleko.« (A. K., 80 let, Zonti)

Šavrini so imeli s Koprčani različne izkušnje, tako pozitivne kot negativne. Do razlik pri njihovem vrednotenju Koprčanov prihaja zaradi različnega družbenega statusa informantov. Pozitiven odnos do Koprčanov opažam pri informantih, ki s Koprčani niso imeli pogostih stikov in od njih niso bili ekonomsko odvisni. Z njimi so se srečevali samo na plesih in podobnih prireditvah. Nasprotno pa so negativno doživljali Koprčane ekonomsko šibkejši ljudje, ki so morali z njimi trgovati.

» Je blo pa res žalostno. Kamor si pršla v Koper, da si kej..., recimo po kruh, če je blo puno Koprčank, je blo puno¹³⁸ šovraštva. Ma ne vem, kaj smo mi nardili hudega.« (M. B., 83 let, Boršt)

¹³⁶ Žornada – dnina.

¹³⁷ Popudan – popoldan.

¹³⁸ Puno – veliko.

3.2.7 Odnos med Šavrini/-kami in Tržačani

Šavrini, ki so trgovali s Tržačani, so imeli z njimi številne negativne izkušnje. Le-te so temeljile na odnosu trgovec-kupec. Tržačani so radi barantali, zaradi česar so jih Šavrini doživljali kot nepoštene koristoljubneže:

» /.../ kar si peljal pet žakljov graha al pa pet plenjerjev črešenj,¹³⁹ so ti označili in pole uni, ki so imeli te botegine,¹⁴⁰ pero eni so se skregali, ko si šel iskat šolde. Anka zjokali so se. Po liro in dvajset je bil grah in več ko po liro ga ni tel plačat. Uoni so dali ceno, kar so teli.« (V. B., 84 let, Marezige)

Po drugi svetovni vojni je veliko žensk preživljalo svoje družine z delom gospodinjske pomočnice pri tržaških družinah. Ena od informantk je pripovedovala o negativnih izkušnjah s tržaškimi gospodinjami, pa čeprav njen odnos z gospodinjo ni bil vezan na barantanje kot v zgoraj navedenem primeru:

» /.../ sem delala te parkete... jih oružim¹⁴¹ in pole sem jih fanj oprala in dat čero¹⁴² in jih fanj lučidirat.¹⁴³ In pole sem šla videt na vrata, ko se vidi... se ni vidlo in me je storila še an bot, da jih operem. In pole je nardila kosilo in mi je dala polpete s krompirja, pu kompirja in pu mesa...tam u kopalnico sem se usela u kopalnico za pojest, ne pr mizi pojest. Vražje so ble!« (A. K., 80 let, Zonti)

» /.../ mi je dala to pašto, meni in svojimi očeti... in notri u te pašti vse mrvice od kruha in draga moja, jez sem primla ta pijat¹⁴⁴ in sem ji rekla: Zdej jejte vi to te in naj vas bo sram, svojemu očeti dajaste tako starje.¹⁴⁵ Ma ne boste imela sreče! Vidte, zdej je pudan,¹⁴⁶ sen vam

¹³⁹ Črešnje – češnje.

¹⁴⁰ Botegin – trgovinca.

¹⁴¹ Oružit – zdrsati.

¹⁴² Čera – vosek za loščenje.

¹⁴³ Lučidirat – loščiti.

¹⁴⁴ Pjat – krožnik.

¹⁴⁵ Starje – staro.

¹⁴⁶ Pudan – poldne.

nardila pet ur, ma nečem denar ne neč, ma ne boste imela sreče, dokler ste živa. Ne znam, kaj mi je pole zakantala,¹⁴⁷ ma je jokala, ko sem šla.» (A. K., 80 let, Zonti)

Pripovedovanja informantov izpostavljajo naporno pot nekaterih šavrink, ki so trgovale v Trstu:

»Moje nonote sez Zabavelj so z volovme vozile seno v Trst. Je bil en plac¹⁴⁸ samo od sjena, tan na Piaca Perugino. Štal je blo u Trste več, u vije Giuliani, na San Marco, tan so zjele spat blago en lidi,¹⁴⁹ ki niso rivale¹⁵⁰ vse prodat. Je blo mučno, mučno. Ale ti je ostalo kej ale neč.» (I. Š., 78 let, Dvori)

Bližina večjih mest (Koper, Trst, Piran) je ponujala zaslužek tudi moškim, ki so odhajali na žornade. Navadno so moški iz okoliških vasi opravljali sezonska fizična dela, veliko jih je hodilo tudi v Trst:

» Muj uoča¹⁵¹ je huado u Trst kuaset.¹⁵² Zabavce su zmeran hodile u Trst po žornadah, h kmjeton na Kolonkovoc.» (I. Š., 78 let, Dvori)

Kljub številnim negativnim izkušnjam številne pripovedi izpostavljajo, da so šavrinke s tržaškimi gospodinjami doživele tudi lepe trenutke, ki se jih informantke rade spominjajo. Še dolgo zatem, ko so pri njih nehale opravljati dejavnost, so se obiskovale in tako obdržale stike. Zelo globok in pristen odnos šavrinke in tržaške gospe pričajo tudi naslednje izjave informantk:

»Ma, druge sem imela dobre, ki so me štemale, ma več ko... Kur je bla mati od Marčela, ki mi je storila prit čje, ki ni mogla umret, dokler me ne vidi.» (A. K., 80 let, Zonti)

¹⁴⁷ Zakantat – peti, kričati.

¹⁴⁸ Plac – trg.

¹⁴⁹ Lidje – ljudje.

¹⁵⁰ Rivati – utegniti.

¹⁵¹ Uoča – oče.

¹⁵² Kuaset – kositi travo.

»/.../ je bla ena, ki je rekla: *Gigietta, Gigiettina, me porta pane di mattina. So me imeli radi, ki sem zjutraj prnesla kruh. Ja, je bil en gospud, ki me je prou rad jemal. Adesso la vien nostra Gigietta!*« (A. H., 94 let, Marezige)

»Ja, jest sem imela vse dobre ljudi, ki so bli pošteni. Jest znam, ki je bla te, per bolnici ena... Mati moja, sem spala z njo in vse, in je bla šinjora,¹⁵³ znaš, je imela svoje stanovanje per Piazza Impero... Puno jih je pršlo me anka obiskat. Jez rečem, da sem imela puno dobrih ljudi...« (A. K., 80 let, Zonti)

O zaupnem odnosu med Šavrini in Tržaçani priča tudi naslednja izjava, ki izpostavlja, da je informantka iz Kubeda s svojo odjemalko mleka v Trstu imela tako zaupen odnos, da ji je leta močno zaupala, tudi denar:

»Uni so imeli v predali v mizi denar ino ona ni vstala. Jest sem dala mleko ino kar sem ji dala jejca ino vse, jest sem si vzela denar notri v predali. Da bi bla znala, da si vzemem več, mi ne bi bla rekla, ma jest sem si vzela točno, kar sem imela za jemet. Pol so vidli, da sem poštena...Oni so imeli kup denarja nutri v mizi...Mene me so imeli puno radi in še pole, ki so šli bivat¹⁵⁴ v Via Rošetti, mi je poslala eno voščilo, da jo pridem kašen bot obiskat.« (A. T., 84 let, Koštabona)

Kljub ambivalentnim izkušnjam je Trst mnogim Šavrinom ostal v dobri luči. Predvsem zaradi dejstva, da je mnogim predstavljal rešitev v času največje bede in revščine:

»Mene mi je več za Italijo, ki sem več zaslužla z Italijo.« (M. M., 81 let, Kubed)

Ena izmed informatork se spominja naklonjenosti Tržaçank do njene matere:

»So ble taku dobre ene Trieštinke, ki so taku štemale mojo mamo. So rekle: Ma brava Uršolina, che te tocca lavorar...So jo imele rade, za reć po pravici, anka mene, ki sem šla z njo. Jest sem jokala za it z njo v Trst. Ma sem si tako želela, da bi pršla bivat v Trst.« (C. K., 87 let, Lopar)

¹⁵³ Šinjora – gospa.

¹⁵⁴ Bivat – živeti.

Naklonjenost Tražičanov do šavrinke morda lahko pojasnimo z naslednjim citatom, ki navaja kvalitetno *rubo*, sadje in zelenjavo, ki so jo v Trstu prodajale šavrinke:

» So se tukle vendorigole,¹⁵⁵ ki so tele pobrat tu rubo, ki je bla lepa. Smo imeli strašno lepe črešnje, so ti kacale¹⁵⁶ nutri tablice, da ne jih dat nobenmi.« (A. K., 80 let, Zonti)

3.2.8 Odnos med Šavrinami/-kami in prebivalci sedanje hrvaške Istre

Gospodarsko zaostalo istrsko zaledje ni imelo razvitih prometnih zvez s Trstom ali Reko. Mesti sta bili v prvi polovici 19. stoletja prosti carinski coni, kar je omogočalo neobdavčeno trgovanje in povzročilo prodajanje in preprodajanje kmetijskih pridelkov ter menjavo blaga, potrebnega za vsakdanje življenje. Tako so bile Šavrinke pomembna trgovska in človeška vez med istrskimi prebivalci. V hrvaški Istri so pobirale jajca, ki jih pogosto niso plačale z denarjem, temveč so ob prihodnjem obisku Istrankam prinesle stvari, ki so bile v takrat zelo revnih istrskih vasi potrebne in zaželeno. Odnos s hrvaškimi Istrani je temeljil na velikem zaupanju. Istrani so bili po pripovedovanju mnogih informantov izredno pošteni ljudje.

Šavrinke so bile s svojim trgovanjem neprestano v stiku z razvitejšimi mesti, kot sta Koper in Trst, od koder so prinašale številne novosti. Bile so vez med gospodarsko zaostalimi vasi slovenskega in hrvaškega podeželja ter obmorskimi razvitimi mesti, čeprav je informantka, rojena v Buzetu, povedala, da je njena mati v mestecu Buzet tudi kupovala od šavrinke. Kadar so prišle v vas, so vedno prinesle kaj novega, česar v tistih krajih ni bilo moč kupiti, zato so jih bili ljudje veseli in jim ponudili prenočišče, hrano in pijačo. Kmetom je oddaljenost od razvitih mest onemogočala prodajo njihovih pridelkov, zato so jih včasih bili prisiljeni prodajati šavrinkam.

» /.../ In ko so pršle, so dali vse, jed h kraji in so zagodli¹⁵⁷ na bajs in na violin tem Čubejkam... To je bila velika stvar, ko so pršle ob polnoči, ob eni uri, u blati, z unimi šulnami¹⁵⁸ tako... maj več ne pozabim.« (A. K., 80 let, Zonti)

¹⁵⁵ Vendorigola – prodajalka na tržnici.

¹⁵⁶ Kacati – dajati, nalagati.

¹⁵⁷ Zagoditi – zaigrati.

¹⁵⁸ Šulni – čevlji.

»-Kadar so pršle te šavrinke ten u vas. Kako so jih sprejeli? So bli veseli?- Ja, veseli, ja, ja. Smo pena čakali,¹⁵⁹ ki so zmerom kaj prnesle. Anka en kos kruha belega, oštja, uni je bil narbulši.¹⁶⁰« (A. K., 80 let, Zonti)

« Je pršla Šavrinka, dej še en karčul vode. Ki so čuhali, tabot je bla samo mineštra. Dej še en karčul vode, da boš ji dal en pijat anka njej za jest.« (M. M., 81 let, Kubed)

»/.../ Anka moži so ten zaklicali: Hodi Šavrinka v hišo, hodi, ki ti bo dala malo pit. Druzga niso imeli, kaj so teli dat.« (M. M., 81 let, Kubed)

»Pero so bli ljudje organizirani, so ti sami ponudli krožnik mineštre, koščic kruha, bokalet¹⁶¹ vina in je blo lepo...inšoma...si bla sigurna, da ne boš umrla od lakote.« (M. B., 83 let, Boršt)

Pristnost odnosa šavrinke s hrvaškimi Istrankami se kaže tudi v tem, da so bile slednje pripravljene utrujenim šavrinkam odstopiti celo svojo posteljo, da so si le-te po naporni poti lahko odpočile:

»Ena Šavrinka iz Popeter je pršla zmeram, ki je bla moja dobra prijateljica ...je bla z mano dobra, ki je pobirala jajca. Ančka se je klicala. Jest sem ji dala vsega, kar sem mogla... Pr Škujarju, kde sem se ja rodila; v naši kamri je spala z mojo mamo in mojo sestro, na eni postelji.« (S. S., 81 let, Opatija)

Informantka iz vasice Opatija je povedala, da je vedno, ko je odšla v Trst ali v Koper, prespala pri šavrinke iz Kubeda:

» /.../ ka san se anka oženila, 1947, ki sem šla peš v Trst in si čupila rubo. Sem šla k Mariji, ja tista je šla z mano. In sem si čupila konfete in robo in zavese in krilo, kapot¹⁶² in sem anka pr nje prespala. Smo ble prou prijateljice, kakve prijateljice.« (S. S., 81 let, Opatija)

¹⁵⁹ Pena čakali – komaj čakali.

¹⁶⁰ Narbulši – najboljši.

¹⁶¹ Bokalet – vrček.

¹⁶² Kapot – plašč.

Nekatere med njimi so stike s hrvaškimi Istrankami obdržale tudi kasneje, ko so prenehale s preprodajo jajc. Kljub temu, da obstoječa literatura navaja, da je bilo poimenovanje Šavrin/-ka v preteklosti in še danes slabšalno, sem s pomočjo intervjujev ugotovila nasprotno. Pogovori z informanti pričajo o dobrih odnosih med šavrinkami in hrvaškimi Istrani, kar je lahko tudi posledično vplivalo na njihovo vrednotenje oziroma interpretacijo poimenovanja Šavrin/-ka. V nobenem pogovoru nisem zasledila negativnega odnosa do šavrink. Nasprotno, o šavrinkah so se vsi izražali pohvalno; tudi na šagrah pa so bile šavrinke opazne, saj so bile sproščene, so rade pele in plesale.

»Moja strnična en enih pet, šest iz te vasi so se poročile na Hrvaško, ne na Hrvaško globoko, več daleč, več u Karšanijo. Samo ženske Šavrinke so vzemale, so ble več žive kot njihove. Njihove so sedele z materjo na plesih, na karegah¹⁶³ vse okulen, me smo ble pr kraje en kantale en taku so rekle, da jen Šavrinke vzamejo njihove balerine.«¹⁶⁴ (I. B., 82 let, Sv. Peter)

3.2.9 Solidarnost med šavrinkami

Dejavnost šavrinke je bila fizično naporna, zato je med šavrinkami vladal izredno tovariški odnos. Zaradi lažjega poteka dela so si med seboj razdelile vasi in hiše, kjer so pobirale jajca, stranke, kjer so prodajale mleko in prale perilo, ter to delitev vedno upoštevale. To neformalno pravilo je veljalo tudi med gospodinjami, ki so jim prodajale jajca, odkupovale mleko ipd., saj so se po več letih srečevanja močno navezale na »svoje« šavrinke.

» Moja mama je hodila vele¹⁶⁵ dol do Motovuna ... Niso dale maj nobenim, ki so znale, da pride moja mama, so pustili vse zanjo.« (A. K., 80 let, Zonti)

Sodelovanje istrskih žena, ki so se ukvarjale z dejavnostjo šavrink, je bilo prisotno na številnih področjih. Poleg tega, da so se navadno v skupinah odpravile na pot, so si pomagale tudi pri prodaji izdelkov. V Trstu so *vendorigle* - prodajalke, ki so na trgih prosto prodajale

¹⁶³ Karega – stol.

¹⁶⁴ Balerina – plesalka.

¹⁶⁵ Vele – vse do.

različne stvari - večkrat odkupile neprodana jajca od šavrink, le-te pa so v zameno pri njih kupovale druge pridelke, bodisi za prodajo v Istri bodisi za domov:

»...so ble une vendorigle, so nam kešen bot uzele jajca, so nam uzele kešen bot en kilo mesa, en litro trape, vino so nam uzele in mi drugi smo vzele rubo pr njih, taku smo ble zmenjene.« (A. K., 80 let, Zonti)

Glede na to, da je bilo med prvo in drugo svetovno vojno trgovanje z Italijo omejeno, je bilo tudi delo šavrinke zaradi številnih omejitev in prepovedi na meji oteženo, zato je bila medsebojna pomoč nujno potrebna. Spodnji citat predstavlja dobre odnose med šavrinkami, ki so si pomagale celo pri *kontrabantu*.¹⁶⁶

» ...smo šli v Črni Kal, ki je bla mesnica, ki je bla vrsta, in pole na Gabrovco in pole v Trst. Ki nas je blo tolko za ujet pol kile mesa ... Ja, ma je blo smešno, je blo za jit nuter pr naših, je bil en miken kažol ino, ki nas je blo dosti, iz Kubeda, Gračišča, se je nabrala cela kolona in pole je mogla it ena na bot. In smo imele te torbe tako in zdej una, ki je bla napred, je dala tej zadnji držat to boršo, taku smo ble zmenjene. Uona je primla mojo boršo in jest sem šla z uno, ki sem vedla, da smem nest. Ko sem šla ven, sem pasala pr njih, nečko sem vzela to mojo boršo, uona je spustila in jest sem šla ven. In niso opazli. To je šlo dolgo cajta, taku je blo lepo...In pole smo se smejale...Tanto smo jih! Uozko je blo za prit notri, ana na bot je mogla jit. In uondi, ki smo se stiskali s temi boršami, kaj je uon gledal. Uon je gledal tem naprej, kaj jimaste, ma jest sem šla ven in vzela boršo, ki je una držala. In tako smo vse delale.« (M. M., 81 let, Kubed)

Kljub iznajdljivosti in pomoči šavrink pri *kontrabantu*, so včasih *financerji* kakšno šavrinko, ki je na nelegalen način prenešala svojo *rubo* čez mejo, ujeli:

» Ma takrat, ki so nosili pakete Amerikani, cigarete smo nesle prodajat v Trst. So pustili dve škatli. Jest sem imela dvojne nogavice, eno nutri, eno laštiko. Si imela dugo kotolo¹⁶⁷ ino se ni vidlo...In pole pride aden in jest sem se pomotla in mi je ena škatla ostala

¹⁶⁶ Kontrabant – tihotapljenje.

¹⁶⁷ Kotola – krilo.

nutri v borši. Ino eden me je ustavu in me prašal: Ma koša, lei fuma?¹⁶⁸ Sem rekla, da ja ino mi je vnel¹⁶⁹ ta cigaret, mati moja, mene mi ni telo upalit! Jest nisem povlekla. Pole je upalu, ma je reku: E, questa signora non la ga fumado ancora mai.«¹⁷⁰ (A. T., 84 let, Koštabona)

» Nas je blo enih osem, smo šle te gor na Škrgadovec in pole smo se uzule pred Rižano... in pole smo šle v Dekane. Ta glavni so bli ten na visokem in so čuli to dihanje, ki smo hodile in smo nesle, in kar smo pršli gor naravnost, stoj, stoj so merli z mitraljo.¹⁷¹ In pole so nas ujeli, so nam pobrali vse in so nas zaprli od polnoči do sunca zad drugi dan. Pero mene me niso zaprli uni dan, ki sem bla noseča.« (A. K., 80 let, Zonti)

» Sem dala šolde med kruh, ki se je speku. In so mi jih vzeli; so delali vižito,¹⁷² so vse pregledali, anka kruh ga vlomili... So bli preu zaviti, samo da prime malo.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

3.2.10 Tihotapljenje in zvijačnost šavrinke

Družbene razmere v času med prvo in drugo svetovno vojno so s poostrenim nadzorom na mejah vplivale na delo šavrinke, saj je bilo trgovanje z nekaterimi dobrinami omejeno ali celo prepovedano. V času italijanske okupacije je ustrahovala *dacija*, davkarija, ki je prepovedala izvoz določenih stvari v Italijo (žganje, vino, meso, kokoši). Tihotapljenje je za nekatere postal edini način preživetja. Izjava šavrinke o carinikih:

» Uoni so bli čuști,¹⁷³ ma anka mi druge nismo ble šturlaste...« (A. K., 80 let, Zonti)

Kljub izredno strogemu nadzoru na mejah so bile revne šavrinke prisiljene z iznajdljivostjo poiskati druge načine za prenos dobrin. Naslednji citati prikazujejo, kako so se znašle pri tihotapljenju izdelkov čez mejo:

¹⁶⁸ Ma kaj vi kadite?

¹⁶⁹ Vneti – prižgati.

¹⁷⁰ Ta gospa še ni nikoli kadila.

¹⁷¹ Mitralja – mitraljez.

¹⁷² Vižita – kontrola.

¹⁷³ Čuști – pravični.

» Anbot smo imeli tiste velike bondante,¹⁷⁴ pumparce se je reklo, ki so imele še taku dol elastič, treba imam še ene za spomin. In kar se ni smelo, se je dalo tudi v te pumparce. Ma ko je bla ženska, tudi v uno se nismo upale det, ki je pošlatala.¹⁷⁵ Pa tudi cigarete se je dalo taku nutri; se je nardilo tako ozko torbico in lepo cigarete nutri...Vsega hudiča se je dalo!« (M. M., 81 let, Kubed)

» Ene so dale kokuše anka vmes nog; so jih zvezale za noge, ma bužco blago¹⁷⁶ kaku je trpelo. Vmes so žene imele narejeno eno veliko boršo,¹⁷⁷ zavezano taku, te v pasi in pole v tej borši je bla kokuš, ma da ne vojde,¹⁷⁸ so ji zvezali noge. Anka žive so nosili in da jih ne bi financerji¹⁷⁹ čuli, so dali roko pod traveso¹⁸⁰ in jim za momento¹⁸¹ držali kljune sčep,¹⁸² duker so pasali dacijo.¹⁸³ Pole so mogle anka molat¹⁸⁴ kokuše.« (C. K., 87 let, Lopar)

» /.../ smo si zašile garžete¹⁸⁵ dol pod kombine¹⁸⁶ in smo dajale nutri cigarete in mesu in vsega vraga, trapo,¹⁸⁷ ...smo si naredili varžete vse okoli in je ropotalo ku zvon, ma se ni neč razbilo, ki smo pazle. Smo dale en pas od usnja in rampinčiče¹⁸⁸ in ukuli obesli boce¹⁸⁹ od litra. So ble une boce od aluminija, pinčaste¹⁹⁰ taku, ki je blo lahko. » (A. K., 80 let, Zonti)

» So pustili kokoš in anka pod kokuš smo dali dve jejci, da je znesla po cesti. Skoraj vsaka, ko ni dala dve, vsaj eno je dala. Ki tabot, kokoš živo se je smelo nest čez, mrtvo pa ne. Anka purmane¹⁹¹ smo nesli, samo žive. Dve glavi se je neslo, pol litra šnopsa, en kilo mesa.« (M. M., 81 let, Kubed)

¹⁷⁴ Bondante – spodnje hlače.

¹⁷⁵ Pošlatati – potipati.

¹⁷⁶ Blago – živali.

¹⁷⁷ Borša – torba.

¹⁷⁸ Vojdet – pobegniti.

¹⁷⁹ Financer – carinik.

¹⁸⁰ Travesa – predpasnik.

¹⁸¹ Za momento - en hip.

¹⁸² Ščep – skupaj.

¹⁸³ Dacija – carina.

¹⁸⁴ Molati – spustiti.

¹⁸⁵ Garžet – žep.

¹⁸⁶ Kombine – kombineža.

¹⁸⁷ Trapa – žganje.

¹⁸⁸ Rampinčič – majhen klin.

¹⁸⁹ Boca – steklenica.

¹⁹⁰ Pinčast – ploščat.

¹⁹¹ Purman – puran.

» Te žene so si nardile ene bisage, varžete ino so na skrivaj nosile žganje, vino, anka kafe. To je blo, ko sem bla jest še mikena, je financar imel eno šibo, taku dugo, ino ko je jimel kativerjo,¹⁹² da kašna ima kej nutri, je potuku, ma so si dale anka odzad in pole so ti dali kazen...Kaku so dali kazen moji ranci¹⁹³ mami za mene, ki ko si prodajal mleko, si mogu jimet dovoljenje, tešero,¹⁹⁴ kot knjižica. Vse, ki so hodile v Trst, so mogle jimet od zdravnika to dovoljenje, da lahko nosijo. Pole so te dali anka v zapor. « (Š. B., 81 let, Gažon)

Kot že omenjeno, so nekatere ženske hodile v Trst peš, druge pa so iz Kopra v Trst odšle s parnikom. Iznajdljive so pred odhodom dobile pomoč v najbližji kuhinji:

» ...niso pustili nest meso v Trst, smo imele magari en kilo, ma niso pustili. Smo mogle nest oparit notri meso; v lonc od juhe so dali meso, zneli ven, dali v štraco ino nesli v Trst. Oparjeno so pustili, ma ne dosti, en kilo, drugo je blo treba nekje skrit.« (A. T., 84 let, Koštabona)

3.2.11 Odprtost in iznajdljivost šavrinke

Prodajanje pridelkov, preprodajanje, zamenjevanje dobrin, delo v mestu in delo doma za meščane je ženskam omogočalo finančno neodvisnost od svojih mož, kar je privedlo tudi do višjega družbenega statusa, le-ta pa je bil povezan tudi z njihovo svetovljanskostjo. Zaradi pogostih stikov šavrinke z večjimi mesti (Motovun, Koper, Trst) so bile šavrinke splošno razgledane; imele so številna znanja o stvareh, ki so se jih lahko naučile v mestih oziroma v stikih z meščani. Delo v mestih jih je prisililo k učenju italijanskega jezika in potrebnih veščin za uspešno trgovanje. Številne pripovedi izpostavljajo razliko v odprtosti šavrinke v primerjavi z njihovimi možmi, ki niso imeli pogostih stikov z mestom.

Dejavnost šavrinke je bila včasih izredno donosna, zato je šavrinca v družbi posedovala poseben družbeni status. Prebrisanost in pogum istrskih žena pogojuje profit pri njihovem delu. Spodnji citat slikovito prikazuje šavrinkin cilj trgovanja:

¹⁹² Kativerja – nejevera.

¹⁹³ Ranca – pokojna.

¹⁹⁴ Tešera – bon, dovolilnica za prodajo.

» Je telo, da velja, da pride iz enega jajca, da pridejo dva!« (A. T., 84 let, Koštabona)

Poleg poglavitnih dejavnosti jajčarstva, mlekarstva in pranja perila, s katerimi so se preživljale ženske na področju Šavrinije, so istrske žene iskale pomembno tržno nišo tudi v trgovanju z *verduro*, zelenjavo (radič, solata, špinača, paradižnik, grah), sadjem (češnje, fige, slive), dišavami, kokoši in ptiči, celo s kruhom, kisom ter *kršinom*¹⁹⁵ za izdelovanje krtač.

»Sem nardila vsake sorte merkancin,¹⁹⁶ samo za primit šolde.« (A. T., 84 let, Koštabona)

Trgovanje je kljub vsemu zahtevalo začetni kapital, s katerim so si šavrinke kupile osle oziroma priskrbele stvari za prodajo. Prav zato lahko trdim, da se z dejavnostjo šavrinke ni ukvarjala vsaka ženska, kljub temu pa so si najbolj iznajdljive domislile rešitve za tovrstne težave:

»Mi smo imeli malo kakuši ino malo jajc za nest. Ena moja teta mi je rekla, kam naj grem jeskat jajca, kr je ona hodila, v en magazin, ki tam niso timbrirana¹⁹⁷ jajca. Tabot so bla timbrirana. In pole sem hodila anka jaz. Ta jajca so bla italijanska, sem kupila, ma jest sem dobila več, kur je veljalo uno jajce. Sem ga prodala za mojo, domačo... Te jajca, kar sem pršla do enih trgovin, nisem imela več teh jajc in sem rekla, da grem iskat k mojmi možu na Apri ta jajca. Sem šla nazad v magazin iskat jajca.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

Trgovanje v hrvaški Istri oziroma v gospodarsko razvitem Trstu je šavrinkam nudilo možnosti za dodaten zaslužek. Naslednje izjave podrobneje opisujejo dejavnosti, ki so jih opravljale šavrinke ob svoji primarni dejavnosti, kot dodaten vir zaslužka:

»Kar sem imela štirinajst let, moj uoče mi je dal v sobote mušo in mi je dal po deset litrov octa gor, flaškone, flaške ino me je poslal, da grem prodajat ta ocat.« (A. T., 84 let, Koštabona)

¹⁹⁵ Kršin – trava z močnimi koreninami.

¹⁹⁶ Merkancin – trgovanje.

¹⁹⁷ Timbriran – žigosan.

» Sem bla v Škednji, sem služla pet let, kamor so pekli kruh, ne v pekarni, po družinah so pekli kruh. So ble tašne bige, lepe bigice so ble, smo jim rekli bige, ino jest sem nosila po šišah. Je bla ena gospodinja, ki v Škednji so imele Škedenjce vsaka svojo peč notri doma ino so pekle kruh. Zjutraj, navsezgodaj, so imele une plenerje velike, napolnile kruha, dale na glavo in smo nesle... Sem bla še mlada, sem imela sedemnajst let.« (A. H., 94 let, Marezige)

»Smo vzemali kršin, za delat krtače... Smo nabrali ta kršin na teden ino smo nosili v Koper, kamor je bla ena tovarna, ki so delali krtače... vsak teden smo zneli forše¹⁹⁸ po dva žaklja. Je bla fadiga¹⁹⁹ to vznemat.²⁰⁰ Najprej je treba vseč in z motiko olupit vso travo proč ino pole s pikonom²⁰¹ znemat korenike. In pole te korenike vznet ven in pasat vse na prste vso zemljo vstran, pole to opret, pole dat sešit, da se posuši, pole se da v žaklje in se nese tam. Vsi tri smo nardili na teden dva žaklja in so na muši gnali dol v Koper. To je blo pred vojsko... Pole, ki je bla vojska, ki smo nosili v Trst, Via Ginastica. Smo šli s parnikom, z vaporem al pa z drugo ladjico, ki je več dober kup vozila.« (A. T., 84 let, Koštabona)

» Sez muajo mamó sen šla pobjerat šempreverde²⁰² ud Gradina napred. U anem buaške so rasle te zelene minće.²⁰³ Cel fagot smo jeh nabrale, smo nesle u Trst, tan smo prodale rožarcen.²⁰⁴ Tudi ruško smo nosile u Trst, na Piazza Impero.« (I. Š., 78 let, Dvori)

» Jest sem nosila anka sir; sem ga ćupila v Kopri, je bil ovčji, in sem rekla, da je domač /.../ Praline, une mikine čokolatine, ki so jih prodajali v slaščičarnah ino kamor so prodajali kruh. So jim rekli praline. So ble mikine balce,²⁰⁵ so ble od pol kile. Jest sem jih prodala, kolko sem imela... So rekli, da bi jih kupili ino jest sem prnesla ino sem prodala. V luših betegah²⁰⁶ sem prodala. Jest sem dala deset lir za celo škatlo, jest sem primla trideset. Seveda, ko ne, ne bim imela neč. Kaj bi mi nardili, kar smo nardili, ki nismo imeli neč, ko ne sunce ino pot!« (A. T., 84 let, Koštabona)

¹⁹⁸ Forše – mogoče.

¹⁹⁹ Fadiga – napor.

²⁰⁰ Vznemat – jemati.

²⁰¹ Pikon – kramp.

²⁰² Šempreverde – zimzelen.

²⁰³ Minće – mačice.

²⁰⁴ Rožarca – podajalka rož.

²⁰⁵ Balce – kroglice.

²⁰⁶ Luše botege – razkošne trgovine.

Šmarčanke so revščino premagovale s prodajo kruha v Kopru:

» Šetmarce²⁰⁷ so ble krušarce, ki so prodajle v Kopri, na Mudi, bige ino kornete...Uonde na Mudi je blo na enem kraju kornetov in na enem kraju bige. So imeli cele bisage, lepe, narejene iz belga platna ino so imele nutri kruh. Mika so ble iz žaklja.« (A. T., 84 let, Koštabona)

Slika 3.6: Krušarice na Prešernovem trgu

Ženske iz Šmarij so sebe in svojo družino preživljele s prodajo kruha v Kopru, na Prešernovem trgu
Vir: Simič, Slobodan Sime (2002): Koper na robovih stoletij. SIJ art, Piran.

V nekaterih pogovorih sem zasledila celo prekupčevanje z oblačili kot možno strategijo preživetja. Ženske iz Šavrinije so hodile v Trst, v veliko skladišče - *magazin* - v *Via Mulini a vento*, kamor so Tržačani nosili oblačila, preden so se odselili v tujino. Tam so med prebiranjem kupov oblačil izbrale določena, ki so jih v hrvaški Istri zamenjale za drugo blago, žganje, kokoši, včasih pa zanje dobile celo denar. Spodnji citati opisujejo potek *šeftanja*:

» In jest sem imela eno žilco, sem šeftala,²⁰⁸ sem komercirala. In uondi so vse v žakljih ble te štrace ... ma je blo dosti anka dobrega, lepega in anka od mrtvih, kdu bo znal, kaj je. Smo stresli uondi te štrace in uno, ki nam je pasalo, ki sem vidla, da je v redu in da bi lahko pole prodala, sem lepo dajala na en ćep in pole smo nesli na vago.²⁰⁹ Uona neč ni gledala,

²⁰⁷ Šetmarce – prebivalke Šmarij.

²⁰⁸ Šeftati – trgovati.

²⁰⁹ Vaga – tehtnica.

kašno je, je kej vredno al ne, samo smo dali na vago. In uona je po eni ceni ćupila, nam je dala po dražji. In pole smo nesli domov in doma sem lepo sortirala; jakete,²¹⁰ brgeše,²¹¹ veštalje...²¹² ko je bla glih kšna umazana, umazana, smo s krtačo oprali, ko ne neć, je šlo taku. Ko sem prodala, sem mogla znet ali šnops, ali žive kakuše, kšen je dal anka šolde. Jajc ne, ki so bla preveć poceni za tašno vsoto od unega. Ki eno jaketo, ma ko je bla lepa, sem prejela deset lir.« (M. M., 81 let, Kubed)

»/.../ so šeftale, so šle v Trst, tam so pobrale v Riva Zingari, ki so hitali ten u škavace,²¹³ so zbrale kšne šulne stare, kšno krilo staro za prodat. Še buh, da so prnesle, da obućemo.²¹⁴ So pobirale, so prnesle kšne pijate, ko je bil malo trknjen,²¹⁵ ćikarce,²¹⁶ (he), se spunitim²¹⁷ ko denes, oštja. -In pole so prodale?- Ne, niso prodale, smo jim dali eno malo moke, kšno jajce, niso maj zahtevali nič. One so imele en mikin vuzič, in enega mulća. In je hodila vsako soboto uona v Trst in je ćupila, kar je imela za prodajat, ki je imela eno majhno botego. In pole, ona je šla u škavace, tem je najdla kšno staro krilo, stare brgeše, kšne stare šulne, kšen pijat, kšno ćikarco,...« (A. K., 80 let, Zonti)

3.2.12 Šavrinka v vlogi matere

Ženske so se z dejavnostjo šavrinke ukvarjale različno dolgo; večina šavrink je s tem poklicem pričela zelo zgodaj, pri trinajstih, štirinajstih letih. Zgodnja vključitev otrok v delovni proces kaže, da so otroci nastopali kot »majhni odrasli«, saj so prispevali k preživetju celotne družine. V očeh staršev so bili obravnavani kot delovna sila in bodoći dediči, zato so morala dekleta zgodaj zapustiti domove in z delom pomagati preživljati družino:

» Sem imela osem let, ko sem šla služiti k eni učiteljici v Boršt. Sem hodila v šolo in sem služila pr njej, da mi je dala jest, pol mi ni dala neć.²¹⁸« (M. B., 83 let, Boršt)

²¹⁰ Jaketa – jakna.

²¹¹ Brgeše – hlaće.

²¹² Veštalja – ženska obleka.

²¹³ Škavace – smetišće.

²¹⁴ Obuć – obleći.

²¹⁵ Trknjen – razbit.

²¹⁶ Ćikarca – skodelica.

²¹⁷ Spunit – spomniti.

²¹⁸ Neć – nič.

Kot sem že omenila, so bile v obdobju med dvema vojnama značilne velike, razširjene družine, katerih poglavitna funkcija je bila osredotočena zgolj na preživetje njenih družinskih članov. V takih družinah je bila zato tudi socializacijska vloga obrobne pomena. Ljudje so živeli in delali v krvnem in priženjenem odnosu s člani skupnega gospodinjstva, s katerimi niso bili v sorodu. Vzgoja otrok je potekala kot integralni del vseh delovnih in življenjskih procesov znotraj gospodinjstva, zato je bila tudi šola za mnoge nepomembna, postranska stvar. Šolanje je zaradi odsotnosti otrok pri delu predstavljalo oviro za celotno družino; večina staršev je zato imela odklonilen odnos do šole, saj so svoje otroke puščali v šolo zgolj, ko je dopuščalo delo. Osnovno šolanje je bilo v času italijanske okupacije obvezno. Informant iz Marezig mi je povedal, da so starši primere, ko so otroci zaradi dela na njivah izostali od pouka, morali opravičiti pri učitelju v šoli, sicer so starši morali plačati denarno kazen.

» Jest sem imela deset let. Sem mogla delat za deset let. Me ni pustila v šolo, ki sem imela za delat. Je plačala dva bota²¹⁹ multo,²²⁰ ki me ni pustila v šolo. Ko so pršle moje prijateljce, da gremo v šulo, je skočila: Kaj vaša mate vam nima kaj dat delat? Kaj hodiste te motit! Uona me ni pustila u šulo...²²¹ Jest sem mogla vsak ponedeljek znosit sto petdeset litrov vode iz šterne,²²² deset let. Napunet²²³ čebre od petdeset litrov, altro ke²²⁴ hodit u šolo. Ko je pršla domov, je dala močit, ki vodo sem jest napravla ino drugo jutro za dat pret.²²⁵ Mene mi je dala fičuliće²²⁶ in jest vse uno s krtačo zružit²²⁷ ino pole²²⁸ uona lužit²²⁹ ino prat u popjeli²³⁰ ino sodi ino kloru.²³¹ « (C. K., 87 let, Lopar)

Odnos staršev do otrok bi zlasti v številčnih in revnih družinah lahko označili kot vdanost v usodo; če otrok ni preživel, je bila njegova smrt izravnana z rojstvom novorojenega.

²¹⁹ Dva bota – dvakrat.

²²⁰ Multa – kazen.

²²¹ Šula – šola.

²²² Šterna – vodnjak.

²²³ Napuniti – napolniti.

²²⁴ Altro ke – vsekakor.

²²⁵ Pret – prati.

²²⁶ Fičulić – robček.

²²⁷ Zružit – drsati.

²²⁸ Pole – potem, nato.

²²⁹ Lužit – prati perilo s pepelom.

²³⁰ Popjel – pepel.

²³¹ Kloru – klor, belilo.

» /.../ mlada je bla, je šla spat, je podojila to pupo in je pozabila jo dat v posteljico. Je zaspala in je zmastila to pupo...Pol je imela to drugo pupo in ji je dala ime ko prvi, Karmela.« (A. T., 84 let, Koštabona)

Do druge svetovne vojne so prevladovali družine z velikim številom otrok, kar je vplivalo na nizek status otrok; odrasli otrokom niso posvečali posebne pozornosti. V zgodnjem otroštvu so ovirali mater pri delu, zato so bili večkrat prepuščeni v varstvo starejšim bratom, sestram in starim staršem. Navidezna ravnodušnost nekaterih staršev do otrok pa še ne pomeni, da so bili človeški odnosi brez emocionalne kvalitete ali da matere niso gojile nobenih čustev do svojih otrok, pač pa so svojo ljubezen in skrb do otrok izražale na svoj način, v katerem ni bilo veliko nežnih besed.

» Jest sem šla ležat in sem rodila dva. Oba dva so se krstila vele uno večer, smo nesli u Koštabono krstit ino eden je umrl še po poti. Enga sem dojila dva mesca, ga oblivala siz mlekom, sem mu zašila eno srajčko iz bombaža, ga držala vselej tako stišnjenga, ma ni veljalo, je bil debil, švoh; niso bli na termini en mesec prej in dva.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

Mobilno delo šavrinke kot trgovske posrednice je pomenilo, da so bile ženske večji del časa velikokrat odsotne v družini, odvojene od svojih otrok, vendar izjave informantk kljub temu pričajo o materinski skrbi za svoje otroke.

» Je bla ena bužca iz Trsta in je rekla: Znaš kaj, danes za nest otrokom kruh domov v Boršt, ki so čakali kruh, ko prideš, bomo v vsaki hiši vprašali za jest, da smo lačne, da naj nam dajo kruh. Ma kašen, ki ni imel kruha, nam je dal mineštro. Ino mi nismo mogle reč, da ne. Oštja, smo se mi tolko najele te mineštre, pero smo nabrale štrinajst kilov kruha. Nismo mogle nanka hodit, pero, ko smo prišle domov, apena so se najeli otroci.« (M. B., 83 let, Boršt)

» /.../ so jim prinesle anka bombone. V Koprju, je bla ena ženska, stara, je govorila po italijansko, uondi so prodajali pistače, biškote in ene bombone, ki so jim rekli giovallini, ki so se raztopili v ustih in so bli rdeči, beli. Uondi so vzele po pet dekov, kor so mogle, ma veliko je blo, ko je vzela deset dek, da je nesla otokom.« (A. H., 94 let, Marezige)

Zgornja pričevanja opozarjajo na veselje otrok ob vrnitvi njihovih mater, vendar so se številne ženske marsikdaj vrnile domov brez zaslužka:

»Ma kej je nismo šli čakati jaz in moj brat, bužco. Je pala, z vsem plenerjem se je spuzilo,²³² je imela en kos palente. Je pala in jes in moj Romano smo jo čakali pod eno vrbo u Rušnjaki in boga pride...smo vele od deleč vidli, nese ta plenjer pod pajzduho, sem rekla: Romano, denes je fritada...²³³ In bužca pride vsa objokana in reče: Otroci moji, danes je šel dobiček in kapital, vse je šlo denes. Te sem zbrala ta štiri jajca, kar je je in te so mi dale dve žene en kos polente, dva kosa je imela. Ben danes ne boste jeli nanka fritade. Bužca je jokala, vsa olupljena kolena, ... mati moja!« (A. K., 80 let, Zonti)

3.2.13 Razmerje moči v zakonu - ženska v podrejenem položaju

Plačano delo šavrinke, ki so ga opravljale zunaj doma, je pomembno prispevalo k preživetju celotne družine. Ponekod so bile ženske celo edine skrbnice družine, vendar njihova ekonomska samostojnost ni prispevala k enakopravnemu odnosu med spoloma. Kljub temu da je ženska s svojim delom preživljala družino prokreacije in s tem tudi moža, je ostajala v odnosu do moža, ponekod tudi tašče, v podrejenem položaju:

» ...sem rodila dva. Obadva so se krstila vele uno večer, smo nesli u Koštabono krstit ino eden je umrl še po poti /.../ Ma niso imeli usmiljenja nobeden, jest sem mogla it delat, kamor so ble une, ki bi letele ... ni blo usmiljenja zame. Svekarva je bla babica, ma je rekla: Anka jest sem jih rodila ... Les smo čemale²³⁴ u vale, u vrsti smo se gledale, pred porodom me je bolu križ in čemanje ... jest sem bla mokra ud suz, ma da bi rekla, kača: Kaj ti je kej? Sem bla mokra od trpljenja ... Da ki je anka uona nosila deset otruk, da ki zna, kaku je. Da to pride vsaki ženi. Trpet je normalno zanjo /.../ Sem živla s svekarvo,²³⁵ ki je bla ščetina, ki je rekla, da sem lena; če je uona delala vse, moram anka jest. Jest sem bla zmerom ponižna. Jest sem bla zmeram una črna, ki vsak me hiti kamor će. Jest nisem bla vredna reč da ne.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

²³² Spuzit – zdrsnit.

²³³ Fritada – cvrtje iz jajc.

²³⁴ Čemati – krajšati mladice pri trti, vršičkati.

²³⁵ Svekarva – tašča.

» Pobežani, ki niso delali maj ino so samo čakali žene, da pridejo iz Trsta ino jim prnesejo za jest. Pobežani niso teli delat in bašta! /.../ Ma pole so jih anka tukli te žene, so mogle hodit. Se niso pustili ukazat ženi.« (C. K., 87 let, Lopar)

Posebno, spoštljivo mesto v družini je navadno pripadalo najstarejšim družinskim članom - *nonam* in *nonotom*. Le-ti so bili deležni največje pozornosti; njihov ugled znotraj družine se je kazal tudi v količini in kvaliteti dodeljene hrane:

» Je bla tašna navada, ki starim ljudem se je dalo malo več mesa in malo več anka za jest in otrokom se je dalo vsakmu eno malo in pole, ko ni blo več, se je dalo anka kej družga. Prej se je dalo jest starim ljudem, zmerom. Jest se spunem, ko sem bla pr Pečkov, ko sem čuhala, sem dala prvo starim ljudem in pole jest, ko sem imela ali neč ... Ja, stare je blo treba rešpetirat.²³⁶ Ni blo za otroke, ma za stare ljudi se je telo, da je.« (A. K., 80 let, Zonti)

Izjave informantk pričajo o slabih odnosih med priženjeno nevesto in starimi starši, »glavo družine«. Neveste so bile večkrat ponižane na način, da so kljub opravljanju šavrinkine dejavnosti, s katero so prispevale k preživetju celotne (razširjene) družine, morale delež svojega mesečnega zaslužka prispevati starejšim družinskim članom, navadno *nonotom*, za bivanje v njihovih hišah.

» Nona in nonić, ja, so bli uoni gospodarji, mama in nevesta so ble služkinje.« (M. M., 81 let, Kubed)

Spoštljiv odnos do starejših oseb se je kazal tudi v skrbi za ostarele. Po pripovedovanjih sodeč ugotavljam, da je navadno najmlajšemu sinu pripadala hiša (*ultimogenitura*)²³⁷, vendar je le-ta bil dolžan skrbeti za ostarele starše. Tedaj so bili stari vedno lepo preskrbljeni, o čemer pričajo tudi naslednje izjave informantov:

»Uni, ki je ostal; starejši in uon je mogu čuvat za stare. Ni mika ko zdej, ki jih dajejo v dome.« (A. H., 94 let, Marezige)

²³⁶ Rešpetirat – spoštovati.

²³⁷ Ultimogenitura pomeni, da ime pravico dedovanja najmlajši otrok v družini (Sieder, 1998: 39).

»Ta, ki je varval²³⁸ nonča inu nono, ta je dobil vse; zavisi kdu je bil več dober, zmeraj moški.« (V. B., 84 let, Marezige)

Številne pripovedi informantov izpostavljajo moško dominacijo v družini. Kot že omenjeno, je glavno besedo navadno imel najstarejši moški – nono:

» Moj nonič...uon je bil gospodar; uon je jimel ključ od kantine in od njegove sobe ino kamor so imeli krompir ino vino. Uon je komandiral. To kar je uon reku, je moglo bet...Teta je kupila vsak dan en kvart mesa in je skuhala samo zanj. Nona je skuhala, ma ji ni dal jest. Taku je blo... Nona ni pomenla manj ko neč.« (V. B., 84 let, Marezige)

» Prvo besjedo je jemo nuenič, uan je teu bet gospodar. Smo spravle trideset litro vina za ano karmanco²³⁹ u kantino. Nuenča je piažlo pet, je jaho karatjelčič²⁴⁰ en s kanjelo je pil vino. Jaz sem bla uatrak, ma sen vidla skuze bužo²⁴¹ na puade, kaku je pil vino.« (I. Š., 78 let, Dvori)

» Je tel moj svekvar, da hodim dol, ma kada je pršu mesec, je tel, da dam njemu plačo. Ni skrbu, da treba, da imam jest vsaki dan petdeset čentežimov za kupit kruh, alora nisem šla delat več.« (A. T., 84 let, Koštabona)

V pogovorih sem zasledila tudi izjeme. V nekaterih manjših družinah so bili moški zaradi različnih vzrokov (delo v tujini, vojska) dalj časa odsotni od doma, zato so njihove žene razpolagale s svojim lastnim in njihovim zaslužkom, kljub temu pa so bile na ostalih področjih svojim možem podrejene:

» /.../ sem vprašala na posodo šolde za moža, ki je šel v oštarijo,²⁴² ki on je reku: Ko me ne daš šolde, bom šu u oštarijo in ostal tri dan ... Sem bla financ minister, ma šenca portafoljo.²⁴³ Je dal plačo, ma nas je blo šest, jaz sem mogla hodit prodajat. Ni vsak dan

²³⁸ Varvat – skrabeti.

²³⁹ Karmanca – vaški praznik.

²⁴⁰ Karatjelčič – sodček.

²⁴¹ Buža – luknja.

²⁴² Oštarija – gostilna.

²⁴³ Šenca portafoljo – brez denarnice.

porabil vse, ma kašenbot vse /.../ Kadar je bil pijan, nisem šrajala,²⁴⁴ ma sem mu vse povedala, ko je bil trezen, ker moška roka ni ženska». (I. B., 82 let, Sv. Peter)

Zanimiv podatek, ki sem ga pridobila v pogovorih z informanti, je tudi posedovanje ključa, ki simbolično predstavlja dominacijo moškega spola v družini. S tem ključem so zaklepali prostore, v katerih so shranjevali hrano, kar kaže na pomanjkanje, ki je grozilo preživetju in obstoju družine:

» /.../ Leti²⁴⁵ v vasi znam, ki je nosu mož ključ od kantine te na riti ... Te je bla ena, se je poročila v eno hišo, ki so bli sami moži. V tej družini so imeli prasce, taku, so bli bolj kmeti. In ta gospodar ni znal, kako bo ta nevesta, ki je pršla v hišo, in je vrezal vsako jutro: Tolko imaš za zabelit. Ma je bla furbasta²⁴⁶ anka uona. Od unga, ki ji je uon dal, še en koščič je dala na napo gor na ognjišče in taku je šparala,²⁴⁷ da ne bi vse pojela. Dan za dan, dan za dan, vsaki dan je en koščič pršparala in pole en dan ji je prnesu. Je rekla: Ma ne, ki jimam, in pole mu je pokazala. In zdej, ku je taku, je reku, pole na ključe. Ji je izroču vse, ki je vidu, da je skrbna ženska.« (M. M., 81 let, Kubed)

Tako si je skrbna mlada gospodinja pridobila zaupanje tasta.

Asimetričen odnos med spoloma se je kazal tudi na področju dedovanja. Patriarhalna družba je določala privilegiran status pripadnika moškega spola. Tako lahko govorimo o patrilinearni družini, saj so bili moški glavni dediči lastnine, posestva, medtem ko je ženskam pripadala zgolj bala,²⁴⁸ če so jo sploh dobile, odvisno od ekonomskega stanja družine.

» So imeli en omar s tremi predalami ino eno pojstlo in en škabel²⁴⁹ ino eno ogledalo, ankrat so dobile anka banjko.²⁵⁰ Ankrat so si nardile same brisače, rjuhe, so si rikamirale,²⁵¹ so si same napravle.« (A. H., 94 let, Marezige)

²⁴⁴ Šrajat – govoriti.

²⁴⁵ Leti – tukaj.

²⁴⁶ Furbasta – prebrisana.

²⁴⁷ Šparati – varčevati.

²⁴⁸ Bala – dota.

²⁴⁹ Škabel – nočna omarica.

²⁵⁰ Banjka – skrinja.

²⁵¹ Rikamirati – vesti.

V literaturi so pravila dedovanja precej jasna; ženskam bi morala biti v vsakem primeru dodeljena dota (glej Ravnik, 1996: 67), vendar ugotavljam, da vedno ni bilo tako. Številne informantke so zagotavljale, da si je ženska *balo* pogosto sama priskrbela z delom v Trstu, saj od svojih staršev in drugih družinskih članov ni dobila ničesar:

» Pr nas doma niso dobile neč. Teta Anča ni vjela neč, ki je šla služiti. Druge, ki so se poročile, če so ble pridne, so dobile mogoče eno rjuho, ki jim je doma nardila nona. Takrat so ble rjuhe botane;²⁵² doma narejene, platno iz konoplje. Anka srajce so delali ljudje sami doma. To so dobile, zavisi kolko je bla familja močna, ali en armaron,²⁵³ ali eno banjko...« (V. B., 84 let, Marezige)

Ko govorimo o dedovanju, naj omenim tudi poroko kot možnost za pridobitev zemlje. V začetku dvajsetega stoletja so se zaradi (nemobilnega) načina življenja navadno poročali znotraj vasi. V nekaterih pogovorih je moč zaslediti celo poroke med sorodniki, vendar je omenjene primere cerkev, ki je imela veliko družbeno moč, sankcionirala z določitvijo davka ob poroki:

»Moj oča in njegova mati so ble prve strniči,²⁵⁴ zatu je bla za plačat ena taša,²⁵⁵ to je zahtevala cerkva za plačat pred poroko, ko smo narejale dokumente. Jaz in moj mož smo ble druge strniče in leta 1941 smo se poročili, je blo treba plačat tašo.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

3.2.14 Feminizirana dejavnost šavrinke

V začetku dvajsetega stoletja imamo opraviti z androcentrično (patriarhalno) družbo, v kateri je ženska družbena vloga sekundarnega pomena. Spolne vloge so družbeno konstruirane, kar pomeni, da so na podlagi biološkega spola posameznikom/-cam vnaprej pripisane družbene vloge. V patriarhalni družbi je osrednje mesto ženske znotraj družine, v kateri vestno opravlja svojo »naravno« vlogo matere, žene in skrbnice toplega družinskega okolja. Nasprotno pa lahko trdim, da predstavlja šavrinica fenomen ženske, ki zapušča tradicionalno mesto ženske v

²⁵² Botan – doma narejen.

²⁵³ Armaron – omara.

²⁵⁴ Strnič – bratranec.

²⁵⁵ Taša – davek.

zasebni sferi in s svojim delom vstopa v javno sfero. Prav vstop ženskega spola v javno sfero je odločilno spremenil do tedaj zakoreninjeno (patriarhalno) predstavo ženske kot bitja, omejenega na zasebno sfero gospodinjstva. Mobilnost, ki jo je prepostavljala dejavnost šavrinke, je vplivala na spremenjen odnos šavrinke do družine, saj so bile v številnih primerih dalj časa odstotne z doma.

Kljub temu, da dejavnost šavrinke kot trgovske posrednice omogoča izstop ženskega spola iz »zasušnjene« sferе gospodinjstva, ugotavljam, da tradicionalna delitev dela med spoloma ni bila presežena. Na podlagi intervjujev lahko trdim, da je bila dejavnost šavrinke izključno ženska domena. Ženske so z dejavnostjo šavrinke dnevno zapuščale svoje »naravno« okolje, vendar se moški niso vključevali v »ženska« dela znotraj zasebne sfere, temveč so sodelovali zgolj pri tovorjenju in prodaji večjih količin sadja in zelenjave oziroma pri tihotapljenju prepovedanih stvari čez mejo:

» Ne, moži niso hodili. Moži so šli, ko so imele, ali črešnje lepe, ki se je dosti drago prodalo u Trsti... Kešen bot so samo pomagali nest rubo črez in pole so tornali.²⁵⁶ Rubo so prodajale zmerom samo ženske, kadar so pa peljali črešnje ino grah, so peljali moški na merkato in so kakšen bot vozile anka ženske.« (V. B., 84 let, Marezige)

Feminizirana dejavnost šavrinke je bila posledica družbeno konstruirane hierarhije med moškimi in žensko, kjer je ženskam zaradi bioloških značilnosti pripisana vloga matere in gospodinje. Na podlagi spolne diferenciacije se v družbi izoblikujejo stereotipne predstave oziroma pričakovanja o vedenju glede na spol, kjer je vsako odstopanje od družbenih pričakovanj stigmatizirano. Zato so bili redki moški, ki so pomagali svojim ženam pri delu šavrinke, ki je tedaj veljalo za »ženski poklic«, stigmatizirani:

» /.../ te pr nas je bil eden, pa smo djali,²⁵⁷ da je bil baba. Eden tam iz Šmarij pa je bil, ki je delal, pral portone,²⁵⁸ stopnice ...Ko je blo treba prat stopnice, to je žensko delo. In je delal uon, ki je bil mož ... Ta leti iz Koštabone, ki je nosu košič jajc, ki je pomagal ženi, ma kr ni mogla žena, je šou sam. Anka je dal plenjer na glavo. In pole so mu djali Lalo.« (A. T., 84 let, Koštabona)

²⁵⁶ Tornati – vrniti se.

²⁵⁷ Djali – rekli.

²⁵⁸ Porton – predverje.

Kljub temu, da so nekateri moški sodelovali pri dejavnosti šavrinke (v smislu prevažanja večjih količin sadja, zelenjave ipd.), ki je veljala za tipično feminiziran »poklic«, ugotavljam, da družbeno konstituirana alokacija dela med spoloma, značilna za patriarhalno družbo, ni bila presežena. Družinsko delo v zasebni sferi je kljub daljši odsotnosti šavrinke od doma ostalo ženska domena.

3.2.15 Dvojna obremenjenost ženske – šavrinca in gospodinja

Prav zaradi zgornje ugotovitve je vstop šavrinke v javno sfero posledično pripeljal do dvojne obremenjenosti žensk. Le-ta je bila najočitnejša v manjših, enojedrnih družinah, ki so bile po drugi svetovni vojni prava redkost.

V velikih, razširjenih družinah, v katerih je sobivalo več generacij, je bila delitev dela neizogibna. Medtem ko so bile ženske zaradi svoje dejavnosti odsotne z doma, so na domovih ostajale starejše ženske, *none*, ki se z dejavnostjo šavrinke niso več ukvarjale, ampak so skrbele za družino. Šavrinke so hodile na pot brez svojih otrok, saj so se le-ti zgodaj vključevali v delovni proces in bili tako koristni za obstoj družine, sicer pa so jih prepustile ostalim družinskim članom. Naslednja pripoved informantke prikazuje, da je bilo jemanje otrok na tako dolgo pot prava redkost, nekateri fantje so med ljudmi doživeli celo posmeh:

» /.../ je bla ena iz Loparja, ki je hodila po ta jejca in je lahko dala anka moji mami za prodat, ki je hodila v Trst, eno je imela enga sina in je hodu on s žnjo v Istro, ma majhen otročič, ino pole so mu zbrali Marjo »Jajčić«, da ki hodi pobirat jejca in pole so ga zmeraj klicali tako.« (C. K., 87 let, Lopar)

Kljub temu, da je šavrinca kot ženska spolna vloga s svojo dejavnostjo pridobila velik ekonomski pomen za preživetje družine, ostajajo odnosi med spoloma še vedno asimetrični, saj moški niso sodelovali oziroma pomagali pri domačih delih, ki so bila v družbi stigmatizirana kot tipično ženska dela. Ženske so z dejavnostjo šavrinke zapustile svoje »naravno« okolje družine in vstopile v javno sfero, hkrati pa so pomagale tudi moškim pri delu na polju, ob velikih sezonskih delih (npr. žetev, košnja in spravilo sena, delo v vinogradu, obiranje oljk) so hodile k premožnejšim kmetom v vasi na dnino, nekatere ženske so opravljale dnino celo na velikih veleposestvih v notranjosti Istre:

» Žene so zmeram imele delo; pobirat saramento,²⁵⁹ pobirat kamnje v košaro, ... ki moški so imeli za kopat. Je blo ločeno. Vsak otrok je jimu svojo košaro za pobirat kamnje po njivi.« (V. B., 84 let, Marezige)

Šavrinka je bila obremenjena z družinskim delom in hkrati tudi z delom na polju ter z dejavnostjo šavrinke kot trgovske posrednice. Zato je smiselno govoriti kar o trojni obremenjenosti šavrinke, ki je posledica izključenosti moškega spola iz družinskega dela. Tako ugotavljam, da so ženske pogosteje opravljale značilno moška opravila kot pa moški žensko označena dela. Družinsko delo - gospodinjenje, skrb za otroke in ostarele ter emocionalno delo - je še vedno ostajalo domena žensk, razlika je le v tem, da se je to delo preneslo na drugi ženski subjekt - na *nono*. V družini je med ženskami zaradi odsotnosti matere vladala močna stopnja organiziranosti in solidarne pomoči. Konsenz med družinskimi člani, med tetami in *nonami*, je bil ključnega pomena, saj so nadomeščale odsotno gospodinjo v družini.

Kot sem že omenila, je med ženskami znotraj družine veljalo, da so si gospodinjsko delo, (v primeru, ko je bila šavrinka odsotna z doma) navadno razdelile, vendar v intervjujih kljub temu opažam slabe odnose med *nevesto* ali snaho in *svekarvo* ali *ta staro*. Priseljena nevesta je bila vse življenje ostalim družinskim članom podrejena.

Za razliko od velikih, razširjenih družin, manjše, enojedrne družine niso imele možnosti delitve dela med družinskimi člani, zato je družinsko delo čakalo na šavrinke, ki so opravljale delo zunaj doma. Naslednji izjavi informantk nazorno prikazujeta dvojno obremenjenost žensk, ki so preživljale svojo družino z dejavnostjo šavrinke:

» Sem *súhala* že prej; je blo že vse pripravljeno še prej, ko sem šla v Trst.« (I. B., 82 let, Sv. Peter)

» Če je pršla domov, je mogla *žvelto*²⁶⁰ krgat, ko je imela kšne otroče, je mogla kej anka uoprat, oprat si vrče ino si napravit za it naprej.« (A. H., 94 let, Marezige)

²⁵⁹ Saramenta – rožje.

²⁶⁰ Žvelto - hitro

3.3 SKLEPNA ANALIZA INTERVJUJEV

Pred pričetkom raziskave sem na podlagi prebrane obstoječe literature predvidevala, da je poimenovanje Šavrin/-ka novejši družbeni pojav, saj se Šavrini v preteklosti niso samoopredeljevali z omenjenim poimenovanjem. Bojan Baskar pripisuje vzrok za tovrsten pojav dejstvu, da je bilo to poimenovanje v preteklosti zmerljivka, zato se prebivalci Šavrinije niso poistovetili z njim (Baskar, 2002), vendar na podlagi opravljenih pogovorov njegove trditve ne morem potrditi. Ugotovila sem, da je bilo prvotno poimenovanje Šavrin/-ka etnično, saj je označevalo prebivalca/-lko Šavrinije, kasneje je postalo sinonim za jajčarice in tako dobilo celo poklicno oznako. Kljub temu pa ugotavljam, da poimenovanje Šavrin/-ka v današnjem času nima slabšalnega prizvoka, kot ga tudi v preteklosti ni imelo. V raziskavi, kjer sem poleg prebivalcev/-lk Šavrinije vključila tudi prebivalce/-lke današnje hrvaške Istre, informanti pojasnijo, da se s poimenovanjem Šavrin/-ka niso poistovetili zato, ker so jim ga dodelili »drugi«. Eksogenost poimenovanja Šavrin/-ka iz preteklosti pa ima zagotovo velik vpliv tudi pri definiciji Šavrinije. V intervjujih sem ugotovila, da večina intervjuvancev pozna pojem Šavrinije, vendar se njihove definicije natančnega geografskega prostora Šavrinije precej razlikujejo in segajo tudi do krajev današnje hrvaške Istre.

Izsledki raziskave dokazujejo, da je šavrinska identiteta novejši družbeni pojav, ki se kaže šele v devetdesetih letih 20. stoletja kot posledica administrativne meje med Slovenijo in Hrvaško oziroma političnega posega v prostor. V slovenskem predelu Istre se torej oblikuje etnična skupnost, ki ima svojo kulturo, jezik in teritorij ter se glede omenjenih lastnosti ločuje od tiste v hrvaškem predelu Istre, zato lahko govorimo o konstrukciji šavrinske identitete. Ob navezavi na Barthov koncept etničnosti in meja lahko trdim, da je politična meja med Slovenijo in Hrvaško sicer izoblikovala šavrinsko identiteto, pri tem pa niso medkulturne razlike med »hrvaškimi« in »slovenskimi« Istrani vplivale na razvoj etničnosti. Prebivalci slovenskega predela Istre so razvili šavrinsko identiteto kot odgovor na politični poseg v prostor, s katerim je bilo razdeljeno (nekoč enotno) ozemlje Istre glede slovenske/hrvaške etničnosti. Pri tem pa moram poudariti, da je možnih vzrokov za tovrsten pojav šavrinske identitete v devetdesetih letih 20. stoletja na območju Slovenske Istre več.

V intervjujih nisem zasledila pejorativne oznake poimenovanja Šavrin/-ka. Pozitivno percepcijo Šavrinov in hrvaških Istranov do poimenovanja Šavrin lahko pojasnimo z dejstvom, da je večina informantov govorila o pozitivnih izkušnjah tako s hrvaškimi Istrani kot s Šavrini. Intervjuvanci/-ke imajo danes pozitiven odnos do poimenovanja Šavrin/-ka lahko iz različnih vzrokov, bodisi so tudi v preteklosti resnično imeli prijetne izkušnje s prebivalci hrvaškega predela Istre bodisi pa se je danes, po preteklih letih, spremenilo njihovo videnje omenjene problematike.

Drugi dejavnik, ki je vsekakor močno vplival na avtopercepcijo Šavrinov do omenjenega poimenovanja, se nanaša na visoko vrednotenje dela šavrinke med prvo in drugo svetovno vojno, seveda med preprostimi ljudmi. Revno prebivalstvo je cenilo šavrinkino delavnost, iznajdljivost in tudi pogum. Z dejavnostjo šavrinke se niso ukvarjale zgolj tiste ženske, ki so bile zaradi različnih vzrokov primorane v ta način življenja, ampak so se za to dejavnost odločale tudi ostale ženske, katerim je le-ta ponujala dodatno možnost dobička. Zanimiva ugotovitev empiričnega dela se navezuje prav na pozitivno vrednotenje šavrinkine dejavnosti; kljub dejstvu, da je bila dejavnost šavrinke popolnoma feminizirana, sem v intervjujih zaznala zgolj pozitivna vrednotenja šavrinkine dejavnosti.

Preden se lotim predstavitev vzrokov za pojav šavrinske identitete, naj predstavim še razlago za nastanek šavrinske identitete, ki jo ponuja Bojan Baskar. Avtor govori o invenciji šavrinske identitete, ki jo primerja s procesom preimenovanja Romov v Cigane. Dejstvo je, da je bila opredelitev Rom prvotno vezana na dužbeno skupino, ki je bila hkrati deležna tudi poimenovanja Cigan s strani nepripadnikov in je zato vsebovala slabšalen prizvok. Podobno velja tudi za koncept šavrinske identitete. Prvotno etnično in poklicno poimenovanje Šavrinov je bilo, po literaturi sodeč, pejorativno. Ne glede na to lahko danes zasledimo številne primere samoopredelitev Istranov za Šavrine. Podobnost imenovanja Cigan in Šavrin je namreč v tem, da je tako eno kakor drugo poimenovanje zunanje, dodeljeno od »drugih«, vendar se danes tako Istrani kakor Romi samoopredelijo z zunanje konstituiranim poimenovanjem. (Samo)identifikacija Ciganov in Šavrinov kaže na proces revalorizacije poimenovanja, ki je bilo nekoč negativno označeno. Tako lahko danes opazimo enačenje imenovanja Rom in Cigan, med njima torej ni več nobenih vrednostnih razlik (Baskar, 2002).

Šavrinska identiteta je torej posledica reapropriacije poimenovanja Šavrin, kjer so prebivalci Šavrinije prevzeli eksogeno oznako, jo sprejeli kot svoje lastno ime, celo kot identiteto in jo s tem revalorizirali. Tako je (nekoč) eksogena oznaka, kot je Šavrin, ki je bila v preteklosti zgolj v funkciji etničnega razmejevanja, postala lastno ime. Domačini so jo sprejeli, jo ponotranjili, danes pa prihaja do afirmacije podeželske identitete v opoziciji z obalnimi mesti; današnja uporaba poimenovanja Šavrin nima več funkcije etničnega razmejevanja, kot ga je imela v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, ob osamosvojitvi Slovenije, temveč gre za obliko lokalne identitete, ki je v funkciji ločevanja zalednih podeželanov od obalnih meščanov (Baskar, 2002). Bojan Baskar pravi, da je »reapropriacijo šavrinskega imena mogoče doumeti tudi kot zgodovinsko ironijo oziroma celo kot obliko maščevanja zalednih podeželanov obalnim meščanom« (Baskar, 2002: 130). Tako pridobi podeželje svoje lastno poimenovanje, vendar ga prebivalci zaledja Slovenske Istre nočejo deliti z meščani. Novi Šavrini, kot jih poimenuje Bojan Baskar, danes zanikajo avtohtonost prebivalcem obalnih mest, ki so zasedli (nekoč) izpraznjen prostor, vendar jim ga ni uspelo poimenovati z lastnim imenom, zato so tudi sami ostali »brez identitete« (Baskar, 2002).

Nadaljna razlaga pojava šavrinske identitete v devetdesetih letih 20. stoletja je lahko povezana s številnimi političnimi spremembami na področju Slovenske Istre. Istra sodi med tiste evropske regije, ki so v preteklosti velikokrat spremenile meje, gospodarje in tudi prebivalstvo, kar pomembno vpliva tudi na današnji odnos prebivalstva do lastne regije. Regionalna identiteta je posledica obmejnosti, večkulturnosti in večnacionalnosti, na kar opozarja tudi spodnji citat informantke iz Sv. Petra, obmejne vasice v Šavriniji:

» /.../ Jaz sem po naše, an Srblančan se ne poda našme jeziku, jaz se podan vsen. V Trstu tučem po italjansko, po naše, na Hrvaškem znam šrajat kurke Istrijane, jaz jen zastopen vse. Tu je zame vse neč! Jaz sem ana peršona, ki ne drži za nobenega, sem čitadino libero. Jaz bom anka od Evrope sprejela, kar me bojo dale. Kur bojo kontente vsi, bom anka jaz, ku bojo jokale vsi, bom anka jaz. Jaz nisem ne bogata ne bušca, jaz sem, kar me moja pamet nosi ... Pamet pa mora bit. Ne naredit korak dužji ud noge! Mene ma ne piaže človok, ki nardi korak dužje, kur je njegov stopau ...Ne noge preveć stegnet, rajše bet malo zad!« (I.B, 82 let, Sv. Peter)²⁶¹

²⁶¹ Jaz sem po naše. Srb ne sprejme našega jezika, jaz sprejemem vse. V Trstu tolčem po italijansko, po naše, na Hrvaškem govorim kot Istrani; jaz razumem vse. To je zame nepomembno! Jaz sem oseba, ki ni predana

Pri tem naj opozorim, da je prav večkulturnost oziroma večnacionalnost Slovenske Istre tista, ki prispeva k prilagajanju prebivalcev/-lk Slovenske Istre novim razmeram, kar pa še ne pomeni, da zato izgubijo svojo nacionalno zavest in identiteto.

Z novo državno mejo lahko sledimo procesu prisvajanja nekaterih zunanjih manifestativnih elementov kulturne dediščine in nastajanja nove socialne identitete, ki ima že vse lastnosti etnične identitete. Prebivalci Šavrinije so torej sprejeli šavrinsko socialno identiteto kot odgovor na družbenopolitične spremembe. Na podlagi analize empiričnih podatkov lahko govorimo o šavrinski identiteti kot o družbenem konstrukt, ki se je izoblikoval kot posledica številnih družbenih dejavnikov. Do izoblikovanja šavrinske identitete pride šele v začetku devetdesetih let 20. stoletja, ko se prebivalci/-ke geografskega prostora Šavrinije samoopredelijo kot Šavrini/-ke. Od trenutka, ko je državna meja med Slovenijo in Hrvaško presekala življenjski prostor Šupetrcv, lahko sledimo procesu prisvajanja nekaterih zunanjih manifestativnih elementov kulturne dediščine in nastajanju nove socialne identitete, ki ima lastnosti etnične identitete; istrsko narečje postaja šavrinsko, prav tako tudi noša, plesi, predniki so Šavrini in preteklost je šavrinska (Brumen, 2000).

Kljub številnim možnim razlagam predvidevam, da je šavrinska identiteta predvsem posledica množične popularizacije. K transparentnosti istrske (šavrinske) kulture, predvsem pa šavrinske besede, je pomembno prispeval kubejski župnik, Alojz Kocjančič, s svojo pesniško zbirko *Šavrinske pesmi*, vendar gre največji pomen pri popularizaciji šavrinske identitete pripisati Marjanu Tomšiču, ki je v osemdesetih letih s svojim romanom *Šavrinke* prispeval k poznavanju šavrinkinega lika celo pri številnih domačinih in na ta način vplival na razširjenost šavrinske identitete. Popularnost in priljubljenost poimenovanja Šavrin/-ka se s časom še povečuje, saj smo v zadnjem desetletju priča pravemu razmahu raznih novonastalih pevskih društev (*Šavrinke*, *Šavrinske pupe in ragaconi*, *Šavrinski godci*, *Lazonta*, *Kantadore in Vruja*), folklornih skupin (*Mandrač*, *Šaltin*, *Val*), številnih raziskovanj in antropoloških študij o šavrinski identiteti.

nikomur, sem svoboden človek. Tudi od Evrope bom sprejela, kar mi bodo dali. Če bodo zadovoljni vsi, bom tudi jaz. Jaz nisem ne bogata ne revna, jaz sem, kot me moja pamet nosi... Pamet pa mora biti. Ne delajmo korakov, daljših od nog! Meni ni všeč človek, ki naredi korak, daljši od svojega stopala... Ne stegujmo preveč nog, bodimo raje malo zadaj!

Kot sem že omenila, je pri oblikovanju identitete osrednjega pomena tudi jezik. Ta se zadnja leta pogosto oglašča na javnih prireditvah, na radiu, v gledaliških besedilih (Tomšičeva monokomedija *Bužec on, bužca jest*, gledališke igre osapskega kulturnega društva *Domovina*), v poeziji in tudi v prozi (*Šavrinke*). Pri tem moram opozoriti na pomen dveh lokalnih, zabavnih glasbenih skupin, kot sta *Platana* in *Tri bote*, ki s svojo glasbo v (šavrinskem) narečju približujeta šavrinske besede tudi mlajšim generacijam. Narodno zabavna skupina *Platana* je bila sicer ustanovljena v sedemdesetih letih, vendar je svoj uspeh požela šele v devetdesetih letih dvajsetega stoletja, ko si je pridobila tudi naklonjenost mladih, medtem ko je zabavna etno rock skupina *Tri bote* pritegnila pozornost pri mlajših generacijah prav zaradi lokalne tematike. Z besedili v šavrinskem narečju tako še dodatno okrepi občutek etničnosti ter pomembno prispeva k procesu konstrukcije šavrinske identitete, še posebej pri mlajši generaciji.

Pri procesu oblikovanja šavrinske identitete je v preteklosti odigrala pomembno vlogo tudi šavrinica kot trgovska posrednica, ki je med vojnama preživljala svoje družinske člane s trdim delom. V drugem raziskovalnem sklopu sem opazovala šavrinico kot žensko spolno vlogo. Delo šavrinice kot trgovske posrednice je narekovalo mobilni način življenja in prav mobilnost te dejavnosti je pomenila odsotnost žensk, pogosto fizično odvojenost od njihovega »naravnega« okolja, tj. družine. Intervjuji, ki sem jih opravila, potrjujejo trditev, da so bile šavrinice v številnih primerih edine skrbnice svoje družin – tako družine prokreacije, v nekaterih primerih celo družine orientacije. Z vstopom v sfero plačanega dela so pridobile ekonomsko samostojnost. Kljub temu pa vključevanje ženskega spola v javno sfero ni prispevalo k bolj egalitarnemu odnosu med spoloma.

Odsotnost ženske (matere, gospodinje in žene) v družini ni vodila k enakopravnejši in bolj uravnoteženi delitvi družinskega dela med partnerjema. Nasprotno, dejavnost šavrinice je pripomogla zgolj k dodatni obremenjenosti ženske; šavrinici je poleg svoje dejavnosti, s katero je preživljala svojo družino, ostajalo še domače, družinsko delo. Do razbremenitve šavrinice je prišlo zgolj v velikih, razširjenih družinah, vendar tudi v omenjenih primerih ni prihajalo do spolne simetrije, saj je bilo družinsko delo zgolj premeščeno na drugi ženski subjekt - nono²⁶² - ki je ostajala doma.

²⁶² Nona – stara mati (primorsko).

Kljub temu, da je z vstopom šavrinke v javno sfero ženska spolna vloga pridobila pomembno vlogo pri preživljanju družine in se na ta način približala vlogi preskrbovalca družine, ki je v patriarhalni družbi veljala kot tipično moška vloga, so odnosi med spoloma znotraj družine ostali asimetrični. Poleg spolne neenakosti lahko govorimo celo o spolni hierarhiji znotraj družine, kjer je ženska v odnosu do ostalih družinskih članov razvrednotena, manjvredna. Diskriminacijo ženskega spola je moč opaziti tudi na področju dedovanja, kjer ženske, v primerjavi z ostalimi družinskimi člani moškega spola, navadno ne podedujejo nobenega pomembnega deleža imetja.

Ob navezavi na uvodni, teoretični del, lahko potrdim značilnosti javnega patriarhata, družbene ureditve, v kateri se ženski spol sicer približa moškemu spolu v smislu vstopa v javno sfero zaposlovanja, obenem pa ostaja v zasebni sferi podrejen moškemu spolu. Šavrinke kot ženska spolna vloga ni več zaprta znotraj doma in družine, saj se s svojo vlogo posrednice, prodajalke, perice ipd. vključi v javno sfero. Kljub temu pa je njena enakopravnost z moškim zgolj navidezna, saj lahko v zasebni sferi družine še vedno opazimo zapostavljenost ženske moškemu spolu. Šavrinkina vključitev v javno sfero razrahlja priklenjenost ženskega spola na domače ognjišče, vendar njena vključitev v javno sfero pomeni zgolj dodatno obliko diskriminacije (glej Walby v Haralambos, 1999: 621).

Tradicionalna (patriarhalna) družba je temeljila na privilegiranem položaju moškega spola, tako v javni kot v zasebni sferi. To se je kazalo tudi pri delitvi družinskega dela, kjer so bila moškim dodeljena opravila, ki so bila povezana z njihovo oddaljenostjo od doma in z večjo telesno močjo, zato so v družbi posedovali višji družbeni status ter večjo družbeno moč. Dejavnost šavrinke (jajčarica, perica, mlekarica, trgovka z zelenjavo ipd.) je bila feminizirana. Medtem ko je večina žensk pomagala pri (fizičnih) delih na njivah, ki so veljala kot moška opravila, se moški kljub temu niso vključevali v (dobičkonosno) dejavnost šavrinke. Nekatere informantke pa so povedale, da so redki moški sodelovali pri dejavnosti šavrinke (v smislu prevažanja večjih količin sadja, zelenjave ipd.), ki je bila družbeno označena kot tipično ženski »poklic«, vendar so bili v družbi (neformalno) sankcionirani s posmehom. Kljub temu pa lahko trdim, da niso presegli družbeno konstituirane alokacije dela med spoloma, značilne za patriarhalno družbo. Družinsko delo v zasebni sferi je kljub daljši odsotnosti šavrinke kot ženske spolne vloge ostajalo ženska domena.

Izsledki raziskave potrjujejo trditev avtorice A. R. Hoschild o »navidezni« spolni revoluciji (ang. *stalled gender revolution*) (Hochschild, 2003), saj je egalitarna delitev dela med spoloma mogoča zgolj v primeru uravnoveženega sodelovanja obeh spolov, vendar lahko v primeru šavrinke govorimo o psevdovzajemnem odnosu med moškim in žensko. Medtem ko se je šavrinca s svojim delom približala moški spolni vlogi v smislu skrbnika družine, se moški ni vključeval v družinsko delo, ki je bilo v tedanji slovenski (patriarhalni) družbi feminizirano. To pomeni, da vstop šavrinke v javno sfero ni prispeval k egalitarni delitvi dela med spoloma, temveč zgolj k dvojni obremenjenosti ženskega spola.

4 ZAKLJUČEK

Ko pišemo o šavrinski identiteti, govorimo o družbenem konstrukt, kar pomeni, da je le-ta novejši družbeni pojav, ki pa ima svoje korenine v preteklosti (poimenovanje Šavrinija, Šavrinsko gričevje, Šavrinska brda, šavrinski govor...). Kljub temu, da je poimenovanje Šavrin/-ka obstajalo že v preteklosti, ne moremo še govoriti o obstoju šavrinske identitete v tedanji družbi, saj se prebivalci podeželja Slovenske Istre v preteklosti niso sami poimenovali s tem imenom, mnogi so ga celo zavračali. Prebivalci sedanje Slovenske Istre so bili v prvi polovici 20. stoletja pod avstrijsko in italijansko oblastjo, kjer so se v večini opredeljevali kot Slovenci. Tudi po drugi svetovni vojni se je v skupnem jugoslovanskem prostoru poudarjalo samo slovensko pripadnost.

Pojav šavrinske identitete v devetdesetih letih 20. stoletja lahko razlagamo kot odgovor na številne družbeno-politične spremembe v Slovenski Istri in odmev na prizadevanja kulturnih delavcev in raziskovalcev iz tega okolja, da bi javnost več izvedela o preteklosti tega dela Slovenije. Zmotno bi bilo torej govoriti o (re)invenciji šavrinske identitete, saj bi pomenilo, da je šavrinska identiteta obstajala že v preteklosti. Izsledki raziskave kažejo, da je v preteklosti obstajalo zgolj poimenovanje Šavrin/-ka, iz katerega se v zadnjem desetletju 20. stoletja oblikovala šavrinska identiteta.

Pri formiranju sodobne šavrinske identitete na območju slovenskega dela istrskega zaledja je nedvomno šavrinica kot (pre)prodajalka med osrednjo Istro in Trstom odigrala pomembno vlogo. Prvotno je bilo poimenovanje Šavrin/-ka etnično, saj je označevalo prebivalca/-lko Šavrinije, kasneje pa se je preoblikovalo v poklicno oznako, v smislu sinonima za jajčarice. Kljub temu pa predpostavljam, da se je z minulimi leti, v katerih so se spremenili tudi socialni spomini Šavrinov in Šavrink, obenem spremenila tudi vrednost poimenovanja Šavrin/-ka. Šavrinska identiteta, kot jo lahko danes zasledimo v številnih študijah, ni več v funkciji etničnega poimenovanja niti v vlogi poklicne oznake, temveč je zgolj posledica uspešne popularizacije šavrinstva nasploh. K popularnosti šavrinske identitete pa je nedvomno prispevalo tudi dejstvo, da je fenomen šavrinke delno mitiziran, v literaturi in drugih virih predstavljen kot izredno iznajdljiva, delavna podoba ženske, kar vsekakor prispeva k pozitivnemu odnosu do šavrinke in s tem tudi do šavrinske identitete.

Na podlagi kvalitativne raziskave ugotavljam, da šavrinka s svojo dejavnostjo med dvema vojnama kljub vsemu ni preseгла tradicionalne vloge ženske v družini. Šavrinka, ki je bila v med prvo in drugo svetovno vojno zaradi ekonomskih razlogov prisiljena vstopiti v javno sfero, se sicer navidezno osamosvoji, saj tudi sama prispeva k preživetju družine, vendar je ostalo razmerje moči med spoloma znotraj družine še vedno neenako. Kljub številnim spremembam, ki jih je doprinesla dejavnost popotnice med dvema vojnama na podeželju Slovenske Istre, ugotavljam, da je šavrinka ostala podrejena moškemu kot glavi družine. Podobno opažam tudi na področju družinskega dela, ki je ostal ženska domena. Razlika, ki jo lahko opazim v družinah, kjer se je ženska ukvarjala z dejavnostjo šavrinke in bila zaradi narave dela dalj časa odsotna od doma, se kaže v tem, da je bilo družinsko delo preloženo na nono, na drugi ženski subjekt, moškemu pa so pripadala fizično težja opravila.

Med prvo in drugo svetovno vojno so moški premagovali revščino z delom na njivah, z dnino oziroma s polovičarskim delom, nekateri so se zaposlili v sečoveljskem rudniku, peščica moških je zaslužek iskala v solinah ipd. Moški se torej niso odločali za dejavnost šavrinke, ki je med dvema vojnama prispevala k večji socialni varnosti družin. Intervjuji pričajo o prisotnosti moških pri trgovanju s kmečkimi pridelki zgolj na velikih sejnih, sicer pa je dejavnost, s katero so se ukvarjale šavrinke, ostajala izključno ženska domena. Dejavnost šavrinke je vplivala na vstop ženske v javno sfero, vendar je posledično pripevala zgolj k dodatni obremenjenosti ženskega spola; poleg šavrinkine dejavnosti je šavrinki ostalo še gospodinjenje in skrb za otroke. Šavrinka je s svojo dejavnostjo sicer prestopila meje zasebnega, vendar njena ekonomska neodvisnost od moža ni prispevala k egalitarni delitvi med spoloma; ženska je ostajala tako v zasebni kot v javni sferi podrejena moškemu spolu.

Kljub temu, da so nekatere moje ugotovitve v popolnem nasprotju z razlagami, ki jih lahko zasledimo v obstoječi literaturi, se zavedam, da na podlagi šestnajstih intervjujev svojih dognanj ne morem generalizirati. Pomanjkljivost moje naloge je, da sem kot izhodišče uporabila Brumnovo ugotovitev o prvem pojavu šavrinske identitete v devetdesetih letih 20. stoletja v Sv. Petru, ki je predstavljena kot prva (samo)opredelitev vseh prebivalcev Šavrinije. Dejansko obdobje, ko se prebivalci/-like Šavrinije prvič samoopredelijo kot Šavrini/-ke, bi gotovo morali iskati v bolj suverenih virih, kot je npr. popis prebivalstva, poleg tega pa vasica Sv. Peter ni reprezentativna za Šavrinijo prav zaradi svoje obmejne lege.

Moji informatorji so bili večinoma preprosti, neizobraženi ljudje iz kmečkih družin, rojeni v različnih vasicah šavrinskega dela Istre. Vključitev izobraženih meščanov, ki so v preteklosti imeli stike s šavrinkami (npr. Tržačani, Koprčani), bi zagotovo prispevala drugačen pogled na dejavnost šavrinke in šavrinske identitete. Zanimivo bi bilo tudi raziskati, kako danes mlajši prebivalci slovenskega dela Istre poznajo šavrinke in kakšen je njihov odnos do šavrinske identitete.

Pristni stiki s starejšimi, preprostimi ljudmi so mi odkrili številne dragocene življenjske modrosti. Spoznala sem zgodovinsko obdobje, ki mi je bilo do sedaj premalo znano, pogovori z informatorji pa so mi odkrili drobne zanimivosti, katerih nisem zasledila ne v leposlovni ne v strokovni literaturi o Istri. Pogovori s Šavrinami so mi odprli nova obzorja in vprašanja, tako da se bom tudi sama začela odzivati okolju, v katerem živim, in kot prebivalca Slovenske Istre prispevala k ozaveščanju šavrinske in istrske identitete.

5 LITERATURA IN ŽIVI VIRI

1. Barth, Fredrik (1996): »Ethnic Groups and Boundaries«. V: Hutchinson, J., Smith A. D. (ur.): Ethnicity. Oxford University Press, New York, str. 75-82.
2. Baskar, Bojan (2002): »Med regionalizacijo in nacionalizacijo: iznajdba šavrinske identitete«. Annales, 12,1, str. 115-132.
3. Baskar, Bojan (2002): Dvoumni mediteran. Knjižnica Annales, Koper.
4. Beltram, Vlasta (2000): »Na južnem primorskem. Oris spošnega razvoja s poudarkom na ženskem šolstvu«. V: Mrgole Jukič, Tjaša et al (ur.): Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II. Zgodovinski arhiv Ptuj in Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, Ptuj, str. 45-62.
5. Brass, Paul R. (1996): »Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation«. V: Hutchinson, J., Smith A. D. (ur.): Ethnicity. Oxford University Press, New York, str. 85-90.
6. Brumen, Borut (1997): »»Smo se boljše razumeli v Trstu kot v Piranu«: podoba Trsta v spominih Šupetrcev do 2. svetovne vojne«. Etnolog, 7, str. 103-114.
7. Brumen, Borut (1998): »Time, space and social construction of identity«. MESS, Vol.2, str.71-83.
8. Brumen, Borut (2000): Sv. Peter in njegovi časi. Založba *cf, Ljubljana.
9. Bufon, Milan (1996): »Naravne, kulturne in družbene meje«. Annales, 8, str. 177-186.
10. Černigoj Sadar, Nevenka, Verša, Dorotea (2002): »Zaposlovanje žensk«. V: Ivan Svetlik et al (ur.): Politika zaposlovanja. FDV, Ljubljana, str. 397-432.
11. Darovec, Darko (1992): Pregled zgodovine Istre. Knjižnica Annales, Koper.
12. Darovec, Darko (1993): »Migracije in (etnična) dihotomija mesto-podeželje v Istri do konca 18. stoletja«. V Baskar, Bojan (ur.): Mediteran v Sloveniji, ČKZ, 21, str.158-159, pp, 179-193.
13. De Beauvoir, Simone (1999): Drugi spol. Delta, Ljubljana.
14. Fishman, Josua (1996): »Ethnicity as Being, Doing and Knowing«. V: Hutchinson, J., Smith A. D. (ur.). Ethnicity. Oxford University Press, New York, str. 63-69.
15. Franca, Marija (1990): Šavrinske zgodbe I. Fontana, Koper.
16. Franca, Marija (1992): Šavrinske zgodbe II. Fontana, Koper.
17. Franca, Marija (1995): Šavrinske zgodbe III. Fontana, Koper.

18. Geertz, Clifford (1996): »Primordial Ties«. V: Hutchinson, J., Smith A. D. (ur.). *Ethnicity*. Oxford University Press, New York. str. 40-45.
19. Gomezel Mikolič, Vesna (2000): »Narodna in jezikovna zavest kot konstitutivni sestavini etnične identitete in narodne ozaveščenosti«. V: Inka Štrukelj (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, Ljubljana, str. 99-108.
20. Haralambos, Michael, Holborn, Martin (1999): *Sociologija: teme in pogledi*. DZS, Ljubljana.
21. Hochschild, Arlie (2003): *The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work*. Pp. 13-44: University of California Press, Berkeley.
22. Jalušič, Vlasta (1992): *Dokler se ne vmešajo ženske...* Krt, Ljubljana.
23. Jeraj Mateja (2003): *Položaj in vloga ženske v Sloveniji (1945 -1953)*. Univerza v Ljubljani: FDV; doktorska disertacija.
24. Jogan, Maca (1990): *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Ljubljana.
25. Jogan, Maca (2001): *Seksizem v vsakdanjem življenju*. FDV, Ljubljana.
26. Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. FDV, Ljubljana.
27. Kalc, Aleksej (2000): »Kratek pregled slovenskega šolstva na Tržaškem s poudarkom na izobraževanju deklet«. V: Mrgole Jukič, Tjaša et al (ur.): *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Zgodovinski arhiv Ptuj in Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, Ptuj, str. 63-86.
28. Krnel-Umek, Duša (1997): »Vprašanje slovenske nacionalne identitete v Istri«. *Nova revija*, 16, 187/188, str.210-223.
29. Lansky, M. (2000): »Gender, women and all the rest«. *International Labour Review*, Vol.139, No.4.
30. Ledinek-Lozej, Špela, Rogelja, Nataša (2000): *Potepanja po poteh šavrinke Marije*. Slovensko etnološko društvo.
31. Mrčela, Kanjuo, Aleksandra (1996): *Ženske v menedžmentu*. Enotnost, Ljubljana.
32. Mrgole Jukič, Tjaša (1998): »V šolo grem, pa pika! Izobraževanje deklet v prvi polovici XX. stoletja«. V: Mrgole Jukič, Tjaša et al (ur.): *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes I*. Zgodovinski arhiv, Ptuj, str. 101-132.
33. Nash, Manning (1996): »The Core Elements of Ethnicity«. V: Hutchinson, J., Smith A. D. (ur.). *Ethnicity*. Oxford University Press, New York, str. 24-28.

34. Oakley, Ann (2000): *Gospodinja. Cf**, Ljubljana.
35. Orehovec, Martina (1997): »Delo istrank v Trstu«. *Etnolog*, 7 str. 115-127.
36. Orehovec, Martina (1998): »(Informal) women's work in Istria: between earning a living and consumerism«. *MESS*, Vol. 2, str. 85-93.
37. Praprotnik, Tadej (1999): *Ideološki mehanizmi produkcije identitet. Od identitete k identifikaciji*. ŠOU, Ljubljana.
38. Ravnik, Mojca (1993): »Družine v istrskem zaledju in selitve Istranov v Trst in druge kraje«. *Annales*, 3, str. 149-160.
39. Ravnik, Mojca (1996): *Bratje - sestre - strniči - zermani*. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Lipa, Koper.
40. Ravnik, Mojca (1997): »Marta Verginella: Ekonomija odrešenja in preživetja. Odnos do življenja in smrti na tržaškem podeželju«. *Traditiones*, 26, str. 429-433.
41. Ravnik, Mojca (1997): »Pretrgan kulturni razvoj iz roda v rod in težave z identiteto«. *Traditiones*, 26, str. 237-245.
42. Ravnik, Mojca (1998): »Family and family relations in villages of Slovene Istria«. *MESS*, Vol.2, str. 33-50.
43. Rener, Tanja (1979): *Družina med zasebništvom in skupnostjo*. Univerza v Ljubljani: FDV; diplomska naloga.
44. Rogelja, Nataša (1999): »Kontrabant s soljo iz Sečoveljskih solin v obdobju med obema vojnama do leta 1945«. *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, 39, 1, str.10-14.
45. Rogelja, Nataša, Ledinek, Špela (1996): »Šavrinka, Šavrini, Šavrinija«. *Glasnik slovenskega etnološkega društva*, 26, 2/3, str. 40-43.
46. Rogelja, Nataša, Ledinek, Špela (1997): *Šavrinka kot oseba in simbol*. Slovenski etnografski muzej, Ljubljana.
47. Rožac Darovec, Vida (2003): »Nekateri vidiki regionalne identitete Slovenske Istre v luči javnega mnenja«. *Annales*, 13, 2, str. 361-372.
48. Sedmak, Mateja (2002): *Identiteta Slovenske Istre. Delovni zvezek 1. Znanstveno-raziskovalno središče*, Koper.
49. Sedmak, Mateja (2002): *Kri in kultura: etnično mešane zakonske zveze v Slovenski Istri. Znanstveno-raziskovalno središče*, Koper.
50. Sieder (1998): *Socialna zgodovina družine*. *Studia humanitatis*, Ljubljana.
51. Simič, Slobodan Sime (2002): *Koper na robovih stoletij*. SIJ art, Piran.
52. Špeh, Rožana (1999): *Šupeter je na lepa vas*. Kres, Ljubljana.

53. Štok-Vojska, Nelda (1998): Istrani pravijo. Samozaložba, Marezige.
54. Štok-Vojska, Nelda (1998): Moja deštra Istra. Samozaložba, Marezige.
55. Štular, Suzana (1998): »Družbena konstrukcija spolne identitete«. Teorija in praksa, 35, 3, str. 441-445.
56. Štular, Suzana (1998): »Družbena konstrukcija spolne identitete«. Teorija in praksa, 35, 2, str. 441 – 454.
57. Švab, Alenka (2001): Družina; od modernosti k postmodernosti. Znanstveno in publicistično središče (zbirka Sodobna družba), Ljubljana.
58. Titl, Julij (1961): Populacijske spremembe v Koprskem primorju: koprski okraj bivše cone B. Lipa, Koper.
59. Titl, Julij (1965): Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju. Lipa, Koper.
60. Titl, Julij (1998): »Geografska imena v severozahodni Istri«. Annales 18, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, ZRS, Koper.
61. Tomšič, Marjan (1986): Šavrinke. ČPZ Kmečki glas, Ljubljana.
62. Ule, Mirjana (2000): Sodobne identitete. V vrtincu diskurzov. Sophia, Ljubljana.
63. Vode, Angela (1998): Spol in upor. Krt, Ljubljana.
64. Vode, Angela (1999): Značaj in usoda. Krt, Ljubljana.
65. Zupančič, Jernej (1997): »Razsežnost regionalne identitete na primeru Istre in Koroške«. Annales, 10, str. 307-316.
66. Žiberna, Angelca (1998): Slovenke skozi čas. Samozaložba, Ljubljana.

Dragoceni viri so bili informatorji, ki so mi najbolj živo priklicali življenje Šavrinov, zlasti Šavrink pred drugo svetovno vojno in še desetletij po njej.

6 PRILOGA

PRILOGA A: Vprašanja za intervjuje

1. Ali ste že slišali za Šavrinijo? Kako bi vi opredelili ta prostor (naštejte meje)?
2. Kdo so šavrinke? S čim so se ukvarjale? Kdaj so živele?
3. Kdaj so prvič odšle na pot? Ali so odšle same ali v spremstvu? Ali so se prej uvajale v to delo, kako?
4. Kako so hodile v hrvaško Istro (na kakšen način, ali so hodile v skupini)?
5. Opišite pot šavrinke! Kdo je imel osla?
6. Ali so se z dejavnostjo šavrinke ukvarjale resnično samo revne družine?
7. Kako so nosile jajca in druge stvari?
8. Kaj vse so kupovale v hrvaški Istri?
9. Ali so imele svoje hiše, kjer so kupovale jajca? Kako so jih sprejeli v hiši? Ali so tudi prenočile pri teh družinah? S čim so jim plačale jajca (ali so jim nosili iz Trsta druge izdelke, ali so jim zaupali)?
10. Kako so nosile prodajat to robo v Trst (z *vaporjem* ali peš)?
11. Ali so imele kakšne probleme na meji, da so morale skrivati *robo*? Kako so se znašle pri *švercanju*?
12. Kje so prodajale *robo* (na trgih, v gostilnah, pri družinah)? Kako so prišle v stik z družinami?
13. Kaj vse so kupovale v Italiji in kje?
14. Kje so jedle v Italiji? Kakšni so bili odnosi s *štalarco* in drugimi šavrinkami (jajčarice, mlekarice, perice,...)?
15. Kakšen je bil odnos Italijanov do šavrink (zaničevanje ali so jih spoštovali)?
16. Ali je bilo to popotovanje šavrink tudi ena izmed oblik druženja? Ali so šavrinke razvile tudi močne čustvene vezi s svojimi gospodinjami? Kako so prišle v stik z gospodinjami?
17. Zakaj niso možje hodili v Trst prodajat jajca? Kaj so oni počeli doma (s čim so se ukvarjali)?

18. Kdo je skrbel za družino, za otroke, za gospodinjska opravila na domu?
19. Kako so moški gledali na šavrinke, ženske, ki so odšle od doma in pustile svojo družino? Kako so zaradi odsotnosti od doma gledali na vas drugi vaščani?
20. Ali mislite, da so danes kakšne spremembe v družini v primerjavi s preteklostjo?
21. Kaj mislite, ali se je danes spremenil odnos med moškimi in ženskami (ali so ženske danes bolj enakopravne, imajo več svobode odločanja)?

22. Koliko družinskih članov je štela družina? Ali so skupaj živeli tudi tete, strici, nonoti? Ali ste si med seboj kaj pomagali? Kdo je imel glavno besedo pri odločanju znotraj družine?
23. Kakšna so bila pravila dedovanja?
24. Ali je na posestvu ostal moški potomec?
25. Kdo je skrbel za ostarele starše?
26. Ali so hčerke morale od doma po poroki in s čim so jim odplačali dediščino?
27. Kaj je dobila ženska, ko je odšla od doma?

28. Kako bi opisali vsakdan otrok? Ali so tudi sami pomagali pri gospodinjskih delih? Kaj pa dela na polju, paša živali... ?
29. Kako bi primerjali otroštvo današnjih mladostnikov (otrok) z vašim?
30. Kakšne oblike druženja, iger ste takrat poznali?
31. Kako ste se Vi spoznali z vašim partnerjem?

32. Ali so se družili in možili/ženili znotraj vasi ali tudi med vasmi ?
33. Kaj pa s Hrvati, Italijani? Kaj pa stiki z ljudmi iz mesta oz. poroke?

34. Kako bi sebe opredelili (kot Šavrini, Čiči,...) ?
35. Kako ste se narodnostno opredeljevali v obdobjih, ko so se meje tako hitro spreminjale (Italijane, Slovence, Hrvate)? Ali ste bili navezani na hrvaško Istro ali na Italijo?
36. Kakšen je Vaš odnos do Italijanov in kakšen do Hrvatov?

PRILOGA B: Slovar narečnih besed

aden - eden

alementari – trgovina s prehrano

alora - torej

altro ke – vsekakor

anbot - včasih

armaron – omara

bala - dota

balca – kroglica

balerina – plesalka

banjka – skrinja, krsta

bisaga – platnena torba

bivati – stanovati

blago – živali

bobiči – mlada koruza

boca – steklenica

bokalet – vrček

bokončić – košček

bondante – spodnje hlače

borša – torba

botane – doma narejene

botega – trgovina

botegin – trgovinca

brgeše – hlače

buža – luknja

bužce - ubogi

cajt – čas

cuketa – bučka

cuker -sladkor

čemati – krajšanje mladice pri trtah, vršičkati

čera – vosek za loščenje

črešnje – češnje

črna mižerja – velika revščina

če – stran

čikarca – skodelica

čuhat - kuhati

čupovna - kupljena

čusti – pravični, so vestno opravljali delo

dacija - carina

debol – slaboten

djali – rekli

duker – dokler

dva bota – dvakrat

dželaterija - sladoledarna

en kančić - malo

en snopić – malo, za en majhen snop

fabrika - tovarna

fadiga – napor

fagot - cula

familja – družina

farbat – barvat, pleskati

fičol - robček

fičulić - robček

financerji - cariniki

forše – morda

fritada – cvrtje iz jajc

fundaća - usedlina
furbast – iznajdljiv
garžet – žep
goniti – voditi živino
gospud – gospodar
gonjati - dišati
hitit – vreči
hitati – metati
incant - propad
inveče – ampak, namesto
jaketa – jakna
jegla - igla
jejca – jajca
kacati – dajati, nalagati
kamra – soba
kantina – klet
kapot – plašč
karatjelčić - sodček
karčul - zajemalka
karega – stol
karetina – voz, ki ima spredaj sedež
karmanca – vaški praznik (iz sv. Karmelega)
karta (kvadrasta) – papir za cigarete
kašenbot – včasih
kativerja – nejevera
kažot – majhna hiša
kesno - pozno
klora – klor, belilo
kolon – najemnik zemlje
kombine – kombineža
konec - sukanec
kontrabant - tihotapljenje
korta - dvorišče
košić – majhen koš
koštati – stati (cena)
kotola – krilo
krgat - natovoriti
kršin – trava z močnimi koreninami
kuaset – kositi travo
kuato - kotel
kukumer - kumarica
kuonec - sukanec
kvadrast - kvadraten
kvazati - ukazati
lampadina - lučka
lega nazionale – fašistična zveza
les – sem
leti - tukaj
lidje – ljudje
lučidirat – loščiti
lušo – bogat, razkošen
lužiti – prati perilo s pepelom
magari – da bi vsaj
magazin - skladišče
maj – nikoli
marenda - malica
merkancin - trgovanje
merkato - tržnica
miken – majhen
minći – mačice
misure - merica
mišjanca - mešanica
mitralja – mitraljez
molati – spustiti
mulić – križanec med kobilom in oslom

multa - kazen
muša - oslica
nakrgat – natovoriti
nanka - niti
napred – naprej
napuniti – napolniti
narbulši – najboljši
nazad - ponovno
neć – nič
nona – stara mama
novinca - nevesta
nuenić – stari oče
nus – nos
nutr - notri

obeljen - zamaščen
obući – obleči
okuli – okoli
ormaj – trenutno, sedaj
oružit – zdrsati
oštarija – gostilna
otročće – otroci

paolan – lastnik zemlje
pasati – iti mimo
pasati – ustrezati
pašta - testenine
pena (čakati) – komaj čakati
pepjel - pepel
pever – poper
pijat – krožnik
pikon – kramp
pinčasto – ploščato
pipati – kaditi

pišće - piščanec
plac – trg
placavat – plačevati
plavina – temno perilo
plenjer - košara
polašter - piščanec
pole – potem
ponjer - nato
pontipet - sponka
popolare – posebna vrsta cigaret
popudan – popoldne
portafoljo – denarnica
porton – predverje, stopnišče
posjebe - posebej
pošlatati – potipati
prehitjen – prevnjen
primit – zaslužiti
pudan – opoldne
puno – veliko
pupa – dekle
purman – puran

rampinčić – majhen klin
ranca – pokojna
rešpetirat – spoštovati
rikamirati – vesti
rivati – utegniti
rožarca – prodajalka rož
ruba - blago
ruška - lobodika

sečo - vrč
seramenta – rožje
sešet – sušiti
sjeno – seno

splahnjavat – splahovati

spunit - spomniti

spuzit – zdrsniti

starje – staro

strnić – bratranec

svekar – tast

ščetina – hudoben (kot ščetina, ki te zbada)

sćep – skupaj

šeftati - trgovati

šempreverde - zimzelen

šenca – brez

šinjora – gospa

šiša – hiša

škabel – nočna omarica

škavace – smeti, smetišče

školati se - odcediti

šoda – soda, pralno sredstvo

šoldi – denar

Šotmarje – Šmarje

špag - vrv

šparati – varčevati

špina - pipa

špinulete - cigarete

šrajati – govoriti

štemati – imeti rad

šterna - vodnjak

štraca – krpa

štrace - perilo

šturlast – neumen

šula – šola

šulni – čevlji

tabakati – njuhati tobak

tabot - takrat

tanto – itak, vseeno

taša – davek

tavolac – voz s podom

terliš – delovna obleka

tešera – bon, dovolilnica za prodajo

timbriran – žigosan

tornati – vrniti se

trapa – žganje

travesa – predpasnik

trkin – koruza

trknjen – počen, razbit

ujutro - zjutraj

uoće – oče

uonde - tam

upaliti – prižgati

uzuti se – sezuti se

vaga – tehtnica

vapor - parnik

već blizik - bližje

već boti – večkrat

već poceni - ceneje

vele – vse do, že

vendorigole – prodajalke na tržnici

ventori - prodajalci

verdura - zelenjava

veštalja – ženska obleka

vižita – kontrola

vjeti balo – ostati brez dela (ujeti žogo)

vneti – prižgati

vojdet – pobegniti

vre – že

vse sorte - marsikaj

vuzič – majhen voz

vznemat – jemati

za momente – za hip

zagodet – zaigrati

zakantat – peti, kričati

zbrihtana – iznajdljiva

zložavat - zlagati

zmerom – vedno

zmestit - zmastiti

zružit - drsati

žajfa – milo

žandarmi – žandarji, orožniki

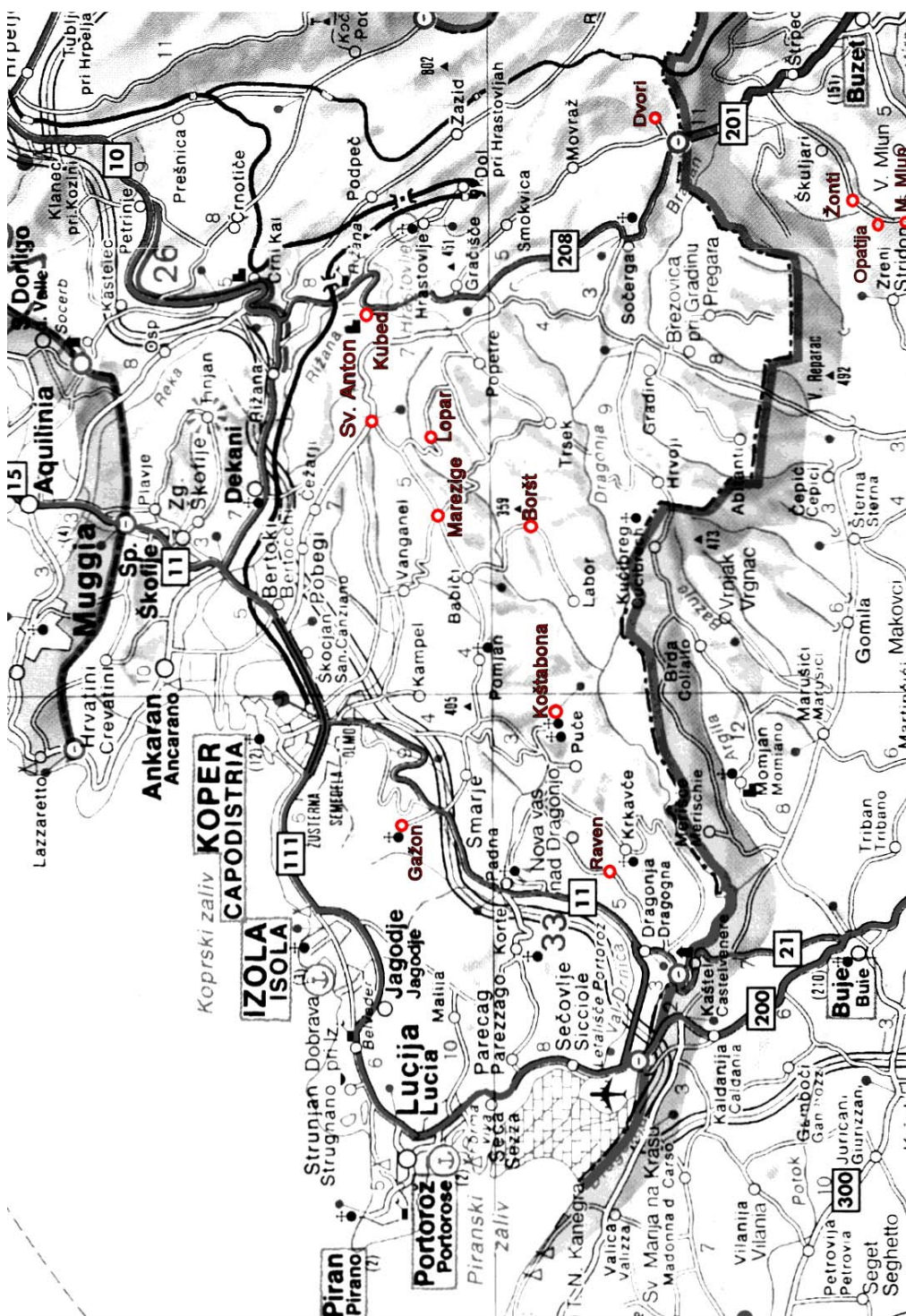
žnjofati – vohljati

žornada – dnina

žucat - drsati

žvelto – hitro

PRILOGA C: Zemljevid Slovenske Istre

Informanti so bili iz različnih predelov Šavrinije (Koštabona, Lopar, Marezige, Boršt, Sv. Anton, Dvori, Sv. Peter, Gažon, Kubed). Poleg Šavrinov in Šavrink sem v vzorec vključila tudi informante iz hrvaške Istre (Zonti, vasica Opatija, Mali Mlun).